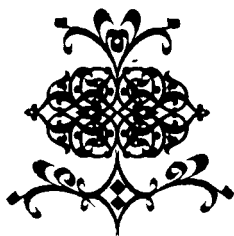

Азимжон Қосимов
Ақлга қувват
битиклар

ЯНГИ АСР АВЛОДИ

ТОШКЕНТ

2014

УЎК: 821.512.133

КБК: 83.3 (5Ў)

Қ – 61

Қосимов, Азимжон

Ақлга қувват битиклар / Азимжон Қосимов. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2014. – 140 б.

ISBN 978-9943-27-304-7

Рисола мавзуларига кўра 22 туркумни ўз ичига олади. Жами туркум маъно-моҳияти жиҳатидан 150 дан ортиқ лавҳадан таркиб топган.

Уларда муаллиф ҳаётнинг муаммолари-ю инсонларнинг мулоқот-муносабатлари, ёшларнинг турмуш чорраҳалари-ю кексаларнинг ҳаёт сабоқлари ҳақида ҳар томонлама фикр юритади ва мунозарали масалаларда уларнинг ечимини топишга ҳаракат қилади. Бадианинг ўзига хос жиҳати муаллиф ўз ўқувчилари билан суҳбат қуради.

Мушоҳадага чорловчи китоб мутолаага мунтазир.

УЎК: 812.512.133

КБК: 83.3 (5Ў)

Масъул муҳаррир:

Нўъмон Раҳимжонов, профессор

Тақризчилар:

Бахтиёр Назаров, академик
Зафар Саидов, фалсафа фанлари номзоди
Қудрат Дўстмуҳаммад, ёзувчи,
Шайх Абдулазиз Мансур

Устозларим: академиклар – Шоназар Шоабдураҳмонов, Азим Ҳожиев ва профессор Ренат Дониёровнинг руҳи покларига бағишлайман.

ISBN 978-9943-27-304-7

© Азимжон Қосимов, «Ақлга қувват битиклар». «Янги аср авлоди», 2014 йил.

СЎЗБОШИ

Азиз ўқувчим, ушбу рисолаани «Ақлга қувват битиклар» деб аташга жазм қилдим. Чунки унда турмуш икир-чикирлари, урф-одатларимиз, инсоний фазилатлар, маънавий ва ирсий жиҳатлар, ҳаёт ва табиат ҳодисаларини ақл-идроким мезонида ёритишга ҳаракат қилдим. Зеро, адиб ҳар нарса, ҳар воқеа-ҳодиса хусусида ўзи билганича, ҳофизаси етганича фикр билдиришга, лозим ўринларда кўнглини, кези келганда юрагини очишга интилар экан, мен ҳам бунга ихлосан риоя этдим.

Профессор Нўъмон Раҳимжоновнинг: «... бадиа фикр билан ҳиссий идрокнинг кўркам омихталигидан ташкил топади», деб берган таърифига амал қилдим.

Яна ҳам очиқроқ баён қилсам, асарда бошимдан кечирган, кўрган-эшитган, кузатган ҳаётий, ижтимоий-фалсафий масалаларни билимим, тажрибам, тафаккурим етганича изоҳлашга, тушунтиришга уриниб кўрдим. Асарнинг таълим таъсири ошармикан деб, ҳар бир лавҳа сўнггида мазмун-мавзусидан келиб чиқиб, лўндагина бир фалсафий-мантиқий хулоса чиқариб қўйдим. Яхши англайманки, рисоладаги фикр-мулоҳазаларимга, оқланган ёки қораланган нарса ва ҳодисаларга ҳамма ҳам қўшилавермайди. Бинобарин, битиклардаги фикр-ўйларим, илгари сурган ёхуд танқид қилган ғояларимнинг барчаси нисбийдир. Хатолик сари тойиб кетган еримда мени маъзур тутинг.

Айтмоқчи, баъзи лавҳалар мазмунан аввалги рисоаларимда ҳам чоп этилган бўлса, буни заруриятдан қилинган, деб тушунинг.

Муаллиф

АЁЛИМГА ТАЪЗИМ

*Жуфтинг – сенинг ярминг.
Ярмингсиз ҳаётинг яримта.*

Аёлимни деб...

Мен нафақат аёлимни яхши кўрганим, қадрига етганим ва ҳурмат қилганим учун, балки эътироф этай, ўзимни ҳам яхши кўрганим, қадрлаганим ва ҳурмат қилганим учун фақат унинг хотираси билан яшайман...

Аёлим ҳаёт бўлганида мени бировга бериб қўймасди, бошқага ҳечам раво кўрмасди, асло! Энди, нечун у йўғида мен ўзимни ўзим бировга бериб қўяй?! Бу – хиёнат бўлмасми?!

Ахир, билардимки, аёлим ҳаётлигида мени ҳеч кимга тенг кўрмасди, ҳеч кимга! Энди, нечун у йўғида мен ўзимни кимларгадир тенг кўрай?! Бу – яна бир карра хиёнат эмасми?!

Оқила ва солиҳа, доно ва барно аёллар мени маъзур тутсинлар...

Садоқат – туганмас туйғу

Аёлим билан бирга бўлдим. Аллақандай ошхонада эмишмиз. Ўзим суйиб ейдиган егуликлардан – бир тақсимча нон, палов, бир ликопча юпқа келтирдим. Кўча-кўйда хизматни ҳамма вақт мен қиламан. Иккимиз кулиша-кулиша уларни маза қилиб едик... Уйғонсам тушим...

Доим шунақа: ўзим ёқтирган егуликларни унга ташмалаганим-ташмалаган...

Умр йўлдошинг – маслакдошинг, сирдошинг экан...

Беваликнинг бошдан-оёғи мусибат ва қайғу-алам! Буни мен баъзан ютуқларимни уйга келиб айтиб, суюнчи оладиган маслакдошим йўқлигидан сезсам, баъзан нимадандир, кимдандир ранжиганимни айтиб кўнглимни бўшатиб оладиган сирдошим йўқлигидан сезаман...

Бу ахир менга узоқ йиллар сингишиб кетган одат эди-да...

Беваликнинг алами – беқиёс

Бевалик шундай мусибатки, ундан муштипар аёллар у ёқда турсин, забардаст эркаклар ҳам ожиз-нотавон бўлиб қолади. Баҳайбат ҳайвонлар мунг тортиб қолса, йиртқичлар шахтидан тушиб қолади. Ўйноқи паррандалар тунд бўлиб қолса, сайроқи қушлар гунг бўлиб қолади!

Бевалик – офат...

Беваликнинг номн ўчсин

«Бева, бу – бечора!» деганлари рост. Шунинг учун ҳам ростки, бева – эркак бўлса, аёл жинсига, меҳрига, муҳаббатига, суҳбатига, яроғига муштоқ бўлиб қолади. Муштоқлик уни кеча-кундуз қийнайди, хароб этади. Бева – аёл бўлса, эркакнинг қудрати-ю қувватига, ҳиммати-ю мурувватига, ардоғи-ю ҳимоясига, ҳатто эркакча ҳазил-мутойибасига эҳтиёжманд бўлиб қолади. Эҳтиёжи бугун ҳам, эртага, индинга, бир йил, ўн йилдан кейин ҳам юз кўрсатмайди, ўзини тутқизмайди. Шундан кейин у мотамсаро бўлади-қолади. Бу бечоралик бўлмай нима, ахир?!

Эр рози бўлсин

Йигитлик вақтим, бир куни аёлим иссиққина печка ёнида оёқларимни тоғорага солиб ювиб қўйди. Унинг юмшоққина қўлларидан роҳатландим, ором топдим. Шунда у бошини кўтариб юзимга қараркан, табассум билан: «Шунақа вақтларда раҳмат, деб қўймайсизми?» деб қолди. Мен индамаганимга хижолатда қолдим. Аслида индамаганимга сабаб – менга оддийгина «раҳмат» деб қўйиш кам эди, жуда кам. Юрак-юрагимдан мамнун эдим. Муҳаббатим товланиб кетган эди. Аммо нима қилайки, кўп эрлар сингари мен ҳам бундай қалб сўзларимни оддий сўзлар билан такрорлайверишни хуш кўрмас эдим. Бачканаликка йўяр эдим. Нима дейишни билмай турдим-да, кейин: «Ичимда айтаман» деб қўйдим. У кулиб юборди. Хурсанд бўлиб кетди. «Ундоқ бўлса, ҳар куни ювиб қўяй!» деди одатича лабини буриб. Чиндан ҳам у менинг хизматимни қилишдан эринмас эди. Аксинча, бундан ўзи ҳам мамнуният топар эди. Меҳрни қаранг!..

Бугун эса у йўқ. Ҳамма роҳату фароғатимиз ўтмиш бўлиб қолди.

Шундан бери: «Одамзод ҳаёти шунчалар қисқа (!) экану, эр-хотинларнинг фиди-биди қилишиб ширин турмушларига аччиқ аралаштириб юришларига нима борикин?!» деб келаман.

Беваликнинг андуҳлари

Беваликда унинг алам-андуҳларига бардош бериб тоқ ўтадиганлар бор. Бардоши етмай салдан кейин бир марта, бўлмаса – иккинчи марта, бу ҳам бўлмаса, учинчи марта турмуш қурадиганлар бор. Қаранг, уларнинг фарқи нақадар катта!

Ҳолбуки, ҳамма бевалар Худонинг тенг ҳуқуқли бандаси!

Биринчиларига ачинаман, аммо шарафлайман. Иккинчиларига ҳам ачинаман, аммо... ўзларига ҳавола, дейман-қўяман...

Беваликнинг андуҳлари инсонларни бир-биридан фикран узоқлаштиради.

Завжамни танитиш менга қолди...

(Кўнгил ўкинчи)

Аёлим – Ойшабонунинг оқила ва солиҳа аёл, меҳрли ва муҳаббатли ёстиқдош, ғамхўр, куюнчак, болажон она эканини одамлар билишга улгурмаган фаслида, яъни у эндигина танила бошлаган палласида оламдан ўтди. Унинг ким бўлганини, қанақа инсон бўлиб яшаганини, эрга, болаларига бўлган меҳр-муҳаббатини элга танитиш менинг зиммамга тушди. Уни мадҳ этувчи бир талай лавҳалар, битиклар, рисоалар ёздим. Газета ва журналларда тараннум этдим. Телекўрсатувларда руҳини мақтов гулдасталарига буркадим. Ва ахири сийрату аъмолларини юзага олиб чиқдим. Таниш-билишларим, қариндош-уруғларим ва жами хайрихоҳ дўстларим у кишини олқишладилар, руҳига дуо қилдилар.

Умидим, Парвардигорим дуоларимни ижобат қилиб, охиратини обод қилсин...

Фарзандларимизнинг нияти ҳам яримта бўлиб қолди...

Ҳайҳотдай уйда бир ўзимнинг ётиб-туришим, нафақат мени, балки ўғлим Рустамжонни ҳам ўқситмоқда. Ахир, бу уйни ота-онамга, деб солган эди-да! Энди кўрса, отаси бору, онажониси йўқ!

Бағри яримта, орзулари яримта, кўраётгани яримта... Нима қилсину, қаёққа борсин у...

Бу ҳам унинг қисмати. Пешонасига ёзилгани.

Аламдийда кун

*Иккимизни боглаб турган умринг экан – узилди,
Ҳаётимиз кўприги экан у – буткул бузилди.
Мен бу соҳилда қолдим, сен гойибот соҳилида,
Жудолик зардоби ила байту газал ёзилди...*

Банданинг шодон кунлари қанча бўлса бўлсину, аламдийда кунлари зинҳор бўлмасин экан. Биринчи июл – менинг, оиламнинг, зурриётларимнинг, келин-қизларим ва набираларимнинг бошига тушган ўта аччиқ, ўта оғир, ўта даҳшатли воқеа содир бўлган кун...

Мен – камина севимли танмаҳраимдан, фарзандларим – меҳрибон онаизоридан, келинларим, набираларим – суюкли ойижонисидан, уйимиз – барокатли бекасидан айрилиб қолган саффо кун...

Мен Рустамжон ўғлим билан Наимахон келиним уйида эдим. Эрталаб ичим ёришмай, хаёлим тарқоқ, руҳим паришон бир карахт ҳолатда ўрнимдан турдим... Ҳайрон бўлдим... Дилим дилгир, хотирам фаромуш... Бугун қуёш яна қиздираркан-да, деган ўйга бордим. Фаромуш хаёллар гирдоби чулғади мени...

Шу пайт... шу пайт Нарғизахон келиним қўнғироқ қилиб қолди...

Ҳаммаси равшан бўлди... Бу кун менинг ҳаётимда, йўқ, бизнинг ҳаётимизда фожиа юз бериб, ҳаммамизни қон йиғлатди...

Кексалик қурмасин. Наҳот, шу кунни ҳам ёдимдан чиқарсам!

Айтмоқчи, бу кун бўладими, аёлимнинг туғилган куни келадими, хотирамдан фаромуш бўлиши ва шунда мени алланечук паришонлик тутқин қилиши биринчи марта эмас-ку. Доимо аҳволим шу-ку, дедим ўзимга-ўзим.

Бўйсунмас хаёлим тизгинини қўлга олиб, фарзандларимга қўнғироқ қилдим. Ҳайтовур, улар бу кунни ёддан чиқармаган эканлар. Нодиржонникида (биз умргузаронлик қилган уйда) келиним Муаттархон ҳозирлайдиган дастурхон атрофида йиғилишадиган бўлибмиз.

Наимахон келиним Ойша ойижонисининг хотирасига атаб эрталабдан холвайтар тайёрлабди. Холвайтар! Тотиндим. Бу – бизнинг ўзбекона урфимиз. Сўнг дуо ила юзимга фотиҳа тортдим...

Ким ҳақ

«Сиз энг бахтли адажонсиз» – дейишади, келинларим. Ё, ажабо, Севибли Завжасидан ажраб қолган эр ҳам бахтли бўларканми, дейман Мен!

Қабримиздан бошқа ҳаммаси омонат экан

- Қайси уйингиздасиз?
- Менинг уйим йўқ: уч кун Нодиржонникида тураман, уч кун Рустамжонникида. Бир куним йўлимга кетади.
- Уларнинг уйи сизнинг уйингизку.
- Йўқ, менинг уйим Завжам қабри. Ҳақиқий бақо уйим шу, қолгани ҳаётим каби – омонат!

МАЪНАВИЯТИМИЗ АСОСИ

(Диний илм нуқтаи назаридан мушоҳадалар)

*Дини борнинг иймони бор.
Иймони борнинг камоли бор.*

Китоб ўқийлик

Одамлар орасида муқаддас Ислом динимизга илмий равишда ишониб, иқрор бўлиб, қалб-қалбдан иймон келтирадиган ва Аллоҳнинг буюрганларига, Муҳаммад Пайғамбар (с.а.в.) ҳадису суннатларига астойдил амал қиладиганлар бор ва кўр-кўрона амал қиладиганлар бор. Уларнинг тагини суриштирсангиз, биринчилари китоб ўқийди, динга илмий ёндашади, иккинчилари – йўқ.

Диний илм ва билимга эга бўлмай туриб иймонли бўлиш – сароб хаёл! Китоб ўқинг азизлар, китоб!

Фарзандларда гап кўп

Диёнатли, иймонли, яхши ўғил-қизлар вафот этиб кетган ота-она, бобо-момоларига ўзларининг нафақат хайрли амаллари билан, балки ҳусни хулқлари, чиройли одоб-ахлоқлари билан ҳам муттасил савоб етказиб турадилар...

Нодон, нобакор, нокас фарзандлар шуни билармиканлар?..

Аллоҳнинг марҳамати

Қабрларда кафанга ўралиб ётган майитлар ҳаётлигида олим бўлганми ё оми, шоҳми ёки гадо – билиб бўлмагандек, эҳромга ўралиб, Каъбатул-

лоҳни тавоф қилаётган миллионлаб бандаларнинг олимми-омими, шоҳми-гадоми – билиб бўлмас экан...

Башариятни миллати демай, ирқи, илми, нуфузи демай мутлақ тенглаб қўйган Аллоҳ таолога ҳамду санолар бўлсин...

Айтмишларки, Тангри таоло Ер юзини бунёд этиб, унда барча жонзотларга сарвари қилиб одамзодни яратди. Кейин синов учун уларнинг бирини бой-бадавлат, бирини камбағал-нотавон қилиб қўйди. Қарасаки, одамлар ҳаддан ошиб кетдилар. Ўзаро низоларга борадиган, бир-бирларига ҳасад қиладиган, чоҳ қазийдиган бўлдилар. Инсонларни инсофга чақирмоқчи бўлди – бўлмади. Низолари кучайгандан кучайиб бир-бирларини ўлдиришга, қирғинбарот қилишга тушди. Кўрсаки, бунинг олдини олмаса, Ер бандалари шайтон васвасига учраб, бир-бирларини қириб битказурлар. Чора излай бошлади: бандалари орасидан ўзига расул қилиб пайғамбарларни сайлади. Пайғамбарлар бандаларимга бош бўлсин, раҳнамолик қилсин, оқил ва одилликка бошласин, деди, яна бўлмади. «Таврот», «Забур», «Инжил» каби китобларни туширди. Аммо инсонларнинг топган ақллари узоққа бормади. Ҳақ таоло шундан кейин жами Ислом оламига пайғамбар этиб Муҳаммад (с.а.в.)ни тайинлади. Унга дастуруламал бўлсин дея «Қуръон»ни нозил қилди. Қуръонда, эй бандаи аҳдим, кўзингизни очингиз, барчангиз тенгсиз, бирдай бандаларимсиз, деди. Пайғамбар Иброҳим алайҳиссаломга қурдирган Байтуллоҳга вақти-соатида сажда қилишда бардавом бўлишга амр қилди. Сажда қилувчиларни эса яланғочлаб эҳром кийишни буюрди ва деди: кўрингиз, ҳаммангиз бир одамсиз, бандаларимсиз, тенгсиз. Шундай экан, ақл

топингизки, бир-бирингизга биродар бўлиб яшангиз. Бир-бирингизни қўллаб-қувватлаб ҳамжиҳатликда ҳаёт кечирингиз. Ўзаро ола қарашиб, бемаъни ҳасадчилик, рақобатчилик, душманчилик иллатларидан воз кечингиз. Фарзларимни бекаму кўст адо этиб, вожиб амалларимга содиқ қолингиз. Шояд, жаннатимдан абадий мурод топсангиз. Билъакс сизни дўзах азоблари кутгусидир, деди. Бунинг тасдиғи учун бир қатор ояту сураларида ўз ваъдаларини очиқ-равшан баён қилди...

Нечун пешонадан ўпадилар

Қадимдан маълумки, мавриди келганда оналар, момо-боболар, шунингдек, улуғлар ўзлари суйган, ўзлари муносиб кўрган жигарларини пешонасидан ўпиб қўядилар. Фақат ўпиб қўймайдилар, балки дуойи жон қилиб ҳам қўядилар. Нечун? Ўйлашимизча, биринчидан, бошнинг пешона қисмида миянинг тафаккур ўчоқлари жойлашган. Иккинчидан, пешона аъзолар орасида энг қимматли, энг азиз ва энг мўътабар аъзо саналади! Шу сабабданки, унда одамлар тасаввурида Тангри таолонинг ҳукми – одамзоднинг тақдири азали битилган. Унда Парвардигорнинг ёзмишлари, муқаддас битиклари ёзилган. Бинобарин, пешонадан ўпувчилар шуни назарда тутган бўлиб ўпсалар ажаб эмас. Бу ҳақиқатми-йўқми билмасалар-да, аммо асрлар оша бу одат русумга кириб кетганидан шундай қиладилар. Ўпиш асносида эса Ҳақ таолодан суюкли фарзанднинг ёки эъзозли инсоннинг тақдири азали, қисмати ярқираган бўлишини, ҳамиша порлаб туришини илтижо қилган бўладилар. Шу жиҳатдан балки, одамлар Қуръони Карим ва бошқа, Аллоҳ каломи битилган

муқаддас китобларни қўлларига олганларида, уларни азизу мукаррам билиб, ким бир марта, ким уч марта ўпиб пешоналарига суртиб қўйишни одат қилгандирлар.

Бу кимга эътиқод, кимга русум – билмадигу, бироқ барча халқларда, барча миллатларда бор ва бундан кейин ҳам бўлади. Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) суннатларида ҳам бор. Улар суюкли набиралари Ҳасаннинг пешоналаридан ўпганлар. Шундан ҳам билса бўладики, ўпаётган одам ҳар жиҳатдан табаррук инсон бўлиши ва бунга муносиб саналиши лозим.

Баъзилар айтгандай, юздан ўпиш ножоиз бўлганидан пешонадан ўпадилар-да, дейилган фикр ҳам бор...

Китобхонлар бунга нима дер эканлар?

Тақдирга келсак, жами инсонларнинг асли тақдири азали пешонага эмас, балки Аллоҳ таолонинг лафзи битилган «Лавхул Маҳфуз» китобида ёзилган...

Инсон қисматини ўзгартириш Аллоҳ таолонинг қўлида. У истаган бандасининг тақдири азалига ўзгартиришлар кирита олади. Бунинг учун банда ўз ҳаётида башарият ривожини, манфаатини, бахт-саодатини йўлида оғишмай жонбозлик кўрсатмоғи, оқил ва одил ишлар қилмоғи ва шунингдек, фарз рукнларини ўз вақтида бекаму-кўст бажариб, унинг розилигини топмоғи лозим ва лобуддир.

Маъруза ҳам нлм

Амри маъруфларда баъзан маърузачи домлаларимизга ҳайрон қоласан киши: ҳамма менга соме экан, барча гапларим тўғри экан, мен ҳозирда энг билгучи одам эканман, дейдиларми ёки ўзла-

рига ортиқча бино қўйиб юборадиларми – билмадик, нутқларига ҳаддан зиёд эрк бериб юборадилар. Гўёки, улар билмайдиган илм қолмагандай... Оқибатда, гапларида хато қиладилар. Масалани нотўғри талқин қиладилар. Баъзида, ҳатто, зиёнли маслаҳатлар берадилар. Йўқ, азизлар, ундай эмас. Мутахассис бўлмай туриб, ихтисослик мавзусида бир-иккита нарсани билиб қолиб ёки ўқиб олиб уни беҳужжат шарҳлаш, тавсифлаш ноўрин. Илм-фанда мутахассис бўлмаганлар билмайдиган жиҳатлар кўп бўлади. Нотўғри тушуниб қолган бўлишингиз мумкин. Биз бунинг бир неча марта гувоҳи бўлдик ва ҳатто, ташқарига чиқилганда огоҳлантирган ҳам бўлдик. Токайгача...

Кези келиб қолди, яна бир гап: Қуръон тиловатни, баъзилар худди мусобақа қилаётгандай, шундай баланд овозда ўқийдиларки ёки авжга чиқарадиларки, қулоқни қоматга келтирадилар. Уларга қарата «Эй, барака топкурлар, Қуръон ўқишни қулоққа озор бермай, қалбга жойлашга ўрганинг», дегинг келади... «Ахир бу Аллоҳнинг каломи», деб эсига солгинг келади...

Паришонмиз...

Баъзида қилғилиқларни қилиб қўйиб, ножоиз гапларни гапириб ўтиб, устига-устак диққат-эътиборни жамламай, наридан-бери намоз ўқиб, сўнг дин илмидан киши билмас ўзимизни оқлайдиган ривоят, ҳадис, оят излашга тушамиз. Топсак – хўп-хўп, топмасак ҳам хўп-хўп. Бир оз муддат ўтказиб, яна ўшандай номуносиб қилмишларни зоҳир қилаверамиз.

Бу камлик қилганидек, таҳорат олишдан эришиб намоз вақтларини чўзмоқчи ҳам бўламиз. Имомлардан қай вақтдаги намозни қанча чўзиш

мумкинлигини сўраб-суриштириб юрамиз. Бу ишимиз Аллоҳ таоло билан мурасага келишишга уриниш эканини ўйлаб ўтирмаймиз. Булар жаннат олдида ҳеч нимага арзимас матоҳлигини ёдимиздан чиқарамиз.

Иймонимиз бутунми, иймонимизда бардавомимизми – ўзимиз ҳайронмиз, ўзимиз паришонмиз...

Ота-она дуоси – мустажоб

Маълумки, ота ёки онаизорнинг ўз фарзандлари тўғрисида бир пайтлар айтган хуш ёки нохуш, рози ёхуд норози гапларини вақтлар ўтиши билан онаникини ота, отаникини она ўзи эслаб ёки ўғил-қизларига эслатиб туришлари бор нарса. «Отанг бунақа деган эди», «Онанг унақа деган эди» қабилида.

Хуш ёхуд рози-ризолик гаплар бўлса, нур устига аъло нур. Парвардигор ёрлақар... Нохуш ёки норози гаплар бўлса, Худо асрасин...

Тангри таоло эшитувчи ва инобат қилгучи зот!
Фарзандлар, эс-ҳушингизни йиғиб олинг!

Ота-оналар нохуш ёхуд норози гапларни эслаш, эслатишдан сақланг!

Аллоҳнинг илми – чексиз

(Нуқтаи назар)

«Инсонга гўрга киргунича ақл ўргатишади, ўғит, илм беришади. Лекин у, бари бир, дунё ишларига тушуна олмай ўтиб кетади», деймиз, таажжубланиб юрамиз. Қуръони Каримдаги: «Одамлар Аллоҳнинг илмидан фақат у истаганча ўзлаштирурлар» («Оятал курси») деган оятни ўзимизга рўкач қилиб оламиз. Аслида Аллоҳ таоло бу билан нима демоқчи? Бизнинг наздимизда У: сиз бан-

даларим илм ўрганишда собит бўлингиз. Менинг илмим чексиз. Бу неъматимдан сиз то қиёматгача билганларингизни бир-бирингизга узатиб, куч-қудратингиз етгунича манфаатланиб қолинг. Тўғри, бандаларим мен берган биргина бу умрида менинг жами илмимни бир авлод доирасида эгаллаб ола олмаслар, демоқчи.

Кўринадики, бизнинг таажжубланиб юришимизга ҳожат йўқ. Дунёвий ва диний илмларни савия-салоҳиятимиз кўтаргунча ўзлаштириб боришда, фан соҳаларининг очилмаган қўриқларини очиб боришда биз – илм аҳли бардавом бўлишимиз ўта муҳим. Бунда бизга ўтмиш ва ҳозирги замон олиму уламоларимизнинг илм-фанда эришган ва бизга мерос қилиб қолдирган улкан ютуқлари ва шунингдек, жаҳон илми йўлчи юлдуз бўлгусидир.

Инсон ва бахт

Ислом таълимотида зикр қилинган инсоний хислатларнинг қанчадир қисми одамда азалдан бўлиши шу одамнинг баркамолликка аслида муносиб бўлиб, дунёга келганлигини англатади, бу – бир бахт!

Дунёвий-диний илмларни ўқиб, ўрганиб ҳаётида орттирган эзгуликка муносиб хислатлари, бу – иккинчи бахт!

Булар яқдил бўлиб инсонни янада камолот чўққиси сари бошлаб бориши бу – учинчи бахт!

Чинакам инсонийлик бу...

Савоб ва мушкулотларнинг ечими

Баъзи муштипар одамларни ва ҳатто ёш-ялангларни кўриб, эшитиб таажжубда қоласан киши: савоб излаб, яхшилик тилаб юзлаб чақирим йўл босиб гўё каромат, мўъжиза кўрсатган ёки кўрсатдиган авлиёларнинг қабрларини, мозору қабристонларини зиёрат қиладилар (зиёрат қилиш, уларни дуо қилиш яхши!), уларга азиз пешоналарини теккизиб ўпадилар, сажда қиладилар. Зиёратлари асносида улардан мадад, ҳидоят, хайр сўрайдилар. Оғирларини енгил, мушкулларини осон қилишни илтижо қиладилар. Ҳолбуки, буларнинг ечими авлиёларнинг қабрларида эмас, балки уйларида, олдиларида – ота-оналари, қайнона-қайноталари, кекса-қарияларида, қариндошу маҳалладошлари, етим-есирлар, муҳтожлар дуосида эканини билмайдилар. Уларнинг дуоси, улардан келадиган савоблар – Тангри таолонинг инояти, ҳидояти, мағфирати бўлишлигини ўйламайдилар. Сажда фақат ва фақат Аллоҳга қилинишини эсдан чиқариб қўядилар. Кўринадики, диний илмдан ҳали ҳам анча узоқдамиз.

Илмда бардавом бўлайлик

(Мулоҳаза)

Қуръоннинг ояту суралари ўша замоннинг ҳаёти, шароити, муаммолари тақозо этган масалалар хусусида, уларнинг ечими тўғрисида биринсининг нозил бўлганлигини биламиз. Шундан келиб чиққан ҳолда ҳам диний таълимий-тарбиявий ишларни унинг таълим услубига мослаб олиб борсак, покдамон турмуш тарзимиз айна тўғри йўлда бўлган бўлар эди. Имому уламоларимиз бунга баъзан риоя этсалар, баъзан риоя эта олмай

қоляптилар. Натижада диний таълимнинг ҳаётдаги таъсири баъзан сезилса, баъзан сезилмай қоляпти... Ҳолбуки, Ислом таълимоти қадим ҳам, ҳозир ҳам, бундан кейин ҳам турмуш муаммоларининг ечимига қаратилган қудратли куч.

Иноқликнинг хосияти

Эр-хотинлар, ота-оналар, туғишганлар ўзаро иноқ яшанг, меҳр-муҳаббат билан ҳаёт кечиринг. Охиратда Аллоҳ таоло ўзининг жаннатига сизларни жамлаб қўйишга ваъда берган.

«Сабабият қонуни»

Баъзи домлалар: «Кун жуда исиб кетди» ёки «Совуқ кучайиб кетди» деманг, Аллоҳ иродасига зид гап қилган бўласиз ва гуноҳга ботасиз, дейдилар. Бу гаплар унчалик тўғри эмас экан. Шайхимиз Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф ҳазратларининг ёзишларича, бундай ҳодисалар Аллоҳ яратиб қўйган «сабабият қонуни» таъсирида бўлишини тан олган, унга иймон келтирган одам ўрганиб қолганлик оқибатида шундай дейдиган бўлса, гуноҳ бўлмас экан. Билиб қўйган яхши-да. Зеро, биз ожиз бандалар кундалик ҳаётимизда бу хилдаги гапларни беихтиёр тез-тез такрорлаб тураемиз...

Иймон ва тартибот

Кеча-кундуз Аллоҳ таоло нигоҳида, билувида бўлган, икки фаришта ҳимоялаб, икки фаришта амалларини ёзиб юрган иймони тўкис мўмин-мусулмон, шубҳасиз, тўғри юришни, тўғри гапиришни, тўғри иш қилишни, қўйингки, ўзининг барча хатти-ҳаракатларини шарият доирасида бўлиши-

ни ҳеч қачон унутмайди. Акс ҳолда у мусулмончиликдан чиқади! Бунинг эса жазоси бор!..

Давлат сиёсати ҳам, тартибот қонунлари ҳам худди шу тўғрилиқни талаб этади. Бунинг учун давлат қанчадан-қанча куч-маблағ сарфлайди, қанчадан-қанча ҳуқуқ-тартибот одамларини ишга солади, бўйсунмаганларни жазолайди...

Кўринадики, одамзодни тўғри йўлда ушлаб туриш осон эмас! Аллоҳ буни билган ва ўзининг шариат қонунларини жорий қилган. Давлат ҳам буни билади ва ўз қонуниятларини ишга солади... Кўринадики, инсонларнинг ҳаёт тарзини тўғри йўлда ушлаб туришда шариат қонунлари билан давлат тартибот қонунлари бир мақсадга қаратилган.

Омадий гап

Аллоҳ таоло иродаси ила эркак уруғи аёл тухуми билан бачадон найида чатишади ва *пушт* ҳосил қилади. Пушт бачадонга тушиб унга бирикиб олар экан, Худойим унга дастлаб хилқат беради, сўнг эт, қон, устихон, асаб беради. Жон – рух ато этади. Буни *ҳомила* дейилади. Ҳомила она бағрида униб-ўсади ва вақти-соати келганда тугилади. Буни *ҳомила тугилиши* дейилади. Шу кундан эътиборан у ёруғ дунёда «*Инсон*» номи билан яшай бошлайди. Инсон тирик экан, руҳи билан танаси бирга бўлади, бирга яшайди, бирга тирикчилик қилади. Қазосидан кейин руҳи ғайб оламига кўтарилиб кетади, жасади ўзи яшаган заминда қолади. Бу ҳолни *ўлим* дейилади. Қиёмат қойим бўлганда-чи, улар яна қайта топишади, қўшилиб олади. Бу ҳолни *охиратда тирилиш* дейилади. Тирилганлар Аллоҳ иродаси ила жаннатийлар жаннатда, дўзахийлар дўзахда бўлади...

Инсонларнинг бу ёруғ дунёдаги ҳаёт тарзи ҳам шунга ўхшайди: баъзилар бахт-саодатда ҳаёт кечиради, баъзилар қийналиб умр кўради. Бу ҳолатлар ҳам аслида Тангри таоло иродасига кўра бўлади. Кўринадики, бу дунёда ҳам, у дунёда ҳам одамзод тенг бўлмайди, бир хил кун кўрмайди, гуноҳига яраша жазоланади. Бинобарин, хоҳлаёмизми-хоҳламаймизми, тақдири азалимиз ҳаммиса, ҳамма вақт Парвардигоримиз иродасида бўлади.

Аллоҳ яратувчи! Аллоҳ тақдири азал ато этувчи! Биз бандалар эса Тангримизнинг ишларига ҳайрон қолиб ўзимизча уни таҳлил-тақриз қилмоқчи бўламиз, бўлаверамиз... Тагига эса ета олмаймиз.

Ҳукм

Ҳукм чиқариш Тангри таолога хос. Гап банданинг қисқа умр ёки узоқ умр кўришида эмас, балки унинг иймони ва қилиб улгурган савоб ишларида!

Номуносиб сўз айтишдан сақланинг

Эрлар ўтиб кетган танмаҳрамлари ҳақида, хотинлар вафот этган умр йўдошлари тўғрисида зинҳор-базинҳор нолойиқ, номуносиб сўз айтмасинлар экан. Чунки, бундан нафақат уларнинг руҳи ранжийди, балки Тангри таоло фақат фаришталаридан эмас, сизнинг гувоҳлигингиздан ҳам хабар топади ва инобатга олиб қўяди. Ноҳақ бўлсангиз ўзингиз гуноҳга қоласиз, ҳақ бўлсангиз норозилигингизни эшиттириб қўйган бўласиз. У ҳолда ҳам, бу ҳолда ҳам билингки, сиз ўзингиз ўзингизнинг кимлигингизни Аллоҳга яна бир марта маълум қилиб қўясиз...

Яхши одамлар яхши гаплар гапиргусидир, ёмонлар ёмон сўзлар ихтиёр қилгусидир. Парвардигор билгучи ва назарга олиб қўйгучи зот.

Фахрлансак арзийди

Менинг тушунчамга кўра: туркийлар (ўзбеклар) Ислом таълимотига мос руҳий-маънавий лаёқатга эга халқ экан. Уларнинг миллий табиати, феъл-атвори, дунёқараши, хислатлари ва тушунчалари Ислом билан муштарақ ҳолатда ривожланган ва тараққий этган. Ва, ўз навбатида, унинг ривожланишига ва тараққий этишига ўзларининг муносиб ҳиссасини қўшган.

Ҳозирги замон шуни талаб қилмоқдаки, биз имкон қадар ўзимизни зудлик билан дунё ривожига, фан ва техника тараққиётига мослаб олишимиз ва дунёнинг бундан буёнги қурилишига, янгиланишига ўз ҳиссамизни қўшишимиз лозим ва лобуддир. Буни бир сония ҳам унутиб қўймаслигимиз зарур. Давлатимиз сиёсати ва келажагимиз камоли шуни талаб қилмоқда...

Суянчиқ

Суянчиқ – ҳозирга қадар тушунчамда ота-онам ва туғишганларим эди. Вақти келиб, уйланган эдим, яна бир суянчиқ – умр йўлдошим пайдо бўлди. «Бир-биримизга суянамиз» деди, мен унга суяндим, қаттиқ суяндим...

Бугунга келиб, уларнинг ҳеч бири қолмади. Ҳаммалари жонларини Худога, танларини тупроққа топшириб мени ёлғизлаб кетишди. Мен уларга суяниб-суяниб бориб, охири Аллоҳнинг ўзига суяниб қолдим... Тушундимки, асли ва бар-

давом суянчиқ Яратганнинг ўзи, қолганлари омонат экан!

Суянчиқларимиз ҳаётлигида уларга мурувват кўрсатиб қолиш, Яратганга шукрона айтиш бизнинг виждоний бурчимиз, эътиқодимиз эканини унутиб қўймайлик.

Юзга фотиҳа тортишнинг хосияти

Айтмишларки, кунларнинг бирида пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) фотиҳага қўл очиб туриб, бирдан қўлларини тушириб юборибдилар. Ва шу заҳоти яна фотиҳага қўл очибдилар. Шунда саҳобалар бунинг сабабини сўрабдилар. Ул зот: фаришталарнинг кафтимга ёғилиб турган дуоларидан қўлим толиб кетди, деб жавоб қилган эканлар...

Бу ҳол шуни тасдиқлайдики, қўл очиб фотиҳа қилинаётганда фаришталарнинг дуолари кафтларга тушиб турар экан. Ва биз бандалар ушбу дуойи саловатларни юзимизга фотиҳа қилиб суртар эканмиз... Аллоҳ қўлласин...

Юзга фотиҳа тортишнинг суннатларидан бири омин дейилиши билан иккала кафт қирраларини бириктириб, иккинчиси – икки кафтни бир-биридан нарироқ тутиб, кўкрак рўпарасида очиб туриш ва тиловат ёки дуо тутагач, уларни пешона ва бутун юз-кўз бўйлаб суртиб энгак билан тугаллашдир. Пайғамбаримиз Муҳаммад мустафо (с.а.в.) шу тарзда юзларига фотиҳа тортар эканлар.

Инсон билими

Инсон зоти шунақа: ақли етган нарсада ўзи билур, ақли етмаган нарсада Худо билур.

ҚАРИЛИККА ЕТКАЗСИН

Ёшлик – бориш, қарилик – қайтиш.

«Болалик» даври

Бундай ўйлаб қарасам, кексайиб, «бола» бўлиб қолибман. «Катталар»дан ақл ўрганадиган, ўрناق оладиган, улар терговига, даккиларига қулоқ осадиган ёшга кирибман. Буниси етмагандек, ишимдан, гапимдан, хатти-ҳаракатларимдан одамлар куладиган, ҳайрон бўладиган паллага етиб келибман... Эзмаланадиган, ҳозир гапириб ўтганларимни кўп ўтмай такрорлайдиган фаслга қадам босибман...

Буларга ҳар куни, ҳар қилмишимда гувоҳман...

Инсон – беқарор

Кексалик – инсон умрининг шунақа палласики, уни ҳамма орзу қилади, ният қилади, Аллоҳдан кеча-кундуз сўрайди...

Кексайганида эса уни тан олгиси келмайди. Инсон – беқарор...

Қайтар дунё

Баъзан ўғил-қизлар кексайиб қолган ота-онасининг гапларини писанд қилмай кўядилар. Қадрига етмайдилар. Энсалари қотадиган бўлиб қолади. Ҳатто, юмшоққинами, қаттиққинами – дакки ҳам бериб қоладилар. Ўзлари кексайиб у гапларнинг қадрига етганларида эса ота-она оламдан ўтган бўлади. Қарасалар, дакки эшитиш навбати ўзларига келиб қолибди...

Инсон – ажабтовур хилқат...

Қарликнинг белгилари

Киши кексайган сайин барча аъзолари кичик тортиб боргани ҳолда, бурни билан қулоғи катталлашиб қолади. Буни кекса ёшда буруннинг ҳид сезиш, қулоқнинг эшитиш лаёқатини сақлаб қолишга бўлган тананинг уриниши, деб тушунмоқ керак.

Ҳар нима ёшлигида гўзал

Ҳар қандай ҳайвон, парранда, жонзот, шулар қаторида инсон, ёшлигида бирдай ёқимли, бирдай гўзал, бирдай жозибадор бўлади. Қариганда эса бирдай ёқимсиз, бирдай хунук, бирдай бедаво бўлиб қолади.

Мана, нима учун одамзод яшагиси келар экану, қаригиси келмас экан...

Қарлик муаммолари

Кексалик ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Аммо насиб этганларнинг ҳаммаси ҳам соқол қўявермайди. Сабаби: ҳамма кексалар ҳам қарликни бўйнига олгиси келмайди...

Эшитиб қолдим: бир ошнамнинг аёли соқол қўйишига унамабди. Ҳойнаҳой, эрининг кексайиб қолганини тан олгиси келмаган-ов...

Нима бўлганда ҳам қарлик – давлат

Нафақага чиқиб ишга ярамай қолган кексага баъзан нафақат кўча-кўйда катта-кичиклар, балки уйингдаги ўғил-қизларинг ҳам «кераксиз одамдай» ёки «зарурияти йўқ кишидай» қарайдиган бўлиб қолар экан. Жуда бўлмаганда, сенга шундай туйилар экан. Ажабо, шунда пайқаб қолар

экансанки, умринг ростданам охирлаб қолибди! Шу бўлиб, бундан буён сен хоҳлайсанми-хоҳламайсанми, қолган ҳаётингда қандайдир муҳим бир ишни қилиб эмас, балки умринг поёнини кутиб ғимирсиб қолар экансан. Одамнинг кўнгли ўксир экан. Лекин, бари бир, қариликка нима етсин!

Падари бузрукворимнинг: «Қариганинга кўча-кўйда, одамлар орасида турганиб-суртиниб юрадиган бўлиб қолар экансан» деган гаплари ёдимга тушиб кетди.

Қариликнинг турган-битгани – сабоқ!

Қариянинг на ўзи, на сўзи...

Бева амаки уйида зерикиб қолди. Кўзи ўтганича китоб кўрди, толиқди. У хонага кирди – набиралари ойнаи жаҳонда мультфильм кўришяпти. Бу хонага кирди – ўғли билан келини Европа ҳаётидан телекўрсатув кўришяпти. Ўз хонасида эса телевизор йўқ. «Майли, ҳар қайси хонада алоҳида-алоҳида ойнаи жаҳон бўлмайди-ку. Чиқимни ҳам ўйлаш керак». Нима қиларини билмай қолди. Уларнинг кўраётган томошалари бунга ёқмайди. Ёқмайдигина эмас, тўғри келмайди, қизиғи ҳам йўқ. Маъно ҳам чиқара олмайди. Фарзандлари иштиёқ билан кўраётган воқеа-ҳодисаларни «мен каттаман», «мен отаман» деб узиб қўйгиси келмайди. Унга футбол, «ҳайвонот олами» ёки «табиат мўъжизалари» бўлсамиди...

Секин қайтиб хонасига кирди. Тик туриб қолди. Умр йўлдоши эсига тушиб кетди. «Уф», деб қўйди. Ич-ичидан хўрсиниқ келди. Диққати ошди. Аммо ҳеч кимдан гина ҳам қилмади, норози ҳам бўлмади. Бунинг ўрни йўқ эди-да! Секин кавушини кийиб ташқари чиқди. Зора, дўсти Қудратилла ака ҳам зерикиб ташқари чиққан бўлса. «Ҳа, ана,

у ҳам уйига сифмай қолган-да, ўзи ясаб олган омонатгина ўриндиқда ўтирибди. Одамзод шунақа экан, қаригандан кейин дастлаб ишхонасида керакмас бўлиб қолар экан. Кейин кўча-кўйда, одамлар орсиди, бора-бора уйида ортиқчалик қилиб қолар экан. Демак, инсон одамларга керагида яшаши қизиқ экану, керакмас бўлиб қолганида яшашининг қизиғи қолмас экан». Сал вақт ўтган эди, дабдурустдан ўзига-ўзи: «У дунё қанақа экан-а?» деб қўйди. Бир оздан кейин эса: «Ҳаётнинг тутаб боришини қара», деди мунг тортиб. Ошнаси томон яқинлашиб қолган эди: «Ҳаётдан ўз ризолиғи билан «кетиш» ҳаммага насиб этсин. Бу улуғ толе!» деди, ҳазин товушда, «кетишга» рози бўлгандай. Аммо уни ҳеч ким эшитмади...

Ҳамма вақт шунақа: қариялар омади гапни кўп айтадилар, бироқ уларни эшитадиган одам бўлмайди. Ўзлари каби сўзлари ҳам ҳеч кимга керакмасдай.

Умр қадрли, кексаларга инчунун

Баъзи кексалар иши қолиб кетаётгандай шошқалоқ бўлиб қолишади. Одамлар буни умр охирлаб бораётганидан, деб билишади. Йўқ, унчалик эмас. Улар асли-насаби билан шошқалоқ бўлганлар. Очиғи, мен ўзим ҳам ёшлигимдан шошқалоқман. Тўғри, кексайганимда ундан ўн чандон шошқалоқ бўлиб қолдим-ов...

Шунақа, ёшлик ва болаликдаги хислатларинг кексайганингда баъзан, ҳатто, кучаяди. Қон билан кирган хислатлар ўчмас, деганлари шу. Бундайлар аксари, бетоқат, бесабр бўлишади. Меники эса инчунун! Буни неча марта айтай! Аллоҳ кечирсин.

Либосларимиз – пардаларимиз

Яхшиямки, гўзал, нафис, ярашган кийим-кечакларимиз бор. Биз кексаларнинг эгри-бугри, сўлдим-сўлиқ ерларимизга парда бўлиб, бизни бинойидек кўрсатиб туради.

Эркаклар дўпписи, аёллар рўмоли – кийим-бошларимизнинг тожиси!

Бир куни кўчада сочлари турмакланмаган берўмол, бепардоз ёши қайтган бир аёлга кўзим тушиб қолди. У аллакимларнинг кўзига ажина бўлиб кўринадиган сочлари тўзиқ ополага ўхшарди. Ачиhib кетдим ва ўрни бўлмаса-да, ушбу мисраларни ёздим: фаросатни фаросатсиздан ўргандим.

Илова. Афсуски, кейинги йилларда эркаклари-миз қулай дебми ё бошқа мақсадлардами, турли хил сунъий ипдан тўқилган оқ каллапўшларни кийишни одат қилиб олдилар. Эркак зотини кўркам қилиб турадиган ўзбекона пахта-бахмал дўппилар қозиққа осилди! Мунча ўзимизникини қўйиб, бошқаларникига ишқивоз бўлмасак?!

Болаликдаги айбу нуқсонлар айрилмас бало бўлур

Ёшликдаги қилмишларинг нафақат катта бўлганинда ёки кексайганинда қайтади, такрорланади, балки тушларингга киради. Сен уларни тушларингда қайтарасан, такрорлайсан. Яхши, хайрли, эзгу ишлар бўлса, хўп-хўп – умрингни безайди, ҳаётингга маъно киритади, кайфиятингни чоғлайди. Кир, ифлос қилмишлар бўлса-чи, Худо сақласин, умрингга доғ бўлиб тушади, ҳаётингни кир қилади. Қачон эсласанг, хижолат торгасан, таъбинг хира бўлади.

Катталар, ҳушёр бўлинг – болаларни ёмон иллатлардан асранг, номаъқул, ножоиз юмушлар-

дан терганг! Биласизки, болаликда, ёшликда ақл-фаросат ожиз, онг-шуур беқарор, бежилов... Улар ҳар нарсага қўл уриб қўйишлари мумкин...

Яхшиямки, одамлар болаликларидаги айб-нуқсонларни катталардан кўрмайдилар, ўзларидан кўрадилар. Улар шунга кўникиб кетганлар. Ҳолбуки, бу гуноҳларда катталарнинг, ота-оналарнинг айби кам эмас!

Ёш ўз ишини қиларкан

Арманистоннинг Арташат шаҳарчасида бўлганимда орқамда турган боши каттароқ муштдай келадиган, аммо ақли жойида 8–9 яшар болага кўзим тушиб қолганида ҳайратдан сесканиб кетганман.

Бу пайтда мен ёш эдим, навқирон эдим.

Кеча истироҳат боғида 100 метр нарида чопқиллаб кетаётган болани кўриб ҳайрон бўлиб қолдим: «Мунча митти бўлмаса», дедим. Яқин келиб қарасам, йўқ, у расогина болажон экан. Ҳамма синоат менинг кўзимда экан...

Бу пайтда мен кекса эдим, қартайган эдим...

Умр интиҳоси

Одамзод қариган сари кўзлари хиралашиб, қулоқлари оғирлашиб қолади. Сизги-туйғулари ўтмаслашиб, ҳаёт нашидаси сўниб боради. Хотираси пасайгандан пасайиб, ақл-шуури саёзлашади. Куч-қувватдан қолиб, одамларга ёқинқирамайдиган бўлади. Ёлғизликни хуш кўриб, хилватни хоҳлаб қолади. Ётоқчилагиси келади, келаверади, ер ўзига тортади, тортаверади...

Шундай кун келадикки, одамзод тупроқни азиз билиб, унга бош қўйсам, дейди.

Аллоҳнинг инсонни ер қаърига тайёрлаб боришини қаранг...

Кексаликнинг таги нозик

Баъзи нобакорлар мени алдашади, боладай сохта муомала қилишади... «Гўллигимдан» уяладиган бўлиб қолдим...

Қарликдан шикоят

Мени алдашларидан номус қиламан. Алданганимда ундан баттар уялиб қоламан. Нима қилай-ки, мен шу аҳволга тушиб қолибман. Ўзига шукр.

Қайтара олмаганинг ўзингга жабр экан

Айримлар баъзан ҳе йўқ, бе йўқ менга қўпол муомала қилиб қолишади. Жон-жонимдан ўтиб кетади. Ўйласам, бу – уларнинг менга қилган муомаларини ўзларига қайтара олмаслигимдан экан. Ҳарқалай иззат-нафсим нозиклашиб қолган-да.

Табарруклик

- Инсон ғўрлигида табаррук бўладими?
  - Йўқ.
  - Ёшлигида табаррук бўладими?
  - Йўқ.
  - Ўрта ёшида-чи?
  - Яна йўқ.
  - Қариганида табаррук бўладими?
  - Ҳа. Аммо у шунга муносиб бўлиб қариса!
- Табарруклик – бенуқсонликни талаб этади...

Кексалик – жумбоқ

Ёшлар кексаларни биламан, деб ўйлайди, аммо билмайди. Кексаларни кексалар билади.

ҲАЁТ САБОҚЛАРИ

*Ҳаёт – ҳам аччиқ,
ҳам қаттиқ (муаллим).*

Ёмон одат

Арзир-арзимас яхшиликни фалончи-писмадон-чига ўтказиб қўйганман, дея кўнглига туғиб юрадиган ва шу фикрдан келиб чиқиб, муносабат ўрнатадиган одам хайрли одам эмас. Яна шунинг учун ҳам хайрли одам эмаски, у ўзидаги бундай иллатларни бошқаларга юқтириб юради.

Тиббиётда юқумни ифлослик тарқатади, инсонлар орасида эса илмсизлар тарқатади.

Яхшилик – мадад

Бировга яхшилик қилиш учун баъзан бошқа бировдан илтимос қилишга тўғри келади. Бу эса зиммангизга яхшилик қарзини юклайди.

Баъзилар мана шу қарздорликдан қочиб нафақат ўз яқинларига, балки, ҳатто, туғишганларига ҳам яхшилик қилишдан офринадилар. Йўқ, бундай қилманг, азизлар. Яхшилик эҳтиёжманднинг қадини кўтаради, йўлини очади, фаровонлик калитини беради.

Қарздор бўлиб қолсангиз ҳечқиси йўқ, уни узинг. Бу ҳам сизнинг навбатдаги савобингиз бўлади. Яхшилик қилгучини бандаси ҳам, Аллоҳ ҳам суйгучидир. Яна айтадиган бўлсам, яхшилик инсон умрини безайди.

Кўнгиласизликни туғилган заҳоти бўғиб ташланг

Ака-ука, опа-сингиллар ўртасида туғилган англашилмовчилик, кейинчалик келиб чиқадиган келишмовчилик бора-бора томонларни кибрга бошлайди. Кибр дилзорликка етаклайди. Дилзорлик меҳр-оқибат йўқолишига замин ҳозирлайди. Қарабсизки, гина-кудурат авжга чиқади. Оқибатда, туғишганлар юзкўрмас бўлиб кетади.

Англашмовчиликни патос боғламасдан малҳамини топинг! Енгил тортасиз, кўнгил хижиллигидан қутуласиз...

Билсангиз, асаб-руҳий дардлар, қон босимининг кўтарилиб кетиши, кейинчалик инсульт, инфарктга чалиниш кўп ҳолларда туғишганлар, қариндошлар, яқин дўстлар ўртасида юзага келадиган низолар оқибатида содир бўлади. Буни унутманг ва соғлифингизни ҳам, обрўингизни ҳам ўткинчи гина-кудуратга бой берманг!

«Салом» йўллаш

Бир одам таниши орқали қайсидир яқин кишига «салом» йўллайди ёхуд «дуо» деб қўйишни сўрайди. Бу, бир қарашда, оддий нарса. Ҳақиқатда эса бу урфимиз, одамийлигимиз ва қадриятимизнинг беназир намунаси. Ўртада турган одамга эса ҳам илтимос топшириқ, ҳам инсоний топшириқ. Бажарилиши лозим бўлган амал.

Афсуски, баъзан, ўртадаги одамнинг лоқайдлиги, бепарволиги ёки беписандлиги оқибатида унга юкланган «топшириқ», яъни «салом» ёки «дуо» эгасига етказилмай қолади. Натижада, у аросатда қолиб кетади. Наинки аросатда, балки кераксиз луқмадай ҳавода йўқолиб кетади. Ҳолбуки,

«салом» ёки «дуо» Аллоҳ каломи бўлиб, уни йўллаш бу – бир-биридан олисда бўлган биродарларнинг ёхуд яқинларнинг ўзаро меҳр-оқибати, соғинч аломати, кўнгил розики, уни эгасига етказиш ҳам қарз, ҳам фарздир! Халқимиз «Салом – Худонинг қарзи, уни эгасига етказмаслик гуноҳ!» деб бекорга айтмаган. Иккинчи томондан, уни адо этмаслик бир биродарнинг меҳр-муҳаббатидан, соғинч туйғуларидан бошқа бир биродарини, қадрдонини маҳрум этишдир.

Чуқурроқ ёндашадиган бўлсак, «Салом»ни ўз соҳибига етказиш билан одам инсонлар ўртасидаги биродарликни, қариндошчиликни, қадрдонликни янада жипслаштирган, меҳр-оқибатни яна ҳам камол топтирган бўлади. Яна, қолаверса, уларнинг ораларида гина-кудурат бўлса – унут бўлишига имкон туғдиради.

«Салом» дейиш, «дуо» йўллаш – инсоний фазилят. Уни соҳибига етказиш ундан-да улуғ фазилят! Буларга беписанд, бепарво қараш ўта номақбул.

Табиат фалсафаси *(Нуқтаи назар)*

Дунёвий илм нуқтаи назаридан қараганда, ўсимликларнинг ўз паразитлари ва кушандалари бўлганидек, сув жонзотлари, қушлар, ҳайвонлар, ҳатто майда-йирик жониворларнинг ҳам ўз паразитлари ва кушандалари бўлади. Паразитлари зимдан сўриб кун кўрсалар, кушандалари кучсизларини еб ҳаёт кечиради. Булар бизнинг емишларимиз, деган бўладилару уларнинг нобуд бўлиб, йўқолиб кетишлари билан ишлари бўлмайди.

Инсонлар ўртасида бу ҳаёт тарзи сал бошқачароқ: улар бир-бирларини емайдилар (ҳайтовур!).

Аммо егандан баттар кушандалик қиладилар: бир-бирларига ҳасад қиладилар, чоҳ қазийдилар, душманлик қиладилар. Зарур топсалар, ҳатто, ўлдириб юборадилар. Давлатлар эса қирғин-барот қурооларни ишлаб чиқариб бутун бошли аҳолини бутунлай қириб юборишгача етиб борадилар. Масалан, бир-бирларининг ерларини босиб олиб, бойликларини талон-торож қиладилар. Бу жиҳатдан ҳайвонот дунёсидан фарқлари йўқ. Қадим-қадимдан аҳвол шу. Ҳолбуки, инсонлар ўзларини табиатнинг олий, онгли мавжудотлари, йиртқичлар – ваҳшийлар, деб бонг урадилар.

Савол туғилади: кимлар ваҳший? Инсонпарварлик нуқтаи назаридан, ҳамма ваҳший! Фарқ, бирлари онгсиз ваҳший, иккинчилари онгли ваҳший! Қизиқ, ваҳший бўлсалар, онгли бўладими?! Нима, онг ҳам нисбий тушунчами?! Шунақа экан-да! Биз бўлсак, ўзимизни онглимиз, деб лақиллаб юриб-миз!

Инсон – азизу мукаррам

Бобо-момоларнинг, ота-она, туғишган ва яқинларнинг қабрларини зиёрат қилиш, зиёрат қилишгина эмас, ободонлаштириш тирикларнинг бурчи, вазифаси!

Буни ҳамма билладими? Йўқ. Ўтмишдан маълум бўладими, буни билгиси келадиганлар ҳам бор, билгиси келмайдиганлар ҳам бор. Балки, кейингиси кўпроқдир!

Саъдий Шерозийдек аллома: «Сен ота-онангнинг қабрини зиёрат қилганмидинги, фарзандларингдан буни кутасан», дея надомат чеккани биз учун ҳамон ибрат...

XII–XIII асрларда яшаб ижод этган буюк тафаккур эгаси Саъдий Шерозийки, ўша замонлардаёқ

шундай деган экан ва биз бугун буни эътироф этаётган эканмиз, демак, ҳамманинг ҳам ўз бурчи ва ўз вазифасини билишни истайвермаслиги ва унга амал қилавермаслиги аниқ!.. Афсус...

Таажжуб, инсон, тириклигида азизу мукаррам экану, ўлганидан кейин унинг қадр-қиммати нечун бу қадар тез тушиб кетар экан, а?..

Зурриётлар, туғишганлар кўзингизни каттароқ очинг. Обод ва зиёратгоҳ қабрлар ўтиб кетган аждодларимизнинг қадр-қимматини белгилаб берса, келажак авлодларимиз учун ҳам тарихий, ҳам амалий шажара! Кенг маънода миллатимизнинг қадрияти!

Карима холанинг фалсафаси

20-аср бошларида таваллуд топиб, ўша замон ҳаётини бошидан кечирган Тошкентнинг «Катта боғ» маҳалласида яшаб ўтган бир забардаст онахон – Карима холанинг ўз даврларида айтиб кетган гапларини Баҳодир божамдан эшитиб ҳайронлар қолдим. Нима эмиш: «Ноним белимда – итларим кетимда»... Демокчи бўладиларки, тириклик менда – жужуқларим орқамдан эргашиб юради. Кетиб ҳам қолмайди, менга тик ҳам қарамайди. Жуда тўғри!

Буни ҳозирги, гувоҳ бўлиб турганимиздек, баъзи нобоп фарзандларнинг ота-онадан ўтиб бойиб кетдиларми, нафақат ёши улуғларга, балки уларга эт берган, устихон берган, парвариш қилган отаю онаизорига ҳам беписанд қарайдиган, қаттиқ-қаттиқ сўз қиладиган нобокорларга нисбат берсак, онахоннинг гаплари ўн чандон тўғри бўлиб чиқади!

Карима холанинг фалсафасида ҳикмат кўп...

Юқумли иллат

Ёмонларнинг ёмон ишларини, қилмишларини қоралаш, танқид қилиш мақсадида бўлса ҳам, уларни тасвирга тушириб намойиш этиш, кино қилиб кўрсатиш бу – уларнинг номақбул ҳаётининг янги-янги қирраларини нобоп ёшларнинг эсига солиш, ўргатиш билан баробар. Негаки, санъат асарлари ҳамиша жозибали, таъсирчан, ўзига тортувчан қилиб яратилади. Қораланаётган ножоиз қилмишларнинг юқумли бўлиши шундан. «Қалтис» ёшлар ёмон иллатларга ўта мойил бўлишини унутмайлик. Ва яна шуни унутмайликки, ундай ёшларнинг ҳаммаси ҳам ўз дунёқарашларида, онг-шуурларида бу «ширин» иллатларни қораламайдилар. Аксинча, ўзлари унга учиб қоладилар.

Жонкуяр ота-оналар, мураббийлар, мутасадди ташкилот вакиллари болаларни, ёшларни бу каби кўрсатувлардан, интернетдаги номаъқулчиликлардан асранг, ҳимоя қилинг! Яхшини кўриб чумак уришдан кўра, ёмонни кўриб чумак уриш «қалтис» ёшлар учун қизиқроқ!

Буни 12 ёшга етмаганлар, буни 16 ёшга, буни сини 18 ёшга чиқмаганлар кўрмасин, ўқимасин, томоша қилмасин, дейиш уларни яна ҳам қизиқтириб қўйиш билан баробар.

Бунга ҳаётда мисоллар талайгина.

Ибрат: ўспиринлик чоғимда қўлимга арабларнинг «Минг бир кеча» эпоси тушиб қолди. Қизиқиб ўқий бошладим. Бир ерига келганимда аёлларга таърифу тавсиф бериш бошланди: қорачадан келган аёллар унақа-ю бунақа, оқпардан келган аёллар бунақа-ю унақа, сариқдан келганлари ўзига хос, ҳабашсимонлари яна аллақандай гўзалликларга эга ва ҳоказо, ва ҳоказо. Очиғи,

Ўқиган сарим ўқигим келаверди. Қарасам воқеалар мени – беқарор, бетизгин, нозик-ниҳол хаёлларимни ўғирламоқда. Эҳтиросларимни уйғотиб беибо туйғуларга бошламоқда. Ўқишни дарҳол тўхтатдим ва қайта бу хилдаги китобларни қўлимга олмайдиган бўлдим.

Тўғри-да, ўз майл-эҳтиросларини аранг жиловлаб юрган йигитча учун бу хилдаги юз-кўзини очиб юборадиган қиссалар кони зарар-ку!

Бойнинг кимлигини ишинг тушганда биласан

Юпунлар кўз ўнгида бой – буюк қудрат эгаси. «Ақллилар» кўз ўнгида у ҳеч киммас! Ҳеч киммас – то иши тушмагунча...

Инсон – фаровонлик қурбони

Инсон ёшлигида, куч-қувватга тўлганида, гуриллаб яшнаганида Худони ўйламайди. Зинҳор ўйламайди. Ҳаётда синганида, бошига ташвиш тушганида ўйлай бошлайди. Кексайган ёхуд дардга чалинган чоғларида эса Яратганга астойдил сажда қилади. Қартайиб, бутунлай ҳолдан тойганида бўлса Аллоҳга ёлворишга тушади...

Инсон – қудратли, инсон – беқарор, инсон – ожиз! Инсоннинг кимлигини унинг ҳаёт давра-ри белгилайди...

Олимларимиз – сийратимиз

Ватандош олимларимизнинг қадр-қиммати нақадар улуғвор эканини хорижга чиққанингда – улар орқали сени таниганларида тушуниб етасан.

Уларга муносиб бўлишнинг ҳаракатини қил, ўғлон ва қиз-жувон!

Ҳақиқий инсон мезони

Инсон боласи яхши тарбия топиб, оқил ва одил таълим олиб, гўзалликни илғай биладиган, нозикликни пайқай оладиган, соф ва покиза ҳаётни ҳис қилишга одатланган ҳолатда вояга етмоғи лозим. Жуда лозим! Шунда у ёмон ва хунук иллатлардан, кир ва ифлос қилмишлардан жирканадиган инсон бўлиб етишади. Жирканиш – одамнинг инсонлик мезони!

Қадрлашни ўзингдан бошла, аммо...

«Ўзингни ҳурмат қилсанг, бировни ҳурмат қиласан», деган нақл рост. Қадрлашни ўзингдан бошла, дегани бу. Бордию, ўзингни қадрласангку, бошқани қадрламасанг, ўзингга бино қўйганинг бўлади бу! Бу ҳолда ўзингни ҳам қадрламай қўяқол – камсуқум одам бўласан...

Яхшилик ўктамлик эмас, имконият мезони

Кичкинанинг яхшилиги ҳам кичкина бўлади, аммо унинг наздида катта бўлади. Сиз ҳам буни катта билинг ва қадрланг.

Ўзи ночор одамлар ҳам шундай: пича яхшилик қилиб қўйиб, сира унутмайдилар. Сиз ҳам буни унутманг ва шафоат қилинг.

Борга ҳамма яхшилик – кичкина, йўққа ҳамма яхшилик – катта!

Шоҳ бу – шоҳ, гадо бу – гадо!

Шоҳни нодон қилиш, гадони доно билиш ўтмишдан сурилиб келаётган «мерос». Бас, ҳар ким ўз ўрнига чиқсин! Гадо доно бўлса – гадо бўлмас, шоҳ

нодон бўлса – шоҳ бўлмас. Бу худдики, ўқиган китоб қўймас, ўқимаган китоб кўрмас, дегандек гап.

Бойлик – бахт келтирмас эмиш

Пул, бойлик, давлат одамни одамийликдан чиқариб қўяди, дейишади. Яна шундай дейишадики, бойлик кишига бахт келтирмас эмиш! Баъзан, ҳатто, бахтсизлик келтирар эмиш! Йўқ, буни ҳамма бойларга татбиқ қилиб бўлмайди. Мен бахтсаодатли, аммо ўта бадавлат бойларнинг кўпини биламан, ҳавас қиламан! Ҳамма гап инсоннинг бой бўладими, камбағал – ўз ҳаётини тўғри йўлга қўя билишида.

Бахти қаролик келса, танлаб ўтирмайди. Фарқи, бойнинг бахти қаролиги элга овоза бўлиб кетади, камбағалники ким билиб, ким билмай қолади. Бой билан камбағаллик шу ўринда ҳам бўй бериб туради.

Умрнинг тамаал тоши

Қараб турсам, етишмовчиликда яшаган одам тўқ яшаганида ҳам қисиб-қимтишини, тежаб-тергашини қўймас экан.

Бу дегани қаттиқчиликни кўрган киши маъмурчиликда ҳам қатигини тежайди, тўқчиликда яшаган одам, қаҳатчиликда ҳам палов ошни писанд қилмайди, дегани. Демак, умрингни қандай бошлаган бўлсанг, охирини ҳам шундай тугаллайсан.

Қўшхотинликнинг аъмоли

(Назаримда...)

Баъзи, ҳа, баъзи қўш хотинли одамлар хизматкорнинг ўзгинаси: дам у ёққа озуқа ташмалайди, дам бу ёққа. На у хотин ҳурмат қилади, кўнгила қўяди, на буниси!

5–10 та боласи бўлади. Аммо бирортаси унга юрак-юрагидан талпинмайди. Адажоним, деб соғинмайди. Шу тариқа у кўпинча маънан фарзандсиз бўлиб қолади.

Дарвоқе, унинг ўзи ҳам уларнинг ҳеч бирига астойдил меҳр қўя олмайди. Чунки у эркакнинг қалб эрки ўзида бўлмайди. Шу йўсинда у аёллари, зурриётлари қуршовида бўладию, ҳеч бирининг муҳаббатига эриша олмайди. Қалб каттага ҳам, кичикка ҳам бўйсунмайди.

Буни эркак кексайганида фаҳмлайди.

Шунда ҳам, фаросати етса!

Инсон – олий ҳидқат

Инсон чеҳрасидек гўзал гул йўқ!

Инсон хонишидек ёқимли куй йўқ!

Инсон қадди-бастидек жозибали қомат йўқ!

Йўқ!

Дунёнинг дил очар, қалб ёзар, кўз қувонтирар,
роҳатбахш этар олий неъмат бу – инсон!

Ота-она тарбияси

Ота-онаси қувлик-шумликни билмаган, тилёғ-ламачилик кўчасига кирмаган, ёлғондан бировни яхшилаб, бировни ёмонламаган, ҳамиша тўғри гапириб, тўғри иш қилган одамнинг бадкирдорлар орасида ишлаши, мансабларга кўтарилиши амри маҳол.

Бадниёт – ижодиёт – жозибали ҳаёт

Ижодиёт аҳли бўлмаганда ҳаёт мунчалар сермазмун, серқирра, сержило, серишва бўлмаган бўлур эди. Уларга ҳар қанча таъзим қилсак, оз!

ИШҚИЙ САБОҚЛАР

*Муҳаббат – юракни ардоқлайди,
аламли келса – тишлайди.*

Мангу қалбимда у

(Яна эсладим...)

Бугун 2013 йилнинг 4 майи. Баҳор қийғос палласига кирган... Баҳор ўзи шунақа: эскиси бўладими, янгиси бўладими – чарх урган қалбингни ўқтин-ўқтин чақмоғини чақиб ёдингга солиб туради... Қўлимга Муяссарим, ҳа-ҳа, ўша мактабдошим Муяссарим билан орамизда тугён урган, баҳор офтобидай дам қиздирган, дам куйдирган ва ахийри ўзи кул бўлган муҳаббатимиз тасвирланган, баъзи саҳифалари юрак севинчларим, баъзи сатрлари кўз ёшларим билан ёзилиб рисола қилинган «Мангу қалбимда у» (2006) китобчамни олдим. Олдинига, ҳозиргина уйғониб қолган ўша қадимги меҳрим билан варақлай бошладим. Сўнг у ер-бу ерига кўз югуртирган бўлдим... Кейин, кейин, ҳар сафардагидай, бошидан охиригача саноқлаб ўқиб чиқдим... Ўсмирлигимиз, мактаб чоғларимиз, илк учрашувларимиз хотирамда, йўқ-йўқ, юрагимнинг туб-тубида сақланиб келаётган экан, қайта тикланиб қолди!... Қалбим ҳали ҳам тафтини йўқотмаган ўша муҳаббатимиздан чўғ олган ҳис-туйғуларга тўлиб кетди!... Кўзим йиғладими, кўнглим йиғладими, била олмадим... Назаримда, кўз ёшларим суюкли аёлим – Ойшабо-

нудан айрилиб қолганимда тугаб битганми, мунг бўлиб қолдим! Ич-ичимдан ўшандаги таниш ҳорфин хўрсиниқ келди... «Эҳ...», деб қўйдим, пичирлаб...

Шу пайт аламимдан бўлса керак, дафъатан: «Севганларим ҳамон қалбимни эзганлари эзган!.. Нима, қасослари бормиди менда?!» деб юбордим...

Шундай сўзки...

(Қўшиқ)

«Ёрим бўла туриб, бегонага айландинг!» – қанчадан-қанча алам, изтироб, қанчадан-қанча афсус, надомат бор, бу сўзда!

«Бегона бўла туриб ҳаётимга айландинг!» – қанчадан-қанча ишқ-муҳаббат бор бу сўзда, қанчадан-қанча садоқату бағишлов бор бу сўзда!

Ҳаёт шундай, азизлар: бирда бирга на бахт, на қувонч улашар, бирда бирга ҳам бахт, ҳам тахт бўлишар...

Ишқ – сирли олам, қизалоқ!

Ширингина қизалоқ эди. Отасининг ардоғида эди. Ойисининг қучоғида эди. Ногоҳ, бир ўсмирни кўриб қолди. Кўриб қолдию, севиб қолди! Севги ми бу – ўзи билмайди! Бутун бағри куяди-ю, нега сўнмайди – буни ҳам билмайди. Нима истайди, бағри-дили – тушунмайди. Навниҳолини эса ҳар он қўмсайди. Тушларида кўради, тўлғаниб чиқади. Бироқ ҳеч кимга айта олмайди, негалигига эса ақли етмайди...

... Мен сенга айтсам, «қизалоқ», ишқ деганлари шу! Сир деганлари ҳам шу!

Сен қиз энди (!) туғилдинг! Дунёни энди танийсан! Онангдан туғилиб кўрганинг, бу дунё эмас

эди. Шунчаки, ёруғ олам эди... Дунё сен учун энди бошланади... Сен дунёнинг нима эканини энди биласан! Толеингми, навнихолингми – Сенга ёр бўлсин!

Муҳаббат – олий туйғу

Такрор ёзаман: баъзи ёшлар ўзлари билиб-билмай очиқ-сочиқ юришни одат қилиб олишди, афсус! Оқибатда, ўзларининг ҳам, шайдоларининг ҳам кўзи тўйиб, эти ўлиб боряпти. Бу, дегани, уларнинг латофат, малоҳат ва назокати сўниб, гўзалликни кўра билиш, нозикликни ҳис этиш ва бундан завқланиш лаёқати ўлиб боряпти, дегани.

Бундайларнинг муддаолари – ёқтирганлари билан тезроқ хуфия учрашсалару, эҳтиросларини тезроқ қондириб олсалар-да, сўнг тескари ўтирилиб кетаверсалар, то келаси сафаргача.

Наҳот, қанчадир йиллардан кейин Тоҳир ва Зуҳралар, Фарҳод ва Ширинлар, Отабек ва Қумушлар муҳаббати ёшлар орасида ноёб ҳодиса бўлиб қолса... Наҳот! Ахир севиш-севилишдек муқаддас туйғудан маҳрум бўлиш – дунёга инсон бўлиб келиб, инсоний туйғулардан маҳрум бўлиб кетиш билан баробар-ку! Наҳот, шуни тушунмасангиз, эй шошқалоқ ёшлар?!

Муҳаббат шошқалоқларнинг иши эмас! Севги шошқалоқликни кўтармайди!

Бир-бирларига интилишнинг синоати

(Хаёл)

Баъзан ўйланиб қоламан: жинсларнинг бир-бирларига интилиб яшашлари уларнинг ҳис-туйғули, эҳтирос-майлли, куй-қўшиқли бўлиб яралиш-

ларига олиб келганми ёки, аксинча, уларнинг ҳистуйғули, эҳтирос-майлли, куй-қўшиқли бўлиб яралишлари жинсларнинг бир-бирларига интилиб яшашларига олиб келганми?

Кўнглимнинг бир чеккаси шивирлайди: ҳарқалай, жинсларнинг гўзалликлари, сеҳрли тароватлари, жозибадор куй-қўшиқлари ва бошқа бир талай эзгу хислатлари уларни бир-бирларига интилиб яшашларига олиб келган-ов! Негаки, жинсларнинг сифатлари бўлмаганда ошиқ-маъшуқлик ҳам бўлмас эди-да!

Ҳаётсеварлар

Эркаклар бўлсин, аёллар бўлсин, ёшлик чоғларини эслаб яшайдилар. Кўз очиб кўрган фароғатларини кунда бўлмаса, кунора кўз олдиларига келтириб киши билмас «оҳ» деб қўядилар. Баъзида тушларида кўрсалар, баъзида «тушларимда кўрсам эди, бир» деб ўйга ботадилар. Тушларида кўрганларида эрталаб енгил тортиб бош кўтарадилар. Тушларида кўрмай чиққанларида, айримлари мийиғида кулиб қўйсалар, айримлари хаёлга ботиб қоладилар.

Ҳаётни севгучи одамлар аслида шулар. Эҳтирос-майллари билан ёниб яшовчи одамлар шулар.

Менга қолса, бахтлилар шулар деган бўлардим.

Муҳаббат юракни тишлаганда

Муҳаббат расмона юракни тишлаган бўлса, жудоликда ҳам қўйвормайди. Аксинча, ой-йиллар ўтиши билан тишларини қаттиқроқ ботириб боради...

Суратни ўпишда сир кўп

Маълумки, одамзод юрагига яқин кишисининг суратини уни соғинганини ёки яхши кўрганлигини ифодалаш учун ўпади. Бу – бор гап, бу – рост гап! Яна шундай ҳам бўладики, ҳақиқатан ҳам ўша одамани ҳозирда ростакамига ўпаётгандай туйилиб кетади. Бу – ҳам бор гап, бу ҳам – рост гап! Бордию, суратдаги одам севгилиси ёки умр йўлдоши бўлса, яна шунақа туйғу пайдо бўладики, у расмдаги одамнинг тафтини сезади...

Мен бундай туйғуни бошидан кечирган одамни биламан. Ишонаверинг...

ТУҒИШГАНИНГ – ЖИГАРИНГ

*Туғишганинг – қонинг,
қонинг – авлодинг.*

Ялинчоқ – олчоқ

Ўз туғишганлари билан юз кўрмас бўлиб юра-
диган жигарлар, аксари, бегоналарга ялинчоқ
бўладилар.

Уларга: «Шу қилмишинг инсофданми, эй но-
дон жигар?! Наҳот, Пайғамбаримиз Муҳаммад
(с.а.в.)нинг, аввало, қондошларингни маҳкам тут,
деган ўғитларини ҳам тан олмасанг?!», дегим ке-
лади.

Касофат одам

Ярашишга, гина-кудуратларни унутишга чоғ-
ланган туғишганинг раъйини писанд қилмаган
одам – касофат одам. Ундай жигарни нафақат
туғишганлар, балки Ҳақ таоло ҳам суймас.

Дўст ва туғишган

Дўст – дўстлик чоғида дўст. Туғишган туғилиш-
дан туғишган! Дўстни туғишгандан устун қўйиб
бўларканми, эй, нобакор жигар?! Наҳот, ота-онанг-
нинг қони-жонини ҳам ҳурмат қилмасанг? Ахир
сендаги ўша қон, ўша жон, ундаги ўша қон, ўша
жон-ку!

Дўстим, деб қондошидан кечганларга сабоқ

Дўстни сен танлайсан, қондошликни Худо танлайди, ота-она бино қилади. Худонинг танловидан, ота-она биносидан воз кечиб бўлмайди.

Тўғри, қондош янглишиши мумкин, хато қилиши ҳам мумкин. Аммо бир кун келади – у тушуниб қолади ва апоқ-чапоқ бўлиб кетади. Сенда бор қон унда ҳам бор! Жон жонни тортмаса, қон қонни тортади, инон!

Дўстнинг юз ўгириб кетиши оппа-осон. Зеро, кетган дўст қайтиб келмайди. Чунки унда ўзига тортиб турувчи қонинг йўқ!

Бу сўзни ҳар ким айтган, ҳар куни айтган!

Зар қадрини заргар билар

Туғишган ва қариндош-уруғларнинг ўзаро то-тув яшашлари зарурлигини кўп гапираман, кўп ёзаман. Сабаби, ноаҳдликнинг зиён-заҳматини кўп кўрдим, тортдим ҳам. Яхши-яхши қондошларнинг юз кўришмас бўлиб кетганларига ва кейин ич-ичларидан эзилиб, надомат чекканларига, ўзлариникидан тескари ўгирилиб, беписанд бегоналарга сохта илжайиб юзланган туғишганларга шоҳид бўлдим. Оқибатда, бу иллатга қарши кўп курашдим. Турли усул-амалларни ишга солиб иноқликка чорладим ва ҳамон чорлаб келаман. Иноқлик қондошлар ўртасида олтин ҳалқа. Мен бунга минг бора иқрор бўлдим ва ҳамон иқрор бўлиб келаман. «Авлодимиз солномаси» (2013) номи билан қондошларимиз шажарасини бекорга ёзганим йўқ.

*Иноқ бўлайлик, иноқликда ҳикмат кўп,
Тотув яшайлик, тотувликда барокат мўл!*

ОИЛА – ҚОБИЛ ФАРЗАНДЛАР БИЛАН ОИЛА, ЙЎҚСА – ВАЙРОНА

*Оиланг – дунёда яшаётганинг далили.
Уни бошингда тут!*

Талашиш – қусур

Биз – инсонлар, кўпинча, фарзандларни (рамзий маънода бўлса ҳам) «бир қориндан талашиб тушганлар» деймиз, ҳеч нарсани ўйламай, ҳеч нарсага парво қилмай. Бундан, ҳатто, мамнун ҳам бўлиб қўямиз. Ҳолбуки, талашишлар оқибатида улар турмушда қирпичоқ бўлишларини, талашишлар орқасида фожиалар юз бериши мумкинлигини ҳаёлимизга келтирмаймиз. Худдики, туғишганлар қаерда, қачон бўлмасин ниманидир талашадилар, нимадандир сан-манга борадилар, худди пешоналарига талашиш ёзилгандай, одатга кириб кетгандай...

Йўқ, азизлар: ақл-идрокли, инсофу тавфиқли зурриётлар ўзаро ҳеч қачон ҳеч нарсани талашмайдилар. Талашиб қирпичоқ бўлмайдилар. Талашиш оға-иниларга, опа-сингилларга хос эмас, ҳеч кимнинг тақдири азалига ёзилган ҳам эмас! Талашиш бу – ақлсиз фарзандлар иши, катта хато, ўнглаб бўлмас қусур. Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) ўз ҳадисларида бу ҳақда қайта ва қайта таъкидлаб ўтганлар. Талашиш нақадар аянчли иллат эканини такрор ва такрор баён қилганлар.

Талашиш – бу қисқа умр олдида арзимас матоҳ!

Бола бобо меҳрига тўйсин

«Бола бобоники эмас, бобо боланики». Жуда тўғри! Бобо ўз ота-онасиники бўлганидек, бола ҳам ўз ота-онасиники! Бобо боланики бўлиши мумкин шу вақтдаки, бола бобони тан олса, уни севса, қадрласа! Бунинг учун эса бола бобо муҳаббатини ҳис қилиши, ардоғидан баҳраманд бўлиши, меҳрига тўйиши зарур.

Боболар ҳушёр бўлинг!...

Момолар билан набиралар хусусида ҳам шу гап.

Инсоф сўранг

Ота-онаси бир оға-инилар, опа-сингилларнинг меҳр-оқибатли бўлиб кетишлари анчайин қийин кечган бир пайтда ота бир, она бошқа ёки она бир, ота бошқа фарзандларнинг бир-бирларига муҳаббатли бўлиб кетишлари, очиги, қийин. Ўтмишдан, нафақат ўтмишдан, балки кундалик ҳаётимиздан бунга мисоллар талайгина.

Уларга айтар сўзим – сизлар зурриётларингизга ётганида ҳам, турганида ҳам инсоф сўранг! Зеро, сизнинг фарзандларингиз орасида меҳр-оқибат анчайин омонат.

ИРСИЯТ ЯХШИ БЎЛСА – ОЛТИН ХУМЧА, ЁМОН БЎЛСА – ЧАҚА ХУМЧА

*Ирсиятинг – аждодингнинг
сифати ҳамдир.*

Насл тозалиги

80 ёшли Муборак исмли бувижоннинг: «Аллоҳга шукрки, бизнинг авлодимиздан енгилтабиатли аёл чиқмаган», деган гапларини келиним Муттархондан эшитиб, ҳайратда қолдим! Аҳамият беринг-а: бутун бошли авлоддан биронта ҳам «енгилтабиатли аёл» чиқмаган! Қандай яхши, қандай шарафли!

Бу нимани англатади? Бу шуни англатадики, у қудача-онахоннинг ирсияти, насл-насаби тоза. Чакки оёқ босишнинг ифлослиги, гуноҳи кабирлиги бутун бошли авлод қонига сингишиб кетган!

Қон тозалигига тасанно айтмай иложинг йўқ!

Дунё шундай покдамонлар борлигидан турибди-да, дегинг келади...

Инсон ирсиятида сир кўп

Ҳаётда, кўпинча, ота-онанинг ташқи жисмоний қиёфаси фарзандга суяк сурса, ички – маънавий дунёси суяк сурмай қолади ёки аксинча...

Бордию, ҳар иккала сифат мақтовга лойиқ ҳолда суяк сургудай бўлса, билингики, у фарзанд хоҳ қиз, хоҳи ўғил – оқил ва доно, гўзал ва барно бўлиб етилгусидир.

Бордию, ҳар иккала сифат қусурли ҳолда суяк сургудай бўлса, фарзанд бадхулқ, бадруй ва бадхўй бўлиб етилгусидир.

Ирсиятингизни тозалаб олинг!

Ирсий иллат – ёввойи кўкак

Ота-онадан фарзандларга кўчган хунук иллатлар ҳовлингиздан ўсиб чиққан бегона ўтларга ўхшайди. Улардан қутилишнинг ҳар қанча ҳаракатини қилманг, лоп этиб юзага чиқиб келаверади.

Ирсият – шахсият!

Ирсиятнинг кўчиши

Болага тарбияни ота-она, бобо-момолар беради. Ирсий (генетик) хусусиятларни ҳам улар улашади.

Бола мўмин-қобил, ақлли-хушли чиқса – бола яхши! Бола ноқобил, нодон, ношуд чиқса – бола ёмон! Хислатларнинг яхшиси ҳам, ёмони ҳам болага ёзилади. Бола буларни кимлардан олди, кимлар унга таълим берди – ҳеч ким ўйлаб ўтирмайди! Барча таъриф у тавсифларга бола балоғардон...

«Ҳамма болалар бир ота-она, бир бобо-момодан дунёга келган бўлсаю, нечун улар ҳар хил чиқадилар?» дейишади. Буни ҳам ўйлаб ўтиришмайди.

Бунга сабаб: болаларнинг баъзиларига ижобий хислатлар кўп, кўпроқ, баъзиларига кам, камроқ, баъзиларига салбий хислатлар кўп, кўпроқ, баъзиларига кам, камроқ суяк сурган бўлади. Таълим-тарбияни ҳам шу туғма хислатларга кўра бирлари кўп, кўпроқ, бирлари кам, камроқ ўзлаштирган бўлади ва ҳоказо, ва ҳоказо.

Ирсиятнинг феъл-атворда аксланиши

Баъзиларга қанча яхшилик қилма, уни тан олиб, сендан мамнунлигини билдирмайди. «На айтади, на қайтади» (қўшиқ). Буни айримлар тарбиядан, деб ўйлайди. Йўқ, ҳамма иллат унинг ирсиятида. Шу боис у «айтиш»нинг ҳам, «қайтариш»нинг ҳам кўчасини билмайди.

Ўзликнинг кўчиши

Уйга набираларим келган эди. Мен ичкарида ёзув-чизув билан машғул эдим. Эшик қўнғироғи эшитилди. Уйдан «Ким?!» деган овозни эшитдим... Юрагим шувиллаб кетди! Билсам, 19 ёшли бош неварам – Зилолаойнинг Ойша ойижонисиникига ўхшаб кетган товуши экан. Қўлимда қалам, ҳангманг бўлиб қолдим.

Бува-бувилар овозининг набираларга кўчишига мисол бўлди бу.

Ирсият – қудрат

Хуллас, ирсият (ген) шу қадар қудратли омилки, у асрлар мобайнида нафақат авлодлар, балки бутун бошли миллатларнинг тарихий-ижтимоий ҳаётини, илм-маънавиятини, маданият-маърифатини ва шу орқали уларнинг тараққиётини, нуфузини, савия-салоҳиятию куч-қудратини намоён этиб туради.

ЭРКАК БИЛАН АЁЛ – ҲАЁТ ФИЛДИРАГИ

*«Эр-хотин – қўш ҳўкиз», йўқ, қўш юлдуз!
Оламга нур сочиб турсинлар!*

Кўзлар – меҳр ойнаси

Ҳаётда баъзан шундай бўлади: аёл киши андиша туфайли илгари ҳеч тик қарамаган эркакка унинг бошига тушган бир кўнгилсиз воқеа туфайли, унга ачинган бўлиб, шундай қараш қиладики, унинг биргина шу нигоҳида бутун ҳамдардлиги, меҳр-оқибати яққол ифодаланиб туради. Эркак буни фаҳмлайди ва у ҳам шундай қараш билан қалб розини айтади.

Кўзлар сўзлашганда кўнгиллар роз айтишига мисол бу.

Жинс тушунчани белгилайди

Аёллар наздида: айрим эркакларнинг кўзи ўта қаттиқ бўлади. Агар улар қиз-жувонларга қарагудай бўлсалар, еб юборгудай қарайдилар. Бордию, ўзлари ёқтириб, яхши кўриб қолган аёлларга қарасалар, шаҳвоний ҳирслари шу қадар ошиб-тошиб қарайдиларки, кўз билан ютиб юборгудай бўладилар...

Эркаклар наздида: буни аёллар сезадилар, билдилар. Улар буни ёқтирмасалар-да, ҳарқалай, ўзларига қаттиқ олмайдилар.

Аёллар наздида: кўзи қаттиқ эркаклар бирон аёлни ёмон кўриб қолсалар, унга шундай нафрат

кўзи билан қарайдиларки, ҳозирнинг ўзида уни тилка-пора қилиб ташласалар...

Эркаклар наздида: албатта, ҳамма аёллар ҳам бунга бардош бера олмайдилар, даҳшатга тушадилар. Оқибатда, эрк-ихтиёрларини бутунлай йўқотиб, асирага айланиб қоладилар...

Изоҳ: аслида эркаклар жудаям бунчалик эмаслар. Уларнинг кўз тузилишию қарашлари ўзи шунақа. «Латофат тез-тез бўлмаса-да, унда-бунда шундай қарашларнинг қурбони бўлиб турар эди. Қўчқор ғазабдан унга чунонан қаттиқ қарадики, Латофатнинг эсхонаси чиқиб кетди...» («Инсон қисмати»дан).

Эркаклар наздида: салом берган, юмшоқ қаранган, эркаклигини жойига қўйиб муомала қилган аёллар унга худдики, уни ёқтириб қолгандай туйилади, ўзига мойиллиги бор, деб тушунади.

Аёллар наздида: эркак бу – эркак! Уни муносиб ҳурмат қилиш аёлларнинг бурчи. У болаларимизнинг отаси, ҳаётимиз устуниси, тоғ каби сунъанчимиз... Биз мулоим қарасак, шу хаёлда қараймиз...

Эркаклар наздида: эр ёқтирган нарсани хотин ҳам ёқтирса нима бўларкин? У бир нарса бўлиб қолмаса керак ёки иссиғи совиб қолармикан, а халойиқ?

Аёллар наздида: аёли ёқтирган нарсани эр тушмагур ҳам ёқтирса, бир ери камайиб қолармикан ёки эркаклигидан тушиб қолармикан, а, одамлар?

Эркаклар наздида: у аёл мени ёқтириб қолган бўлса, нега мендан кўзларини олиб қочади? Унинг ўрнига бир-бир боқиб қўйса-чи. Олдига боради, десам мендан қочади. Ўзи ҳам ёнимга келса бўлади-ю... Мен уни еб қўярмидим? Йўқ, у мени ёқтирмайди. У мени ўзига тенг кўрмайди, дейди, хаёл суради...

Аёллар наздида: у кишини ёқтириб қолганимни қандай айтаман. Лоақал ботиниб қарай олмаيمان-ку. Кўз сузаяпти, деса-я. Яқинимга келиб қолса нима қиламан... Ана, мен томон келаётганга ўхшайди... Ҳалитдан оёқларим бўшашиб кетаяпти... дейди, титрайди... Ва ҳоказо...

Орзу

Йигит севган ёрини тушида кўрганида шу дамда севгилиси ҳам уни тушида кўрсамиди? Ёки йигит тушида ҳис қилган туйғуни шу пайтда севгилиси ҳам тушида ҳис қилсамиди?! Масалан, телепатияга ўхшаш ҳодиса юз берсамиди?! Қандай яхши бўлар эди ўшанда! Бормикан, бўлганмикан шундай воқеалар?!

Илова: баъзиларнинг «севгилингни туш кўрган замонанг уйғониб кетиб, ёстиғингни ўгириб ётсанг, у ҳам сенинг шу тушингни кўради» деган гаплари бидъатдан бўлак нарса эмас.

Ўзидаги покдомонликни жуфтидан талаб қилиш – кўнгил иши

Турмушда баъзан руҳан соғлом, аммо ўта рашкчи эрлар учрайди. Улар ўзлари ҳалол ва покиза бўлганлари ҳолда, бунинг жуфтларидан қаттиқ туриб талаб қиладилар. Бунинг нимаси ёмон?! Уларни тушуниш керак. Уларга пешвоз чиқиш керак... Уларнинг бирдан бир орзу-нияти, бу гўзал ва покиза ҳаётдан гўзал ва покиза яшаб ўтишдир! Уларга тасанно айтмай илож йўқ!

Рашк – кўнгил ишини безайди! Руҳан соғлом, аммо ўта рашкчи аёллар ҳақида ҳам шу гап...

Кўнгилинг қариш аломати

Ёши қайтган эрларнинг ўз аёлларини байрам ва туғилган кунлари билан қутламай қўйишлари улар ҳаёт нашидасидан, аёллар жозибасидан ҳам маънан, ҳам қалбан совиб бораётганини англади.

Бир дўстимнинг танмаҳрами: «Ўртоғингиз мени 8 Март айёми билан ҳам табрикламадилар», деган арзини эшитиб изза бўлиб қолдим.

Кўз очиб кўрганинг – умринг безағи

Биринчи эридан безиб ажрашган жувон иккинчи эрининг барча аччиқ-аразларини, катта-кичик нуқсонларини кўтаради, кўтариб юради. У шунга мажбур!

Шундай экан, у кўз очиб кўрган эрининг шу каби аччиқ-аразларини, камчилик-нуқсонларини, баъзан бўладиган қўпол муомала-муносабатларини кўтариб кетса бўлмасмиди?! Ёшлиги – нодонлиги унга шунчалар қимматга тушмасмиди?! Ахир, унга «иккита эр кўрган» деган тамға босилди! Наки, тамға – хўрлик босилди! Қизлигидаги бутун орзу-умидлари, ҳавас-хаёллари ер билан битга бўлди!...

Илова: кўз очиб кўрган эрини йўқотган аёл, асли феъл-атворини ҳам йўқотади.

Инсон кўнган аслини қўмсайди

Аллоҳ таоло аёлларни нозик-ниҳол қилиб яратган – эркакларга нозиклик ёқади, деб. Эркакларни паҳлавон қомат қилиб яратган – аёлларга алплар ёқади, деб. Ҳақиқатда ҳам шундай. Тушимизда ҳам, ўнгимизда ҳам шундай. Эркак аёлларнинг нозиклигига, назокатига ўртаниб яшайди. Аёл

эркакларнинг куч-қувватга тўла қоматига талпиниб яшайди...

Кеча-кундуз оҳ уриб яшайдилар, куй-қўшиқ тўқиб яшайдилар, куйлаб-сўйлаб яшайдилар.

Аслини олганда нозик аёл забардаст эркакнинг нозик қовурғасидан яралганини унутиб қўямиз.

Нозикликни, латифликни эркак, алп жуссани, толмас қудратни аёл суймай бўладими?!

Аёллар назокатидан чимдим ширинликлар

(Менинг назаримда)

Аёллар ўзлари ҳурмат қилган, қадрлаган эркакни учратиб қолганларида шу заҳоти у ёқ-бу ёқларини тўғрилаб, олд ёқаларини тутганча маҳзуна салом берадилар.

Аёллар назокатининг биттаси шу.

Аёллар ўтирган хонага уларнинг иззат-икромига сазовор эркак кириб келгудай бўлса, улар дарҳол ўрниларидан туриб ҳурмат бажо келтирадилар ва саломларини бериб қисқача сўрашиб қўядилар.

Аёллар назокатининг иккинчиси бу.

Ёстиқдошини қаттиқ ҳурмат қилган, умрим йўлдоши, деб юрак-юрагидан эъзозлаган аёллар кўчадан кириб келган танмахрамларига қувона-қувона салом берар эканлар, меҳр тўла кўзларини тикадилар.

Буни аёллар назокатининг учинчиси деса бўлади.

Асли назокатли аёллар эркаклар олдида ўзларини бағоят сипо тутадилар, ибo-ҳаёга астойдил риоя этадилар. Бироқ нима қилсинларки, маҳбубалик туйғулари устун келиб яширмоқчи бўлган ноз-карашмаларини ошкор қилиб қўядилар.

Аёллар назокатининг тўртинчиси шу.

Аёлларнинг қўли кўксида, боши ҳам эркакка салом беришлари шу эркакка кўнгил ширинликлари борлигини англатади.

Бу – аёллар назокатининг бешинчиси бўлса ажаб эмас.

Аёллар баъзан эркакларга шундай маъсума боқадиларки, эркаклар беихтиёр эшилиб кетадилар.

Аёллар назокатининг олтинчи ифодаси шу бўлса кераг-ов.

Аёллар – гавҳар, аёллар – навбаҳор, аёллар – чаманзор!

Шуларнинг ўзи улар назокатининг бус-бутун таърифун тавсифи эмасми?!

Фароғат билан гурбат – эркак билан аёлнинг доимий йўлдоши

Ҳаётда ғалва билан роҳат ёнма-ён юради. Ўннга оғсанг роҳатда, сўлга оғсанг ғалвада бўласан.

Эркак билан аёл киши ҳам шундай: умр бўйи ёнма-ён, рўпарама-рўпара яшайди. Хайр томонга оёқ босса фароғатга, ғайр томонга оёқ босса гурбатга ботади, ўзи билмай қолади.

Жуфтликнинг жозибаси жуфтларнинг ақл-шурини ўғирламасин, дея дуо қилишганда худди шуни назарда тутишади-ёв.

Аёллар – эркаклар тушунмас дунё

Биз эркаклар: «Аёлларни тушуниб бўлмайди!» деймиз, нолиб юрамиз. Тўғри, шу тушуна олмаслигимиз оқибатида биз ҳамини уларнинг найрангларига учиб қолиб доғда юрамиз, баъзан эса қулгига қоламиз...

Эркак содда, эркак гўл!

Аёл устамон, аёл қув!

Баъзи эркакларга ачинаман...

(Тафсири)

Аёлларга қийин десак, эркакларга ҳам қийин бўлиб қолди: ишида ишлаши керак, илмида изла-ниши керак; бола-чақасини яхши едириб, яхши кийинтириши керак, кемтигини тўлдириш учун яна қўшимча елиб-югуриши керак. Бу – замон талаби... Бу – ҳаёт қистови...

Энди, бугун, бу унга камлик қилганидек, эркак бетайин чиққан хотинини кеча-кундуз тергаб бо-риши керак. Қузатувга олиб юриши керак. Қис-қаси, қоровуллик қилиб юриши қолди!...

Мана шуниси заъфарон қилади эркакни! Мана шуниси эговлайди эркакни! Мана шуниси ахири ейди эркакни!

Баъзи эркакларга ачинаман...

Биз эркакмиз

Аёлингизни ҳам севинг, ҳам ардоқланг эркак-лар,

Ҳам терганг, ҳам ҳушёрланг, ҳам сўроқланг эр-каклар.

Бир газабкор, бир дилабгор, бирда бўлинг омил-кор.

Аёл – бирда гул, бирда тош, бирда хўп жафо-кор.

Эркаклар, огоҳ бўлинг!..

Биз эркакмиз!..

Хаёлга келмас ҳақиқат

Ёлғиз эркак – ҳеч ким! Шунинг учун ҳеч ким эмаски, у якка ўзи ҳеч кимсани «йўқдан» бор қила олмайди. «Йўқдан» бор бўлиб тўлиб турмаган дунё охир-оқибат таназулга юз тутати. Бу дегани, ҳаёт

тўхтайтиди, дегани. Ҳаёт тўхтадимиди, эркакнинг ўзи ҳам йўқ бўлиб кетади. Аёл зоти ҳам шундай. У ҳам ёлғиз ўзи ҳеч кимни дунёга келтира олмайди. Ҳеч ким бунёдга келиб турмаган дунё охир-оқибат бу ҳолда ҳам тугаб битади. Демак, ҳаёт тўхтайтиди. Ҳаёт тўхтадимиди, аёлнинг ўзи ҳам йўқ бўлади. Тамом! Ер сайёрамиз тоғ-тошлардан иборатлигича қолиб кетади. Дунёвий илм нуқтаи назаридан шундай.

Англашиладики, чиндан ҳам Эркак билан Аёл – ҳаёт филдираги. Улар жуфт бўлишиб умргузаронлик қилганларидагина Ерда ҳаёт филдирайди, яшайди, яшнаймади!..

Доно гап

Эрнинг либоси – хотин, хотиннинг либоси – эр.

Кетиб-келишнинг маъноси

Эр ишига бола-чақасининг насибаси, деб кетади, уйига хотинининг қўнгли, деб келади.

МАЪНАВИЯТИМИЗ – ҚАДРИЯТИМИЗ

*Маънавиятимиз бой бўлса,
Ой бўлиб, зулматни ёритгусудир.*

Андишанинг оти – қўрқоқ

Андиша – орқа-кетини ўйлаб, юз-хотирга, шарм-ҳаёга бориб юритиладиган мулоҳаза. У инсоннинг маънавий, ахлоқий ва виждоний савиясини белгилайди.

Андишалик билан андишасизлик бир-бирига зид тушунчалар бўлиб, у одамларни андишалилар ва андишасизларга ажратади. Андишалик билан андишасизлик доимо ёнма-ён юрганидек, андишалилар билан андишасизлар ҳам ҳамisha рўбару юради. Улар тўқнашганда ҳамма вақт андишасизлар «ютиб» чиқади. «Андишанинг оти – қўрқоқ» деган мақол замирида худди шу киноя ётади.

Негаки, андишали одам ор-номусни, ақл-идрокни ҳамма нарсадан устун қўяди. У ҳозирги тортишувдан, жанжал-сурондан наф йўқлигини, фақат иснодга қолиш мумкинлигини тушунади ва ўзини «қўрққандай» четга олади. Андишасиз одам эса ҳеч нарсадан тап тортмайди, ҳар қанча шарм-ҳаёни писанд қилмайди. Ҳозир «ютиб» чиқса бўлгани! Унда на ақл-фаросат бор, на онг-шуур.

Мен бундай кишиларни биламан... Сиз ҳам биласизми?

*«Қўрқоқ» бўлсангиз ҳам андиша қилинг.
Андишада ҳиммат кўп, ақл-ҳикмат «зўр».
«Зўр» чиқиб андишасиз бўлманг, зинҳор,
Андишасизда иллат мўл, кўзлар кўр!*

Ҳаёт ўтганларни қўмсатаркан

Бундоқ ўйлаб қарасам, касбдошларим, маслакдошларим, замондошларим бирин-кетин ўтиб кетмоқдалар. Мен эса тобора ёлғизланиб бормоқдаман. Нечун ёлғизланиб? Ёлғизланиб – шунинг учунки, ҳамсуҳбат, ҳамфикр, ҳамғоя тенгқурларим, мени тушунадиган дўстларим, ақл ўртадиган устозларим, маслаҳатгўйларим ўтитларининг қадри ўтмоқда. Суҳбатларининг маъно-мазмунни қўмсамоқда, мени.

Соғинмоқдаман шекилли...

Инсонлар ўртасидаги тафовут

Ўз ҳаётида нимадандир камбағал ҳам севинади, бой ҳам. Шуниси борки, бой севинган нарсадан камбағал ҳам севинади. Аммо камбағал севинган нарсадан бой севинмайди. Фақат истехзоли илжайиб қўяди...

Ўқиган одам билан ўқимаган одам ўртасидаги киши билмас тафовут ҳам шунга ўхшайди. Ўқимаган одам маза қилиб кулган нарсадан ўқиган одам шунчаки мийиғида кулиб қўяди... Ўқиган одам кулган нарсадан эса ўқимаган одам унинг кулишига тушуна олмай, шунчаки илжайиб туради.

Илм иста, илм иста, илм иста

Нафақат ота-оналарига; балки кекса-ногиронларга беписанд, беҳурмат, безътибор бўлаётган ўғил-қизларнинг маънавий-маърифий савиялари-

га аҳамият берсангиз шу нарса аён бўладики, уларнинг кўпчилиги фақат дунёвий илмда эмас, балки диний илмда ҳам анча оқсоқ эканига иқроп бўласиз...

Бу – икки илмнинг таълим қудратига тан бермай иложимиз йўқ... Инсонни икки оёқ тургазиб қўйганидек гап бу!...

Болалар тарбияси – келажагимиз савияси

«Ана, олабужи келяпти!», «Ҳозир сени бобов еб кетади!», «Лўли обкетиб қолади», «Амакингнинг жаҳди ёмон!» каби сўзлар билан болаларнинг юрагига қўрқув ва ғулғула солишга ва шу йўл билан уларни тергамоқчи бўлишга зинҳор ва зинҳор ўрганманг! Навниҳол фарзандларингиз қўрқоқ ва тобе бўлиб ўсади. Қўрқоқ ва тобелардан қачон ботирлар ва одиллар чиққан?! Фикр қилиб кўрайлик: болаларимизнинг аксариятида шижоат, ўзига ишонч, дадиллик ва талабчанлик етишмаётгани шундан ҳам эмасмикан?

Ўқиш истасанг, ақл истаган бўласан!

Ўтган уламою фузалоларнинг, кечаги олиму доноларнинг, бугунги ўқимишлию билимдонларнинг болаликлари ўқиш, ўқиш ва яна ўқиш билан ўтганлигини билиб туриб ҳам фарзандларининг ўқишига, илм олишига аҳамият бермайдиган ота-оналарга нима деса бўлади?

Ёки...

Ёшлиқларида китобга меҳр қўймаганликлари оқибатида улғайганларида ҳам унга беихлос эканликларини тан олиб туриб ҳам фарзанд ва наби-

раларининг ўқишига бепарво, беписанд қарайдиганларга-чи? Уларга нима дейиш мумкин?! Ёки Навоий бобомиз айтганларидек:

*«Кучук бирла хўтикка қанча қилма тарбият,
Ит бўлур, эшак бўлур, бўлмастар асло одами»*

дейишимиз керакми?!...

Наҳот билмасангиз: ўқийдиган замон келди, илм оладиган даврон келди, илм истанг!

Маънавият нима?

Маънавият инсониятнинг тафаккур қудратига асосланган, фикри-зикри билан йўғрилган мушоҳадалари, мулоҳазалари, ғоялари, таълимотларининг ҳосилалари, инсоннинг ички ва ташқи руҳий, ахлоқий, маънавий ва бошқа фаолиятлари ифодаланган якуний хулосалари мажмуи.

Қадрият нима?

Қадрият – бой маънавият негизида юзага келган, қадрланган, қадр топган; қиймати, қадри, аҳамияти баланд; жамият ва эл тан олган, эътироф этган амалиёт; тарих ва башариятнинг маҳорат ва маҳобатли ишлари, тадбирлари, ёдгорликлари мажмуи.

КЕЛИН-КУЁВЛИК ҲАЁТИ – КЕЛАЖАКЛАРИ КАЛИТИ

*Келин-куёв тотувелиги –
оила офтоблиги.*

Тарбия онладан бошланади

Турмушда келин-куёвлар ўртасида бўлиб тура-
диган жанжал-суронларнинг аксариятига ёшлар-
нинг ғурури билан суғорилган кибр-ҳавоси сабаб
бўлади. Бундай кибр-ҳавони эса улар, кўп воқеа-
ларда, ота-оналаридан (ё қон орқали, ёки таълим
орқали) орттирган бўладилар...

Ота-оналар буни билмайдилар ёки билишни
истамайдилар. Шундан кейин улар: «Болам бун-
дай кесма-кесарликни, ғурур-кибрни қаердан ол-
дийкин?» дейдилар, фифон қилиб юрадилар...

Фарзанд тарбиясида ўз хулқ-атворингизни
ўйлаб кўринг, муҳтарам ота-оналар!

Илова: ота-оналарнинг феъл-атвори билан ўфил-
қизларнинг феъл-атвори, кўп ҳолларда, деярли
бир хил бўлади. Буни қиёслаб-солиштириб аниқ-
равшан билса бўлади. Аммо бунинг учун уларнинг,
яъни ота-она билан фарзандларнинг ёшларини
маълум бир ёшга, масалан, келин-куёвлик ёшига,
келтириб туриш керак-да!

Қадр қилсанг – қадаринг порлоқ

Юмшоқ қариган қайнота-қайноналар биздан
кейин келинларимиз орқамиздан ёмон от билан
эслаб юрмасинлар, деган илинжда ҳақ гаплари-

ни ҳам гапирмайдилар. Тегиб кетмасин, деб қимматли насихатларини ҳам қилмайдилар...

Келинлар шуни билармиканлар? Биладиганлари бор. Билиб туриб баттарроқ каззоблик қиладиганлари ҳам бор...

Афсус, буларнинг жами кексайганларида ўзларига қайтади, аммо бунда кеч бўлган бўлади.

Китоб ҳам кўрмаган, ақл ҳам топмаган келинлар – шулар!

Баъзи келин-куёвлар ҳаёти – каптарлар ҳаётига ўхшайди

Аҳамият берганмисиз, каптар, мусича, қумри каби баъзи қушлар эркинликда ҳам, қафасда ҳам нар-модалик ҳаётларини уриш-жанжалдан бошлайдилар. Яъни нарлари модаларини қувиб-қувлаб етган жойларида қанотлари билан уриб, олдинига ўзларига тобе, кейин мойил қилиб оладилар. Сўнг маълум вақтдан кейин яраш-яраш қилдилар-да, умргузаронлик қилиб кетадилар.

Буни яхши билган каптарбозлар зотдор, икки, мутлақ бегона нар-модадан янги насл олиш мақсадида уларни битта қафасга солиб қўядилар. Шунда каптарларнинг нари модасини бурчакка қисиб олиб қанотлари билан савалай-савалай бошлайди ва охир-оқибат уни ўзига жуфтликка кўндирди. Вақти келиб модаси тухум қўйгач, қафас оғзини очиб қўядилар ва каптарлар эмин-эркин чиқиб-кириб юрадилар. Полапонлари дунёга келгач, бирга боқадилар ва то ташқаридан бирор кимса тегмагунча айрилмас жуфт бўлиб яшайдилар. Улар энди шу қадар ошиқ-маъшуқ бўлиб кетадиларки, бирлари сотилиб кетгудай бўлсалар, вақт ўтиши билан қаёқдан бўлмасин, ўз жуфтларини ахтариб қайтиб келадилар...

Айрим келин-куёвларнинг турмушида ҳам баъзан шу каби ҳодисанинг гувоҳи бўлиш мумкин. Яъни улар ҳам олдинга тоза уриш-жанжал қилишади-да, сўнг маълум муддатдан кейин шундай опоқ-чапоқ бўлиб кетишадикки, кўрганларнинг ҳаваси келадиган бўлади. «Ёшларнинг турмуши бир лойқаланиб тинади» деганлари шу бўлса керак.

Умргузаронликда нималар бўлмайди, дейсиз...

Келиннинг меҳри – келажагининг сирини

Баъзи оилаларда келин кайнота-қайнонасини чин дилдан – булар энди менинг ота-онам, деб кетмайди, меҳр қўя билмайди. Буни кайнота-қайнона сезади. Кўнгли совийди. Келинини ўз қизидай кўра олмайди, муҳаббат эса йўқ. Жуда хайрсиз ҳолат бу! Энди бу оилада келиннинг туп қўйиб, палак отиб кетиши амри маҳол! Негаки, бу уйда келин қиз эмас – ёт! Бундан буён ёмон-ёмон, келиннинг ўзига ёмон! Шунинг учун ёмонки, у бу оилада ёлғиз. У қайнота-қайнона дуосидан маҳрум. Демакки, ёш жонида у кекса-қариялардан олиши лозим бўлган дуойи жондан бебахра. Меҳроқибатларидан эса инчунун бенасиб! Дуо тилаб, қўл очиб омин, дея яхши ният қиладиган ота-онаси эса узоқда! Ҳолбуки, бу келиннинг айни дуо олиб бахтли ҳаёт кечириб кетиш палласи эди!

Келиннинг касри куёвга, куёвнинг касри келинга уради, деганларидек, бундан кейин қийин-қийин куёвга қийин! Жабрнинг каттасини у тортади! Аламнинг заҳар-заққумини у ютади!

Куёвларга ачинаман...

«Келинлар, лоақал куёвингизнинг азиз жонини ўйлаб иш қилинг! У сизга умр бўйи керак!» дегим келади...

Шундай русум урфга кирсамиди?!

(Хаёл)

Яъни келин-куёвларнинг тўйларидан кейин бир ёки ярим йил муддат ўтказиб, қуда-андалар йиғилишсалар-да, қайнота-қайноналар келинларининг аъмоли тўғрисида қиз ўстирганларга, куёвларининг аъмоли ҳақида ўғил ўстирганларга ахборот беришса, зўр иш бўлар эди-да!

Бизнингча, бу таълим-тарбиянинг устувор мезони бўлардики, буни ҳеч қанақа тартиб-қоидалару низом-кўрсатмалар билан қиёслаб бўлмасди!

Шунда келинлар ҳам, куёвлар ҳам, қуда-қудачаларнинг ўзлари ҳам тўйдан олдин бўлсин, кейин бўлсин бағоят ҳушёр тартиб юрган бўлармидилар.

Қудачилик – андишачилик

Келинларнинг ота-онаси ва, умуман, туғишганларию яқинлари қизлари тушган уйни қизларининг исми билан «фалончиникига борамиз» ёки «фалончиникидан келдик», дея бемалол айтаверадилар. Баъзан, ҳатто, фахрланиш ҳам сезилиб қолади. Тўғриси ҳам шу. Қизлари тушган уйга келганларида эса бундай дея олмайдилар. Истиҳола қиладилар. Куёвлари ёки қудалари исмини айтиб «фалончиникидамиз» дейдилар. Энди бу уй қизлариники ҳам эканини айтиб юборишдан тилларини тиядилар. Қудачилик бунчалар эҳтиёткорлик талаб қилмаса?!

Келин-куёвликнинг яна бир жиҳати

Кимлар келин-куёвлик ҳаётини тотувликда, ширинликда, муҳаббатда ўтказса, уларнинг бахти шу! Улар бахтиёр ёстикдошлигининг нафақат боши, балки тамал тоши бу! Умргузаронликларининг умрга татиғулик безаги, гули, гулзори у! Уни қачон эсласалар, кўнгилларини чироқдай ялт этиб ёриштириб юборгусидир!

Яна энг муҳими: фарзандларга меҳр қўйиш, муҳаббат улашиш шу тамал тошидан бўлади.

Келин-куёвлик муддатини сўрасангиз, уни кўнгиллардан, қалблардан, муҳаббатингиздан сўранг...

Насиҳат

Эй йигит, уйланаётганингда қизни иккала кўзинг билан кузат, уйланганингдан кейин унга бир кўзинг билан қарайдиган бўл. Бу дегани, уйландингми, кўпам унга тифизлик қилаверма, дегани.

Эр ва хол

Эрнинг яхшиси – аёлининг юзига ярашган хол, ёмони ярашмаган хол.

Қуёш билан Ой

Келин-куёвлик инсон фаслининг баҳори. Инсон ҳаётининг гулзори, орзу-армонининг, чечаги! У Қуёш билан Ой. Умрининг қишини иситади, тунини ёритади. Шундай фаслни ҳам аёзга айлантириб юборсалар, бу ёғи қандоқ кечаркин?!

РУҲИЯТИМИЗ СИНОАТЛАРИ

Руҳиятимиз – салкам шахсиятимиз.

Умр тез ўтмайди, хотира тез унутилади

Инсон 50 ёшдан ўтгач, «умр тез ўтиб бораётибдими, а?» дейди, таажжубланади. 60 ёшдан ўта бошлагач, «умр мунча тез ўтмаса, а?» дейди, ҳайратланади. 70 дан ошгач, умр елдек тез ўтиб боришти, халойиқ, дейди, ичидан зил кетади. 80–90 ёшдан кейин эса одамзод умр ўтишига умуман аҳамият бермай қўяди. У энди биладикки, умр мана-мана тугайди, тугай деб қолди. Қазосига эса у тайёр!... Ҳозирми, кейинроқми, унга бари бир.

Бунга сабаб, одам кексайиб борган сайин эслаш лаёқати ҳам пасайиб боришидир. Кеча, аввалги кунлари, бир ой, бир йил бурун қанақа ишлар қилгани, қаерларда бўлгани, кимлар билан учрашгани илгаргидай ёдида тизилиб турмайди, фаромуш бўлиб боради. Улар фаромуш бўлдими, кун, ой ва йиллар беҳотира, бесамара бир-бирига изсиз қўшилиб кетади. Орада эслайдиган нарса қолмагандан кейин умр тез ўтиб кетаётганга ўхшайди, ўхшайверади.

Ёшликда эса одам қилган, қила олмаган, қиладиган ишлари ҳам, учрашган, учраша олмаган, учрашадиган одамлари ҳам очиқ-равшан эсида туради. Сановига ҳам, салмоғига ҳам етиб бормайди. Кечаги оромижон онларини, эрта-индин такрорланадиган эҳтиросларини айтмайсизми? Эй, ҳа, улар қанча?! Уларга етай, дейди, кун са-

найди. Кун эса унинг назарида имирсилагани-имирсилаган («Кутган қозон – қайнамас»). Хуллас, инсон ёшлигида хотиралар гирдобида яшайди, яшайверади. Улгурмаган юмушлари томон шошади, шошаверади. Кунлар, йиллар эса қочади, қочаверади, то ёши бир ерга етгунча.

Қисқаси: инсон ёшлигида йилларни қувиб яшайди, кексайганида эса йиллар уни қувлай бошлайди.

«Умр тез ўтмасин» десангиз саёҳатга

ЧИҚИҲ

(Маслаҳат)

Амалиёт кўрсатадики, саёҳатга тез-тез чиқиб турадиган ёши улуғларда «умр тез ўтиши» кузатилмайдди. Улар «умр тез ўтаётганидан» «шикоят» ҳам қилмайдди. Негаки, саёҳатдан олган таассуротлар, хотиралар мияларида шунчалар қалашиб кетадики, бир кунда, бир ҳафтада кўрган-кечирганлари бир ойда, бир йилда кечгандай туйиладди, туйилаверади. «Эй, ҳа, қанча нарса-ҳодисаларни кўрдим, гувоҳи бўлдим!» дейди, таажжубда қолади.

Умр – кўрган, билган, эшитганлар билан барака олади. Ҳаёт тарзингизни тез-тез ўзгартириб яшанг...

Тасаввурга сизмас туйғу

Бугун эри қабрга қўйилган хотиннинг ёки хотини гўрга кирган эрнинг шу кечадаги алам-андуҳини тасаввур қила оладиган зот борми?! Йўқ! Уларнинг ўзидан ўтади, ўзи билади, ўзи ёнади, ўзи куяди!

Беванинг алами сир-синоатга тўла!

Болаликдаги поклик – қарликдаги покдомонлик

Болани қиз бўлса қизларга хос, ўғил бўлса ўғил болаларга хос ёмон, хунук, беҳаё қилиқ ва қилмишлардан, бекитиқча иш ва ёлғон-яшиқ гаплардан зинҳор ва зинҳор тийинг! Зеро, бу иллат ўсмирларнинг миясига шу қадар мустақкам ўрнашиб оладики, катта бўлган ва ҳатто кексайган чоғларида ҳам бу уларда лоп этиб бўй бериб қолади.

Болаликдаги одат айрилмас бало бўлур.

Туғма уришқоқлик ҳам бор нарса, уни жиловлай билишлик ҳам бор нарса

Одамлар бўлади: ташқаридан қараганда ўзини босиб олган, офир-вазмин, босиқ-сипо бўлиб кўринадилар. Ҳеч ким уларни уришқоқ, жанжалкаш, сиркаси сув кўтармайдиган, деб ўйламайди. Тушларида эса аксинча, улар яланг уриш-жанжалда, тўс-тўполонда қоладилар. Баъзан қўрқув ва даҳшатдан уйғониб кетсалар, баъзан ўринларидан кайфиятлари бузилиб турадилар. Нега? Нима учун? Шу сабабданки, ундайлар аслида ирсий асаб-руҳий қўзғалишларга мойил бўлиб туғилган бўладилар. Қачонлардир уришиб-жанжаллашиб юрган бўладилар. Бир сўз билан – улар туғма уришқоқ бўладилар (аҳён-аҳёнда бундай асаббузар тушлар кўрадиганлар бунга кирмайди).

Яна савол туғилади: нечун улар ҳаётларида босиқ-вазмин бўладилар? Шунинг учунки, ундайлар аксарият уққан ёки ўқимишли, илми, онгли бўладилар. У туғма иллатдан устун бўлиб олган бўладилар. Ўзларини ўзлари идора қила оладиган куч-қувватга, ақл-иродага эга бўлиб олган бўла-

дилар. Аммо бир сабаб билан адолатсизлик, нафсониятга тегиш ҳаддан ошиб кетгудай бўлса, уларни босиб ҳам бўлмайди, тўхтатиб ҳам. Асаб шу даражада хуруж қиладики, ҳаммани, ҳамма нарсани остин-устин қилиб юборадилар.

Энди, бордию, кимларда азалдан шунга кучирода етишмаса, уришқоқликни енга олмаган бўлса, урди Худо! Тушларида ҳам, ўнгларида ҳам бошлари уриш-жанжалдан чиқмайди. Бундайлар эркаклар орасида ҳам бор, аёллар орасида ҳам.

Кечаси ухламайди, кундузни хушламайди

Кундузни кечасига, кечасини кундузга айлан-тириб бойўғли мисол ҳаёт кечирадиган одамлар нафақат одамлар мулоқотидан, балки кундузги табиат малоҳатидан ҳам маҳрум яшайдилар. Ҳолбуки, кундузнинг нашидаси бўлак, кечасиники бўлак.

Тушнинг табиати

Миянинг фикр оқими товушдан тез кечади. Шу боис кишининг ўнгида бир неча дақиқа-соатларда, ҳатто, кунларда бўлиб ўтадиган воқеа-ҳодисалар тушда бир неча сонияларда бўлиб ўтади. Шунинг ўзи ҳам кўрсатадики, туш – воқеликнинг миядаги инъикосигина эмас, балки бир сонияга сиғдирилган бутун бошли воқелик ҳамдир.

Мия ақл бовар қилмас аъзо!

Руҳиятимиз ҳар қачон ҳам бизнинг измимизда эмас

Масалан, ўзимдан бошлаб қўя қолай. Мени хурсанд, баъзан, қувноқ кўрганлар унинг нимаси аламда, нимаси азобда, ўйнаб-кулиб юрибдику,

дейишади. Мен буни сезаман, эшитаман ҳам. Бир қарашда улар ҳақ. Аммо ўзим биламанки, бу – ҳолдан тойган руҳиятимнинг андак бўлса ҳам эшилишни истаб қолишидан бўлади. Менга ўхшаганларнинг руҳиятлари ҳақида ҳам шу гап.

Инсон руҳияти шунақа: у сени вақти-вақти билан ўз измига солиб туради.

Кўринадики, бирда биз руҳиятимизни бошқариб борсак, бирда, руҳиятимиз бизга ўз ҳукмини ўтказиб туради. Шу тариқа инсонлар ўз умрларини гоҳ худ, гоҳ беҳуд яшаб ўтадилар.

Қандай бўлганда ҳам руҳиятимиз бизнинг шахсиятимизни белгилайди...

Тушкун ҳолат

«Руҳиятим кеча кўтаринки эди. Кайфиятим ҳам яхши эди. Енгил юриб, енгил нафас олар эдим. Нафақат ичим, балки атроф ёришиб кетгандай эди. Чеҳрам очиқ, хаёллар қочиқ, беташвиш, беғалва уйқуга ётдим. Эрталаб турсам, ўзгариб қолибман. Нима тегди менга – билмайман. Кайфиятим бузуқ. Бу етмаганидек, пешинга келиб арзимас бир кўнгилсиз гап чиқиб қолди. Айтсам, «шунга ҳам сиқиласизми», дейсиз. У эса мени бе-аёв эзмоқда...».

Мана руҳияти дам-бадам ўзгариб депрессияга тушиб турувчи кайфияти беқарор одам аҳволи...

Нима қилиш керак? У бу эзги руҳий ҳолатдан қандай чиқиб олсин? Қандай?!

Бунинг амалларидан биттаси: у дўстлар муҳитига кириб, ўзини-ўзи имкон қадар чалғитиши керак. Улар билан суҳбатга киришиб янгидан-янги мавзуларда гапга тутиниши лозим. Ўзини мажбурлаб бўлса ҳам, концерт эшитсин, ўзи ёқтирган куй-қўшиқларни хиргойи қилиб юрсин. Энг аҳа-

миятгиси, спорт билан мунтазам шуғулланиб туриши лозим. Об-ҳавога қараб иссиқ, ёки совуқ сочиқ билан бутун баданини ишқаб артиниши, душ қабул қилиши, хушчақчақ кайфиятини ушлаб юриши зарур. Қисқаси, вақт борида ўзини ўзи қўлга олиб эзги руҳий ҳолатдан чиқиб олишнинг ҳаракатини қилиши зарур. Токи у зўрайиб кетмасин! Токи у сизни исканжасига олиб улгурмасин!

Тўғри, дардчил мия бизни бошқаради, соғ мияни биз бошқарамиз.

Тунда ҳикмат кўп (Менинг назаримда)

– Кундузи мураккаблик қилган масалалар тун кирганда осон ечилади. Муаммоларингизни кечасига қолдиринг.

– Тунда она боласини ҳеч янглишмай тушунади. Қоронғилик она сезгисини ҳам зийрак қилади.

– Кундузи бир-бирини тушунмаган эр-хотинлар кечасига бориб тушуниб қолади. Ғалвангиз ечимини тунга қолдиринг.

– Тун сокинлигида эркак дадиллашади, аёл мойиллашади. Дадиллик билан мойиллик уйғунлашганда дунё гўзаллашади.

– Кўп хуш-нохуш қилмишлар одатда тунда содир бўлади. Хушҳолларига интилиб, нохушларидан тийилинг.

– Тун ўзи қоронғилик бўлгани ҳолда, кўп ёруғликларнинг пардасини очади.

– Тунда мия нафақат зийрак тортади, балки тиниқади ҳам. Ихтиро-ижодларингизни тунга қолдиринг.

– Тун ўзи қоронғилик, аммо ўй-фикрни равшан қилади.

– Нима десангиз деяверингку, кундузги роҳатдан тунги роҳат афзал!

– Кундузи ёстиққа бош қўйиш яхшику-я, бироқ тундагисига нима етсин!

– Тунда туғилган бола дунёни кундузи кўради.

– Тун сокинлиги билан қулоқни ёт товушлардан холос этади, зимзиёлиги билан турмушнинг кир-доғларини беркитади.

– Кундузги дил хиралигини тун ёритади.

– Тун дардга даво, муаммога доно!

– Тунги маъшуқлик – кундузги ошиқлик меваси.

– Кундузи одамни нохуш қилса, тун хушқоқ қилади.

Туннинг фазилатлари тугалмас...

Мия жадаллиги ёшга қараб сусайиб боради

Хаёл, фикр, таассурот каби мия фаолиятлари ёшларда тез ва аниқ-равшан гавдаланади. Шу сабаб фаолиятларининг биридан иккинчисига кўчишлари осон кечади.

Кексаларда бу жараён суст ва тарқоқ кечади ёки бир-бирига қўшилиб кетади. Натижада, аниқ-равшан гавдаланмай қолади. Оқибатда, бир фикрдан иккинчисига, бир хаёлдан бошқасига, бир таассуротдан мутлақ бошқа таассуротга кўчиш қийинлашади ёки кечикиб юзага чиқади.

Ёшларда мия тез ишлайди, кексаларда секин, дейишлари шундан. Шу туфайли ҳам кексаларнинг жаҳдан тушишлари қийин кечади. Уларни асабузарликлардан эҳтиёт қилинг, ёшлар! Ҳаёт улар билан мазмунли!

МИЛЛАТИМИЗ – ФАХРИМИЗ

Миллат номи – ўша халқ аъмоли ҳамдир.

Қадрият ҳам бахт мезони

(Наздимда)

Ўз миллатининг тилини, урф-одатларини, турмуш тарзини билмай, мен бахтлиман, деган одамлар бир томонлама бахтлидирлар. Чунки кишиларнинг миллати уларнинг авлод-аждодлари ҳамдир. Авлод-аждодларининг ҳаётини билмай мен бахтлиман, деб бўлмайди...

Миллий фахр – фарзандлик мезони

Миллат қайғуси миллатчилик бўлмаганидек, миллий фахр ҳам миллатчилик эмас. Аммо кимда шу икки сифат бўлмаса, унинг шу миллат фарзандиман, дейишга ҳақи йўқ. Бу сўзни кўплар айтган, хўп айтган.

Вақти келиб афсусланманг...

Ўз миллатининг, демак, ўз аждодларининг тилини, урфини, санъатини, ҳаёт тарзини билмасликдан афсусланадиган одамлар талайгина. Буни одамлар ёши қайтганда тушуниб қолади.

Ёш қайтганда тушунилган ҳаёт умр интиҳосики, уни ўнглаб олишга қолган умр етмайди.

Буни унутманг «янгича» ёшлар!

**Миллатимиз шаън-шавкатига болта
урувчилар
(Афсус)**

Одамлар бўлади: ўқимишли, илмли, ҳавас қилса арзийдиган ишбилармон бўлишларига қарамай ва ҳатто ўзларини ўзлари анча билимдон, ташкилотчи, тадбиркор, деб қарашларига ҳам қарамай, маҳаллийчиликка муккасидан кетган бўладилар. Дунёқарашлари билан ўз маҳаллалари шох-шаббаси ўровида қолиб кетган бўладилар.

Уларнинг яна афсусланадиган ери шундаки, бошқа «маҳалла»дан чиқиб қолган «зўр»лар олдида бош эгиб муте бўлиб кетадилар. Кўринадики, эътиқодлари ҳам бўш...

Бундайларнинг нафақат маънавияти, балки онг-шуури ҳам шох-шаббалар билан ўраб ташланган. Улар «миллат-миллат» дейдилару, ўз атрофларига маҳалладошларини йиғиб олиб миллатимиз ҳамжиҳатлигига, бирлигига футур етказдилар. Улар «хатарли» одамлар. Уларнинг сотилиб кетишлари ҳеч гапмас!

Яна бошқача талқин қилганда: бундайлар маҳаллийчилик қорғоноғида қолиб кетганлари боис, фақат маҳалласининг тепасидаги осмон, оёқлари остидаги ер, кунда кўришиб турадиган маҳалладошлари уларники. Катта ҳарфда – Ватан, туб маънода – Халқ, кенг мазмунда – Миллат уларга ёт!

Бундайларнинг яна энг зиёнли томони ўзларидаги бу қусурни маҳалладошларига юқтириб юрадилар.

Миллат кишилари ҳам шунчалар узоқни кўра олмайдиган, бағри ҳам, феъли ҳам тор, калтафаҳм бўладими?!

Ачинарли ҳол!

Оламшумул тараққиёт сари!

Амир Темур бобомиз ва Темурийлар наслимиз миллатимизни оёқлантирди ва дунёга танитди. Қудратли қилди ва оламшумул тараққиёт қолдирди.

Кейин подшозодалар келди, миллатимизни чўктирди, оёқ ости қилди. Охир-оқибат, хорижийларга муте қилиб қўйди.

Мустақиллик келди, янги даври даврон келди. Ўқиш даври келди, илм замони келди – яна оламшумул тараққиёт сари отланайлик, Халқим, Миллатим! XXI аср бизни шунга даъват қилмоқда!

Бизда бор, уларда йўқ

Ватандошимиз, машҳур халқаро ҳакам Равшан Эрматов: «Халқимизнинг хорижликлардан асосий фарқи ва мени қувонтирадигани – бизда кўча-кўйда бўладими, бошқа жойлардами, бир-бири-мизга: тоға, дода, қариндош; хола, опоқи, ойи деб мурожаат этиб муомала қилиб кетаверишимиздир. Уларда бу нарса йўқ», деган эди. Халқимизнинг бу жиҳатидан кўнглим ўзгача илиқликка туйинди.

АЁЛЛАР ТАЪРИФИ – ТУГАЛМАС

Аёллар гўзаллиги – дунё гўзаллиги.

Аёлларнинг мардлиги

(Ҳайрат)

Қалбан ҳам, жисмонан ҳам ёқтириб кўнгил қўйган эркакка аёллар ўзларини бутунлай фидо қилишлари ҳеч гапмас! Бу шундай оташ фидойиликки, у ҳамма эркакнинг ҳам қўлидан келавермайди!..

Ҳақиқатан, тенг-тенги билан

(Ўкинч)

Эркакдир, аёлдир топишувда ўз қадрини, ўз баҳосини билсин экан. Йўқса, топгани кир ёқага қадалган кўзмунчоққа ўхшаб қолар экан.

Буни ёзишга, бир гўзал жувоннинг бир бесўнақай эркакни қўлтиқлаб кетаётганига кўзим тушиб қолиши сабаб бўлди. Чақир тиканак ёнига гул экиб бўлурми?!

Бирда – аёлларга ачинасан, бирда – эркакларга...

Аёллар – сирли дунё

– Аёлларга қийин, офир, ҳам кўп жафо, Аёлингизга енгиллик беринг, эркаклар! Улар талтайиб кетмаслар.

– Аёллар меҳрли, муҳаббатли, дилдорли, Аёлингизни севинг, ардоқланг, эркаклар!

Улар буни унутмаслар.

– Аёллар авлод-аждодимиз онаси,
Аёлингизни гавҳардай асранг, эркаклар!

Улар етти ёт эмаслар.

– Аёллар уй кўрки, рўзгор барокати,
Аёлингиз – бахтингиз, тахтингиз, эркаклар!

Улар хизматдан толмаслар.

– Аёлларда роҳат-фароғат неъмاتي,
Аёлингиз илтифотидан қайтманг, эркаклар!

Улар сиздан воз кечмаслар!

– Аёлларда бутун олам жозибаси,
Аёлингизни норғудай кўринг, эркаклар!

Улар сизни ёт кўрмаслар.

– Аёллар шавкатингиз, шон-шуҳратингиз,
Аёлингизни мўътабар билинг, эркаклар!

Улар сизга панд бермаслар!

– Аёллар – азиз, Аёллар – мукаррам, Аёллар –
муҳтарам!

Бас: эркаклар, ўз куч-қудратингизни пешлаб
ўзингизни осмонда кўрманг. Аёлингиз ёнига ту-
шинг.

Аёл – доно, аёл – зукко!

Ҳамма яхши бидалики, эсли аёллар ақлдан,
нуфузда ўзидан бир поғона юқори турувчи меҳр-
ли, муҳаббатли, соғлом эрни қаттиқ ҳурмат қила-
дилар ва қадрига етадилар.

Эрлар кўзингизни каттароқ очинг ва ақллироқ,
нуфузлироқ бўлинг!

**Рафиқангизни эъзозлаб чақиришга
одатланинг
(Маслаҳат)**

Баъзи эрлар: «Хотин!», «Ҳой, хотин!», «Қаердасан хотин?!» деб бақириб чақирганлари-чақирган. Бугун «Хотин!»га ўрганган қулоқ эртага офизга кўчсинми? Ёки янги келин-куёвлар улардан андоза олсинларми? Йўқ, хотин – бу умр йўлдош, севикли рафиқа, оила бекаси, фарзандларнинг суюкли онажониси! Ўзининг гўзал номи, эъзозли исми, «хон»и, «бону»си, «нисо»си бор.

«Хотин!» русларнинг «Жена!» деб чақиришларидан ўтиб қолганини наҳот унутган бўлсак?!

Жилла бўлмаса, ўтмишимизга назар солинг – ақл топиб қоласиз. Қадим-қадимдан анчайин кўпол эркаклар ҳам «Онаси!», «Онажониси!» деб чақиришган.

Қолаверса, аёлчалик гўзал номидан эшилиб кетадигани бўлмайди.

«Онасини кўриб қизини ол»

Бу кўҳна ҳикматни ҳамма билади. Шу жумладан, оналарнинг ўзлари ҳам. Бундан воқиф бўлган қизи бор онаизор нима қилсин? Яхши кийинишга, чиройини очиб юришга, қадди-бастини барно тутишга, боринг ана, ўзига оро беришга бор маҳоратини ишга солади-да! Ақли борлари яна ҳам ақлли гап гапиришга, фаросатлилари яна ҳам фаросатли бўлишга интилади-да! Ахир ҳар бир она қизининг ўзи орзу қилган таг-тахтли оилага келин бўлишини туғилибдики, орзу қилиб келади!

Қиз бошида совчиларнинг, кейинроқ куёвнинг таъбига, дидиги мос келишида, ёқиб қолишида

онанинг ҳусни-жамоли, ақли-фаросати, кўрки-малоҳати дастлабки баҳо, ахир...

Бу – бежиз эмас. Негаки, қиз фарзанд эсини таниб ўзини қўя бошлабдики, ижобий хислатларни ҳам, салбийларини ҳам онажонисидан олиши барчага маълум. Суяк сурувчи, қондан-қонга, жондан-жонга ўтиб юрувчи ирсий жиҳатларни асти қўяверинг. Шуларни билган онаизор қизи учун бор имкониятларидан фойдаланади-да!

Қарқиноқдан булбул, булбулдан қарқиноқ чиқиб қолиши ҳам мумкин, албатта! Худдики, тоғ гулидан боғ гули, боғ гулидан тоғ гули чиқиб қолгандай!

Қийин-қийин, қизи бор оналарга қийин. Қизи кўп оналарга ундан ҳам қийин! Шубҳасиз, бунга оналарнинг ақл-фаросати етса.

Аммо кўп воқеаларда қиз фарзанд отасига тортиб қолади. Ота падарининг сиймоси қизига ҳусн бўлиб кўчади. Бу ҳолатда қандоқ бўлади? Бунга ортиқча қайғуришга ўрин йўқ. Аксарият, отасига ўхшаб туғилган қизлар, айтиш мумкин-ки, бир қадар кўркам бўлади. Ота юзининг тузилиши, қадди-басти қиз фарзандга нозиклашиб, нафислашиб, рангпарланиб кўчади. Бу инъом, ўз навбатида, қиз зурриётни кўркам ва дилабгор қилади. Шундай бўлгач, онаизорнинг ўзига оро бериб юришига айтарли ҳожат қолмайди. Бинобарин, бунда онанинг иши анча енгиллашади!

Шуни айтадиларда: қиз онасига ўхшаса – яхши, отасига ўхшаса ундан ҳам яхши!

**Ўғил онасини қизганса – хушқолли,
Қиз бола қизганса – шубҳали**

Ўғил ўспириннинг кўчада бирга кетаётган онасини эркаклардан қизганиши, рашк қилиши ва ҳимоя этиши табиий ҳол. Аммо ўсмир қизнинг онасини қизганиши, рашк қилиши гайри ҳол. Билингки, бу ерда бир гап бор. Жуда бўлмаса, она ўзини номуносиб тутган. Покиза қиз эса онасининг ҳам покиза аёл бўлишини истайди. Уйда қолган отажонисининг шаънига доғ тушмаслигини истайди.

Қиз фарзанднинг болалигидан бошлаб кўнглисизликларни тез илғаб олиш лаёқатига мисол бу.

Аёл кўнгли – яширин гулзор

«Эркакларнинг кўнгли доимо ёш бўлади», дейишади. Бу истак фақат эркакларда эмас. Аёл зотининг ҳам кўнгли ҳамиша ёш бўлади. Аммо бу уларда ўта яширин бўлади.

Аёлларни шу кўйга эркакларнинг запти солиб қўйган. Ўзларидан ўтади, гулзорларини пинҳон туттади. Қидирганинг билан бани тополмайсан... Топганингда ҳам ичига киролмайсан. Гулларидан биронтасини юлиб ололмайсан...

Эркаклар орзу қилган аёллар – шулар!

Одамга алам қиларкан

Гўзалларни шоиру бахшилар мадҳ этиб, байту ғазаллар битади. Хонандаю ҳофизлар куй-қўшиқлар тўқиб ўртаниб куйлайди. Қанчадан-қанча эркак зоти завқу ҳавасга тўлиб жунбишга келади. Ҳаётда эса биргина хасмдори ҳузурини кўради. Аёл неъматни яратилибдики, аҳвол шу...

ТАБИАТ – ҲАЁТ

*Инсон – табиат билан тирик,
Табиат йўқ ерда – инсон ҳам йўқ.*

Табиат жон-танним

(Соғинч)

Бу йил (2013) ёғингарчилик мўл бўлди. Қиш бир озгина чўзилди ҳам. Ўриклар оқ-пушти бўлиб гуллаган эди, қор босди...

Бугун март ойининг 12-санаси. Майналар сайроғи эрта саҳардан қош қорайгунча кўнгил очади. Ёз чилласи киргунича сайрайди, қумрилар навоси дилни ёзади. Бутун йил бўйи сайроғи тинмайди. Аммо баҳор билан ёз чилласида ўзгача хошиш қилади. Улар йилда икки марта тухум қўядида! Мусичалар нари-берида кукулашади. Улар ҳам йилда икки-уч марта болалайди. Кабутарлар қурқурлашади. Олашақшақлар шақ-шақлашиб у ёқдан-бу ёққа буталар оралаб учиб ўтади. Олақанотлар (ҳинд, аффон қушлари) гурпайлашиб чуғурлашиб хархаша қилишади. Дарвоқе, бу қушлар ҳам баъзан офтобрўё шохларда ёлғизланиб олиб қулоқларга бегона овозда узоқ-узоқ сайрашга тушади. Улар Тошкентга жануб томонлардан кейинги яқин йиллар ичида келиб қолган. Ўта хуркак, ўта ёвуз. Майда қушлар жўжасини жишлигида тириклайин ютишнинг ҳадисини олган. Емаган жонзотлари, қуритмаган мевалари йўқ.

Баҳорни бошлаб берган зағифонлар инларида тухум босиш билан машғул. Қишда тоғдан туш-

ган саваю читтаклар тинимсиз сайрашиб-тиллашиб ўз маконларига қайтиш ҳаракатидалар.

Шом яқинлашган замона у ер-бу ерларда заҳкаш қурбақалар қуриллашади. Узоқ-яқин кўлмакларда бақалар вақир-вуқир қилишади. Булар ҳам ўзаро сирлашмоқчи, жуфтлашмоқчи бўлишади.

Ёлғизланиб қолган қарғалар эса унда-бунда, нари-берида ярашмаган овозда қағ-қағ қилиб қўйишади. Маълум бўладики, қолганлари ҳам сафарга отланмоқда. Уларнинг келиши ҳам, кетиши ҳам ҳеч кимни қизиқтирмайди. Боши – беҳи пишганда келади, охири – гуллаш арафасида кетади... Келишларида ўзгача, кетишларида ўзгача қағиллашлари бор.

Кун исиб кетиш тараддудида. Одамлар ҳам, жами жонзотлар ҳам қуёшнинг оромбахш тафтини соғинган. Ҳадемай, бутун наботот ям-яшил япроқ ёзади. Наъматак ва қирқоғайни гуллар чаман бўлиб очилади. Жар бўйларида булбуллар сайрайди. Азим шаҳар кўм-кўк либосга, пушти-қизил гулларга бурканади. Хорижлик сайёҳлар «Тошкент – яшил шаҳар» эканига иқрор бўлишади. Рангоранг фавворалар одамларни қутлайди, мусиқаларини чалиб олқишлайди. Ёқимли илиқ шабадалар одамларга ором бағишлайди. Баҳор ифоридадан тўйиб-тўйиб нафас оласан. Кўзинг қувонади, кўнглинг яйрайди, дилинг ёзилади. Ҳаёт борган сари янгидан-янги маъно-мазмун олиб, гўзаллашиб кетади.

Шу пайтларда зарғалдоқлар келади. Баланд-баланд дарахт шохларига қўниб, «миёв-миёв, мен сенга куёв»лашиб жуфт чорлашга тушади. Бўзсув бўйларида узун ингича думларини селпиб юрган ола-була жиблажибонлар «чирт-чирт» қилишиб майда жонзотларни териб ейди. Шаҳар чеккаларида қарқуноқлар пайдо бўлади. Улар дарахт шох-

ларига ўтириб олиб, ўт-ўланлар орасида учган чигирткаларни бир ҳамла билан тутиб ейди ёки полапонларига олиб кетади...

О, она Тошкентим, мунча оромгоҳсан, мунча оромбахшсан, деб юборасан, дафъатан!..

Чиллалар – ўтиш мавсуми (Табиатнинг даврий янгилиниши)

Чиллалар – йилнинг иссиқ ва совуқ фасллари орасидаги доволари. Улардан ўтиш мавсуми. Бошқача айтганда, табиат ва жонзотларнинг иссиқдан совуққа, совуқдан иссиққа мослашиш даври. Табиатнинг ўзига хос янгилиниши.

Чиллалар ҳеч бир иқлимда биздагидек кечмайди.

Ёз чилласи. Ҳозирги ҳисоб бўйича 25 июндан бошланиб 5 августда тугайди. Тошкент астрономик обсерваторияси тақвимига кўра Қуёш 22 июнда ўзининг энг баланд нуқтасига чиқади. Бу даврда бутун табиат, жами жонзот шу мавсумга монанд янги ҳаётга тараддудланади: катта-кичик организмлар иссиққа ўрганиб, кўникиб танасини қайта қуради. Бир тур мевалар пишиб тугаб, иккинчи турлари пиша бошлайди. Деҳқончиликда ҳам, боғдорчилик ва полизчиликда ҳам ҳосил шу тариқа алмашинади. Қушлардан қумри, кабутар, мусича, бедана қабилар ва айрим ҳайвонлар, жумладан, қуёнлар иккинчи-учинчи марта болалашга киришади. Баъзи ўртаки гуллар биринчи марта гунча оча бошласа, атиргуллар, сувга сероб дарахтлар янгитдан новдалар чиқаради. Эртапишар олмаларнинг айримлари қайта гуллаб дувараклар туга бошлайди.

Инсонлар танасида ҳам қайта қурилиш бўлиб ўтади. Иссиққа ҳўп мослашиб олган аъзолар энди

ҳарорат пасайишига тараддудланиб боради. Эркакнинг ҳам, аёлнинг ҳам организми насл қолдиришга тайёргарлик кўради. Одамлар орасида «кетиш» бир қадар кўпаяди. Кимлар қариликдан жон таслим қилса, кимлар ёз ҳалокатларидан, ёзги ажаллардан нобуд бўлади. Худдики, одамлар ҳам сараланиб олишлари керакдай! «Кексаларни бирда ёз чилласи олиб кетса, бирда қиш чилласи олиб кетади» деган нақл бекорга айтилмаган. Бу ҳол қадим-қадимдан Марказий Осиёда, хоссатан, бизнинг ўлкамизда шу хилда бирдай такрорланиб туради.

Ажойиб сир-синоат бор ёз чилласида.

Қиш чилласи. Ҳозирги ҳисоб бўйича 25 декабрдан бошланиб 5 февралда тугайди. Тошкент астрономик обсерваторияси тақвимига кўра Қуёш бизда 22 декабрда ўзининг энг қуйи нуқтасига тушади. Бу ҳам ўзига хос қатор ўтиш хусусиятларига эга. Бунда ҳаво ҳарорати пасайгандан пасайиб келади-да, чилла бошланиши билан ўзининг изғирин палласига киради. Жами жонзотлар, паррандалар, ҳайвонлар совуққа мослашишга киришади. Организмлар совуққа монанд яна бир марта қайта қурилади. Негаки, қиш чилласи беаёв аёзига эга. Унга мослаша олмаган ёки бардош бера билмаган ҳашаротлар, парранда, қурт-қумурсқа, йирик-майда жонзотлар шу мавсумда қирилиб битади ёки танланиб яшаб қолади. Қаттиқ келган қиш совуғи табиатни кўп зараркунандалардан тозалашни шундан.

Ҳатто, инсонлар орасида ҳам сараланиш бошланади. Ким ёки нима шу ўтиш мавсумида омон қолса, бу ёғи енгил кўчади. Совуқ пасайиб, ҳарорат кўтарилиб боради. Ҳамма ёқда янги ҳаёт, янги мавсум ўзидан дарак бера бошлайди. Қуёш юқориға кўтарилиб кун исиб боради.

Қисқаси, қиш чилласи ҳам ўзининг қаҳратон изғирини билан касалмандларни, нимжонларни «элакдан ўтказди». Бу ҳолат ҳам қадим-қадимдан Марказий Осиё минтақасида, жумладан, Ўзбекистонимизда шу тариқа такрорланиб туради.

Хулоса қилиб айтганда, бизда ҳаёт, табиат янги-янгиланиши асрлар оша шу тарзда даврийлик касб этиб келади. Бунинг ўзига хос фазилати, ўзига монанд файзи борки, ўлкамиз иқлими билан фахрлансак арзийди! Яна шунинг учун арзийдики, биз тўрт фаслни бошимиздан кечира оламиз. Фаслларнинг такрорланмас гўзаллиги, жозибаси, оромбахш табиати ҳеч кимга эмас, бизга насиб этади. Хорижликлар юртимизни жаннатмакон, деб бе-корга айтишмайди.

Зағизгон ҳикмати

(Кузатуе)

Маълумки, ҳар йили 25 декабрдан бошлаб кун 1 дақиқадан узайиб, тун 1 дақиқадан қисқариб боради. Қуёш алланечук ёруғланиб, оламга олов ранг офтоб соча бошлайди...

Зағизгонлар бу ёғи баҳор эканини сезиб, нарлари модаларини «қағ-қағ» қилиб чорлашга тушади ва ўзаро талашиб-қувлашиб қолади. Февралдан бошлаб жуфтлашиб, насл қолдиришга киришади. Бу борада қушлар орасида уларни карвон боши деса бўлади. Аммо бунинг ўзига яраша ҳикмати бор: улар тухумларини очиб палаларни тўймак бўлган пайтларда уларнинг емиши бўлмиш турли хил жонзотлар, қурт-қумурсқалар, девор калтакесаклари, дарахт қуртлари уйғониб айна урчиш палласига кирган бўлади. Бинобарин, озуқа улар учун мўл бўлади. Бошқа қушлар тухум бошишга киришганида улар палаларини учирма қилади. Эрта саҳардан ов қилишга тушади.

Ялтир-юлтур нарсаларни хуш кўради. Шу сабабдан бўлса керак, уяларини алюмин, мис симлар билан мустаҳкамлайди. Тилла, кумуш тақинчоқларни «ўғирлаб» уяларига олиб келган воқеалар кўп учрайди.

Зағизфонларнинг бир хайрли хусусияти бор: ҳовли-жойларга, дарахтлар тагига бегона кучукмушук ва бошқа йиртқичлар келгудай бўлса, одамларни огоҳлантириш учун дарҳол шохдан-шоҳларга учиб-қўниб қаттиқ-қаттиқ қағиллашга тушади. Хавф қанчали хатарли бўлса, шунчалик қаттиқ безовталанади. Зағизфонларнинг шу йўсинда фойдаси теккан воқеалар оз эмас. Шахсан ўзим зағизфоннинг қағиллашидан огоҳланиб қолиб, хўрозимни итнинг оғзидан олиб қолганман.

Зағизфонлар зукко, зағизфонлар доно! Зағизфонлар огоҳ! Уларнинг дунёнинг ҳар чеккасида учраши бежиз эмас...

Табиатга бемеҳр, умуман – бемеҳр

(Ўкинч)

Қаерда дов-дарахт, наботот қаровсиз экан, қовжираган, бутоқ босган қинғир-қийшиқ ўсган экан, билингки, ўша ер, ўша ҳудуд аҳли табиатга бемеҳр, беэтибор. Мутасаддилари – ўта лоқайд!

Яна бир нарса. Гапнинг пўскаласини айтганда, дов-дарахтларга жиддий этибор беришда бизда талайгина бепарволик, анчагина лоқайдлик бор. Ҳар йилги экиладиган минг-минглаб ниҳолларнинг ақалли чорак қисми кўкариб дарахт бўлиб кетганида, шаҳарларимиз ўрмон бўлиб кетар эди! Уларга кетган сарф-харажатларга эса бир эмас, бир нечта хиёбон бунёд этилган бўлув эди.

Табиат – меҳр мезони!

Надомат чекмай бўладими?!

ОДАМЛАР ҚАНЧА БЎЛСА, ТОИФАСИ ҲАМ ШУНЧА

Ҳаёт – хилма-хил одамлари билан қизиқ.

Инсон – жумбоқ

Шунақа инсонлар бўлади: одамлар унинг қанақа одамлигини тириклигида билмайди, ҳечам билмайди. Вафотидан кейин билиб қолади...

Инсонлар – жумбоқ, одамлар – лоқайд...

Кўз – ҳаром томоқ кўзгуси

Кўзи билан куладиган, кўзи сузилиб турадиган ёки кўзлари олма-кесак терадиган одамдан ҳалол одам чиқиши амри маҳол...

Қани айтинг-чи, бунга яна қанақа кўзларни қўшиш мумкин?...

Инсоннинг асл сифати – ўчмас

Маълумки, айрим одамларнинг жон билан кириб, сут билан ривож олган, унинг аслий инсоний хислатини белгилаб берувчи, йўқолиб кетмас, ўчиб битмас туғма покиза сифати бўлади. Турмуш тақозоси биланми ёки шароит ундови биланми, одамзод адашса-адашади-ю, янглишса-янглишади-ю, аммо унинг шу асл сифати умрбод сақланиб қолади! Қалбидами, руҳиятидами – ўзгармай туради. «Олтин – зангламас», деганларидай..

Энди, омади гапни айтганда, мен шу ёшга кириб баъзи-баъзида ўйланиб қоламан. Хўш, шундай сифат менда бормиди? Бўлганмиди?

Виждонимнинг аллақаери қийнала-қийнала «бор» демоқчи бўлса, ҳаётимнинг қайсидир нуқталари «ўйлаб кўр» дегандай бўлади. Ҳайлаб кўраман: адашишлар, нодонликлар, номаъқулчиликлар менда ҳам бўлган. Кўпми-озми, афсуски, бўлган. Бироқ ўша асл сифатим таълими-таъсирида бўлса керак, у ножоиз, ножўя, нохойқ қилмишларимни, хаёл-ўйларимни анча-мунча ўнглаб олгандайман ва айтиш мумкинки, ҳалигача ўнглаб келаман.

Яна ўйланиб қоламан: ҳаммада ҳам шундай сифат бўладими? Афсус, одамларнинг хулқ-атвори кўрсатадики, бу ҳаммада бир хил бўлмас экан. Баъзиларда мустаҳкам-мустаҳкамроқ, баъзиларда омонат-омонатроқ бўлар экан. Инсонларнинг яхши-яхшироқ, ёмон-ёмонроқ бўлишлари шундан экан.

Хулосага келаман: ҳақиқатан ҳам одамлар қанча бўлса, тоифаси ҳам шунча экан!

Назаримда, падари бузруквори ёки онаизори фарзандининг инъомидан, топган-тутганидан олган, ишлатган, еб-ичган чоғида буни билиб қолиб, сезиб бориб ич-ичидан қувониб кетган зурриёт ана шундай мустаҳкам асл сифат эгаси бўлса ажаб эмас!

Ота-онам, деган бола – бутун бола, бутун бола – сифатли бола!

Суқ одамлар

(«Суқ тўймас, ўғри бой бўлмас»)

Баъзи одамларга яхшилик, хайру саховат қилсанг, дастлабига сендан ўта миннатдор бўлади. Сени яхши, кўнгли ҳам, қўли ҳам очиқ санайди, улуғлайди. Бордию, шу кўнгличанглигинг давом этаверса, бора-бора у сенинг яхшиликларингга,

хайру эҳсонларингга ўрганади, кўникиб кетади ва шундай кун келадики, сенинг хайрияларингни менсимай қўяди. «Бойга нима, тўққа нима, берса берибди-да, моли, давлати камайиб қолармиди?» дейдиган бўлади. Яна шунақа вақт келадики, сен унинг олдида беписанд, беиззат одамга айланиб қоласан. Сен энди унга ҳеч киммассан!

Боисини ўйласам, йўқнинг нафақат қўли, балки ақли ҳам, онг-шуури ҳам калта бўлар экан. Инонинг, инонмасангиз мени маъзур тутинг...

Қайсар одамлар

Одамлар бўлади: бир нарса десанг, бир фикр билдирсанг ёки бирор воқеа-ҳодисадан хабар берсанг, ҳеч иккиланмай, тап тортмай, худди атайлаб гапингга қарши чиқаётгандай, унақамасдир – бунақадир, ундай бўлмагандир – бундай бўлгандир, дейди, сени тўғриламоқчи бўлади. Сен қайтарасан, таъкидлайсан, қизишиб уқтирмоқчи ҳам бўласан, лекин бари бир, у сени тўғриламоқчи бўлаверади, ўзиникини ўтказишга уринаверади.

Бундайлар ҳақиқатдан ҳам бир оз фикрлаш лаёқатига эга бўладилару, бироқ қайсарликлари устун келиб ўзлари сезиб-сезмай сеникини маъқуллашга унамайдилар.

Буларни фикрда собит одамлар десак бўлардию, аммо ақл-фаросатлари донолик даражасида эмаслиги уларни кажбахс қилиб қўйган-да!

Худбин ва некбин

Бутун умр бошқалар ҳақида бирон марта ҳам мақтовли сўз айтмаган одамни учратганмисиз? Мен учратганман. Мулоқотда ҳам бўлганман.

Унинг акси ўлароқ, бошқалар ҳақида яланг мақтовли гаплар қилиб, ҳеч қачон ёмон гап айтмаган одамни-чи? Бундай одамни ҳам учратганман, мулоқотда ҳам бўлганман. Биринчисида – донг қолганман, иккинчисида – таҳсин ўқиганман.

Инсонлардаги контрастликни қаранг...

Дилсиёҳликка ўрин йўқ

Ҳар қандай икки ва ундан ортиқ одам узоқ бирга бўлса, бир кун келиб албатта чиқишмай қолади. Бу табиий. Бундан фожиа ясамаслик керак. Одамлар қанча бўлса, тоифаси ҳам шунча-ку.

ҲАР БОҒДАН БИР ШИНГИЛ

*Боғ хилма-хил бўлса, шингиллари хилма-хил бўлур.
Хилма-хил шингиллар хилма-хил лаззат берур.*

Дунё – жумбоқ

Хаёл сураман: одамлар қанча бўлса, тоифаси ҳам шунча. Қанча одамлар бўлса, юз тузилиши ҳам шунча. Одамлар дунёга келаверади, тоифаси ўзгача бўлаверади. Одамлар кўпайгандан кўпайиб бораверади, афти-ангори ўхшамай қолаверади. Ҳолбуки, ҳамма одам – бир одам! Бир тур ҳайвон, бир тур жонзот, бир тур ўсимлик! Улар қачон бир хилликка келиб тўхтайди?! Бир хил бўлиб қолишлари мумкинми?!

Ҳар хиллик нима ўзи? Адоси борми?

Хаёлимнинг бир чеккаси шивирлайди: дунё ҳар хиллиги билан гўзал, хилма-хиллиги билан жозибador, турфалиги билан қизиқ.

Дунёнинг яратилиш фалсафаси бу!

Хаёл мени яна олиб қочади: одамлар бир хил тоифада, бир хил кўринишда; ҳайвон, парранда, балиқ, жонзот, ўсимлик турлари бир хил бўлганда нима бўларди?! Бир хил бўлганда дунёнинг жозибасию қизиғи, гўзаллигию латофати бўлмасди.

Тасаввур қилиб кўринг: гуллар фақат қизил ёки оқ бўлганда нима бўларди?...

Аёллар бир хил, эркаклар бир турфа бўлганда-чи? У ҳолда ошиқлар ҳам бўлмасди. Шоир, бастакор, мусаввир ҳам дунёга келмасди. Бинобарин, Тоҳир ва Зухролар, Фарҳод ва Ширинлар, Отабек

ва Кумушлар бўлмасди. Бир сўз билан – ҳаётнинг қизиғи (!) бўлмасди. Ўзимдан ёзадиган бўлсам, мен мактабдошим – Муяссарни севиб қолмасдим. Атрофимда қанча қизлар бор эди, ахир! Мен суюкли завжамни, деб тоқ ўтмасдим! Ён-веримда менга умр йўлдош бўламан, деган аёллар оз эмасди!..

Муросою мадора – олтин калит

Ҳисобларга қараганда уришқоқ одамнинг жанжал-сурони: кичиклари кунига бир-икки мартадан тўғри келса, йириклари ойига икки-уч мартадан, ўта йириклари йилига уч-тўрт мартадан тўғри келар экан. Зўрлари ҳар икки-уч йилда бир-икки марта содир бўлиб турар экан.

Ундайлар билан муросою мадора қиладиган одамларга балли! Хоссатан, оила аъзоларига балли! Афтидан, уларнинг тилсимли калитлари боров... Олтиндан ясалган бўлса кераг-ов...

*Жанжалли уйда барака бўлмас,
Барака йўқ уйга фаришта келмас!*

Биров нам қолдиради, биров чилим

Инсон дунёга келаркан, яшайди, ишлайди, яратади, ўтиб кетади. Биров ўзидан кейин нимадир қолдиради, биров ҳеч нарса қолдирмайди. Бировнинг қолдиргани фақат фарзандларига етади, бировларники 2–3 ва ҳатто бир неча авлодларига етади. Бошқа бировнинг қолдиргани бутун миллатига, халқига етади, бошқа бировларники бутун дунё аҳлига етади. Яна бошқа бировлар бўладики, уларнинг қолдирганлари то дунё тургунча етади!

Ҳолбуки, ҳаёт даврларида улар «Мен сендан кам эмасман!», «Сен мендан ортиқмассан!» дея талашиб-тортишиб, уришиб-жанжаллашиб умр кўрган бўладилар.

Инсон сўзи – қазосидан сўнг яна ҳам қадрини топади

Машҳур ёзувчимиз Ўткир ака Ҳошимовнинг менга ўз дастхатлари билан инъом этган «Дафтар ҳошиясидаги битиклар»ини илгари кўп марта мутолаа қилганман. Маз-за қилганман... Дунёдан ўтганларидан кейин дуо қилиб яна ўқий бошладим. Қарасам, битикларининг маъно-мазмуни, таърифу таъсири яна ҳам ошибди. Фаҳмлаб қолдим: инсоннинг гап-сўзлари, фикр-мулоҳазалари қазосидан сўнг нафақат жонланиб, рангланиб, жилоланиб кетар экан, балки теранлашиб ҳам қолар экан!

Тушундимки, мана нима учун банданинг гап-сўзлари тириклигида эмас, вафотидан кейин тез-тез эслаб турилар экан.

Балиқ ва ёрдам

Одамзоднинг табиати қизиқ: хавф-хатарда қолган жонивор бўладими, парранда-ҳайвонот – ўкириб ёрдам сўраганида юрак-юрагидан унга ачинади, ёрдам қилгиси келади. Балиқларга-чи – йўқ! Уларга ачинмайди, ёрдам қўлини ҳам чўзмайди. Худдики, унинг жони йўқ, қони йўқ, ўлди-ю нима, ўлмади нима?! Ўлганида нима бўлади-ю, тирик бўлганида нима бўлади?!

Одамзод хусусида ҳам шундай: инсон инграганга, фарёд солганга ачинади, раҳми келади, ёрдамга отланади. Индамаса-чи, дод солмаса-чи,

у билан ҳеч кимнинг иши бўлмайди, унга ҳеч ким парво қилмайди... Худдики, унинг борлиги нимаю, йўқлиги нима?!

Дунё жуфтлашувга қурилган

Жонли зот борки, жуфт қилиб яралган. Наки инсоният, ҳайвонот ва парранда, балки наботот ҳам жуфтлашганда янги насл дунёга келади. Кўринадики, дунё жуфтларнинг қўшилуvidан яралган.

Жуфтлашув барҳам топганда насл ҳам, дунё ҳам барҳам топади.

Жуфтлашувда ҳикмат кўп...

Биз эса кўпинча жуфтлашувнинг ҳозирги зоҳирий жиҳатини ўйлаймизу, дунё яратиш жиҳатини нафақат ўйламаймиз, балки бўғиб ташлаймиз. Худдики, гулни ҳидлаб-ҳидлаб сўнг улоқтириб ташлагандай!

Меҳмон андишали бўлади – унутманг

(Ўғил-қизларимга)

Мен сизга айтсам, уйингизга келган меҳмонларингиз тортиниб-қимтинадиган бегоналарга ўхшайди. «Дастурхонга қаранглар», «Мана бу нознеъматлардан олишиб ўтиринглар», дейсиз, такаллуфлик қиласиз. Аммо улар кўнглингиздай ебичиб ўтиришмайди. Демак, сизнинг бу илтифотингиз камлик қияпти. Улар сиздан бўлмаса, ён-веридаги меҳмонларингиздан тортинишяпти. Ўзбек меҳмонлари атрофдагилардан андиша қиладиган халқ-да! Нима қилиш керак? Сиз энди бор маҳорату ғамхўрлигингизни ишга солиб, убу гапларни, ҳазил-мутойибаларни, қизиқ-қизиқ амалларни ўйлаб топиб оғизларига тутгудай

бўлишингиз керак. Токи, ўртадан истиҳола кўтарилсин. Қарабсизки, сал ўтмай дастурхонингиздаги ноз-неъматлардан, ош-овқатлардан олишиб, мақтаб-мақтаб эмин-эркин тановул қилиб ўтиришади. Гапга ҳам тушиб кетишади. Эркинлик ва мезбоннинг кенг феъллиги шу ерда ҳам керак.

Эслаб қолинг: дастурхондан ҳузурланиб туриб кетган меҳмон шу уйни ҳеч қачон унутмайди! Ширин сув ичган кабутардай! Аслида саховатнинг ҳам, меҳмон кутиш салоҳиятининг ҳам талаб ва қоидалари шундай.

Айтмасам бўлмайдиганга ўхшайди: баъзи бойваччаларнинг салобатли дастурхони меҳмонлар туриб кетганидан кейин ҳам бўй чўзганча тураверади. Бу – кўргазма экан, дейсан, ҳайрон бўласан. Эгалари эса зиғирча парво қилмайдилар.

Пайқашимча, кейинги йилларда бу нарса тез-тез кўзга ташланадиган бўлиб қолди. Сохталикка бўйин берманг, мезбонлар!

Ҳар неъмат ҳар фаслда ўзгача тотли

Ёшларга тун – ёри-жонлиги билан ширин, кексаларга – холислиги билан ширин.

Тун ёшлик онидан роҳат элчиси, кексалик онидан истироҳат куйчиси.

Тун ёшларга ҳар куни ҳузур бағишлайди, кексаларга билмадим...

Эртаки олма эрта ёз ширин, кечки олма кеч куз ширин.

Қишда майиз тотли, ёзда узум.

Юз баҳор қуёшидан хира тортади, куз қуёшидан тиниқади.

Ёшларга ёшлар яхши, кексаларга – кексалар, албатта-да!

Кундузи тунни истаб қоласан, тунда кундузни.

Ёр висоли билан ширин, фироғи билан азоб.

Дўст дўстлигида – дўст, туғишган ҳамма вақт – дўст.

Дўст туғишгандан афзал, туғишган дўстдан афзал – ўз мавридида...

Булбулнинг сайроғи гулли боғда ярашади, бедананинг сайроғи бедали чорбоғда ярашади.

Қариялар гулзорга ярашмаганидек, ёшлар биёбонга ярашмайди. Худди, кампирга атлас ўтиришмаганидек, қизга сурп ўтиришмайди.

Давоми ўзингизга ҳавола...

Иймонли бой – барчага бой, иймонсиз бой – барчага вай

(Кузатуев)

Бой бўлса, иймонли бўлсин – ҳамма ҳавас қилади, ҳаммага фойдаси тегади. Иймонсиз бой, бирда чаён бўлиб чақади, бирда ит бўлиб қопади, бирда аждаҳо бўлиб ютиб юборади. Комидан қутула олмайсиз. Бундай бойдан узоқ юринг, бетини кўрманг. Чунки уларда бет бўлмайди. Турқ бўлади. Турқи эса совуқ бўлади. Буни Ғарб ва Шарқ адабиёти ҳам, киносанъати ҳам қадим-қадимдан тасвирлаб келган ва ҳамон тасвирлаб келади. Бундан кейин ҳам аҳвол шу.

Мен иймонли-тавфиқли бойларни биламан, ҳавас қиламан...

Бойдикнинг умри – эгасининг умрича

(Кузатуев)

– Бу Болтавой аканинг уйи! Буниси Болтавой аканинг машинаси! Ана униси Болтавой аканинг дан-филлама дала-ҳовлиси! Қаранг, ҳавасингиз келади!

Болтавой ака ўтиб кетди...

– Бу Тешавойнинг уйи! Буниси Тешавойнинг машинаси! Ана униси Тешавойнинг данғиллама дала-ҳовлиси! Қаранг, ҳавасингиз келади!

Тешавой ҳам ўтиб кетди...

– Бу Ҳотамтойнинг уйи! Буниси Ҳотамтойнинг машинаси! Ана униси Ҳотамтойнинг данғиллама дала-ҳовлиси! Қаранг, ҳавасингиз келади!

Ҳотамтой ҳам ўтиб кетди...

– Бу уй, бу машина, бу дала-ҳовли кимники экан, а?

Ҳеч ким билмайди, ҳеч ким танимайди...

Хулоса қиламан: бойлик – инсон умричалик экан! Илм, ихтиро, ижод, китоб – асрларники экан!..

Эркинлик – ҳушига келганини қилиш эмас

Эркинлик – ижтимоий-сиёсий ҳаётда ҳам, шахсий-оилавий ҳаётда ҳам, ҳатто урф-одатларда ҳам кўнглимга келганини қиламан, келмаганини қилмайман эмас. Хоҳлаганимни қиламан, хоҳламаганимни қилмайман ҳам эмас. Ҳар жиҳатнинг, ҳар қайси жабҳанинг ўз қонуниятлари, ўз талаб ва қоидалари бор. Ким буларга риоя этмас экан, уятга қолади, майна бўлади. Охир-оқибат қонун бузади ва жазога тортилади. Дунёда чеклашларсиз ҳаёт бўлмаганидек, қонунни четлаб ўтиб яшаб бўлмайди.

Баъзиларга ҳозир худди шу ҳақиқатни тушуниш етишмайди. Демак, умумий қилиб айтганда, уни болаларимизда, ёшларимизда, қолаверса, ўзимизда шакллантиришимиз бугуннинг давр талаби!

Аслини олганда ва, ҳақиқатда ҳам, тартиб-қоидаларга ўрганган, одатланиб кетган одамгина чин маънода эмин-эркин яшайди. Буни тушу-

ниш ҳам, унга кўникиш ҳам унчалик қийин эмас, адашганлар...

Унутманг: говлаб кетган дарахтларнинг ҳам шохлари кесилиб шакл бериб турилади. Акс ҳолда улар нафақат ҳосил бермайди, балки зиён келтиради...

Ёлғон ёшга қараб ишлатилади, ёшга қараб англашилади

Болалар ёлғон гапирманг – катталар буни билиб турадилар. Катталар сиз ҳам ёлғон ишлатманг, ёши улуғлар сизни тушуниб етадилар. Ёши улуғлар, сиз ҳам ёлғонга бўйин берманг, кексалар буни пайқаб қоладилар, аммо ўзларини билмаганга оладилар. Шу сингари кексалар сиз ҳам ёлғон-яшиққа изн берманг – ёшлар сизни шундоққина англаб турадилар.

Қиссадан ҳисса: яхшиси, тилингизни ёлғонга ўргатманг, сўнг уни тишлаб қолманг.

«Ёлғон ишлатмай яшаб бўлмайди», дейсизми? Бўлади. Иймонингиз тўқис бўлса – бўлади. Қани, ўзингизни бир синаб кўринг-чи?

Ҳаётимиз мазмуни

Биласизми, ҳаётимизнинг мазмун-моҳияти: кўрганларимиз, эшитганларимиз, манфаатланганларимиз, ҳузурланганларимиз ва яна бир қатор олганларимизу берганларимизда мужассам топади. Энди, ўйлаб кўринг-чи, қанча олдингизу, қанча бердингиз? Олганларингиздан хурсандмисиз, берганларингиздан-чи? Мезоннинг мазмунида ҳикмат кўп!...

Шажарани кимлардан бошлаш керак?

Шажара эркак томондан бошлаб тузилади, дейишади. Йўқ. Ким эркакдан бошлаб тузади, ким аёлдан бошлаб тузади – ўзига, сабабига, хошиш-истагига боғлиқ. Биологик-психологик нуқтаи назардан, авлодларнинг ҳар қайсисида оқаётган эркакнинг ҳам, аёлнинг ҳам қони тенг ҳуқуққа, тенг таъсирга эга ва у наслдан-наслга бирдай кўчиб юради ва йиллар оша зотга бирдай улуш қўшиб боради. Тўғри, бир наслда ота улуши кўп, кўпроқ, бир наслда аёл улуши оз, озроқ бўлиши мумкин. Бироқ кейинги бўғинларда улар бари бир тенглашиб кетади.

Қисқаси: бола ирсий жиҳатларни жуфтларнинг ҳар иккисидан олади.

Омади гап

Ҳаётда давлатманднинг умри-жони қиммат туради, жуда қиммат! Хизматкорнинг умри-жони чақачалик турса ҳам хўп гап! Турмуш уларни шу ҳолга келтириб қўйган. Аслида, уларнинг умри-жони шунчалар тенг қийматки, тугайдиган бўлса, ҳеч қанақа бойлик ҳеч қайсисининг умр-жонини ажал комидан асраб қола олмайди.

Буюк арбоблару оддий кишилар ҳақида ҳам шу гап.

Қушларчалик эмасми?

Жуфтлашиб олган қушларнинг бегона нар-модаларга синашта қараганларини кўрганмисиз? Йўқ! Қушларда бор ибо, қушларда бор вафо. Нечун кимсаларда бўлмас шарму ҳаё!..

ТИББИЁТ ВА ДИН

Тиббиёт ва дин – саломатлик гарови.

Рўзанинг илмий хосияти

Тиббиёт илми нуқтаи назардан рўза тутиш – организмнинг «ухлаб ётган» ёки «караҳт» ҳолатдаги ҳаётий имкониятларини, яъни тўқима ва хужайраларни «уйғотиб» ёки «жонлантириб» моддалар алмашинуви – метаболизмда фаол иштирок этишга мажбур қилиш ҳамдир. Акс ҳолда улар бутунлай фаолиятсиз ҳолга тушиб қолиб ё баттар ожизланиб кетадилар, ёки нобуд бўлиб йўқолиб битадилар. «Оч қолдириб даволаш усули» бир жиҳатдан шунга ҳам асосланган...

Диабетга чалинганда асаблар ҳам дардга чалинади

Маълумки, ҳамма бир хил эмас. Бир хил асаб-руҳиятга ҳам эга эмас. Устига-устак, ҳар қачон бирдай кайфиятда ҳам бўлмайди. Бирда тинч, кўтаринки кайфиятда бўлса, бирда қўзғалган, ҳадиксираган, асабийлашган ҳолатда бўлади. Бу, айниқса, қандли диабетга чалинган баъзи одамларда кўпроқ ва рўй-рост кузатилади. Улар бир кун икки бир пайти хурсанд, хушчақчақ, соғлом фикр-ўйли бўлиб юрсалар, бир вақти келадики, кайфиятлари бузуқ, одам иси ёқмас, асабий бўлиб қоладилар. Нима ҳақда хаёлга бормасинлар, ким тўғрисида фикр билдирмасинлар, ёмон ўйга бо-

ришдан, терс гаплар қилишдан нарига ўтмайдилар. Қисқаси, ҳеч нарсага хоҳиш-истаклари, ҳеч нарсага ҳавас-иштиёқлари бўлмайди. Демакки, буни ўзлари билиб қўйишлари жуда муҳим. Яна, шунинг учун ҳам муҳимки, бузуқ кайфият хуруж қилган пайтларда улар ўзлари пайқаманган ҳолда яқинларини, ёру биродарларини бекорга ранжитиб қўядилар. Невроз муҳитга сабабчи бўлиб қоладилар. Бунинг устига, невроз хуруж қилганда қондаги қанд миқдори шу заҳоти кўтарилиб кетади. Шунинг назарда тутган ҳолда яна маслаҳатимиз – яқинларнинг, ён-вердаги кишиларнинг буни билиб қўйишлари ҳам ҳар эҳтимол, жуда зарур.

Хулоса қилганда, ҳеч ким унутмасинки, инсоннинг гоҳ худ, гоҳ беҳуд яшаш тарзи хоссатан қандли диабет бор кишиларда кўпроқ аксланиб туради.

Яна бир маслаҳат. Мутахассислар фикрича, қон таркибидаги қанд жисмоний меҳнатда, масалан, бадан тарбияда қанча кўп сарф бўлса, ақлий меҳнатда ҳам бундан кам сарф бўлмайди.

Туш ва кайфият

Яхши кайфиятда ётган одам яхши тушлар кўради. Яхши тушлар кўриб уйғонган одам куни билан яхши кайфиятда юради ва аксинча.

Туш билан кайфиятнинг табиатида ҳикмат кўп...

ШАХСИЯТИМ – ЎЗЛИГИМ

Шахсият – инсон аъмолини белгилайди.

Санъатнинг қудрати

Куй-қўшиқдан шунчалар тўлқинланиб кетаманки, назаримда, нафақат ҳис-туйғуларим, юрак-бағрим, балки бутун ич-этим ипакдай эшилиб тушаётгандай бўлади!..

Эътироф этай: ашула – ҳаётимнинг ажралмас мазмуни!..

Пешонамга ёзилган экан

(Мамнунлик)

Болалигимдан бери кўчат экишни ёқтираман ва имконим бўлди, дегунча ниҳол экаман. Одатимга кўра, уларни суфорганим суфорган.

Истагимга яраша Аллоҳ пешонамга ер берди – мен 0,18 гектар жойда боғ яратдим.

Энди билсам, Пайғамбаримиз Муҳаммад мустафо (с.а.в.) ҳадиси шарифларида: умматим умрининг сўнгги дақиқаларида ҳам қўлидаги ниҳолни эксин, деган эканлар...

Қадримга етганининг қадрига етгум

Кунларнинг бирида маҳалладош дўстим – Қудратулла билан А.Навоий кутубхонаси томон 97-автобусда кетаётган эдик, нариги ўриндиқда бир аёл киши менга: «Сиз Азимжон Қосимовмисиз? Сизни телевизорда кўрдим... Мен китобларингиз-

ни кўп ўқиганман. Менга жуда ёқади...» деб қолди, шошиб. Шу дам чиптачи келиб у кишига юзланди. У киши бўлса, яна шоша-пиша сумкасидан пул чиқариб мен учун ҳам чиптага пул узатди. Мен чиптачига: «Йўқ-йўқ! Мана бу пулни олинг. Бу аёлнинг пулларини қайтариб беринг!» дедим. Чиптачи пулимни қўлига олган эди, у киши ундан пулимни олиб, «Хўп, майли, бу пул менда қолади! Менга эсдалик бўладиган бўлди!» деди-ю, бекати келиб қолган экан, автобусдан тушиб кетди. Биз Қудратулла билан бир-биримизга қарашиб қўйдик. Бу киши: «У аёл чиндан ҳам асарларингизнинг мухлиси экан-ку, танийсизми?» дедилар. Мен «Йўқ, ҳарқалай раҳмат унга» дедим, ҳайратда қолганча...

Шу бўлиб, у одамга менинг пулим қанчалик эсдалик бўлиб қолган бўлса, унинг бу илтифоти менга ҳам шунчалик эсдалик бўлиб қолди! Қадрингга етган инсоннинг қадрига етмоқ – инсоний бурч!

Шу воқеа мавриди билан айтиб қўймоқчиман: менга хайрихоҳ, битикларимга мухлис барча-барча китобсевар дўстларимга юрагимнинг иссиқ қўридан миннатдорчилик билдираман, қабул қилинг, Азизлар!

Ниҳолларинг – фарзандларингдек экан (Англаш)

Ўзим қучоқ-қучоқ турфа ниҳоллар экиб, меҳрим бериб пайвандлаб, парвариш қилиб яратган дала боғимни сотадиган бўлиб қолдик. Кексайиб бораётганим, куч-қувватдан қолаётганим, соғлигим кўтармаётгани сабаб бўлди, бунга! Харидор ҳам чиқа қолди. Этим увишиб, кўнглим алланечук беҳузур бўлиб кетди! Англадимки, у уй-жой, ҳовли-боғ юрак-бағрим билан бир тан, бир жон

бўлиб кетган экан! Демакки, бу ҳам мен учун айрилиқ бўлади, йўқотиш бўлади.

Тўғри-да, йигирма йиллик бу боғда, бу ҳовли-жойда бир пайтлар Завжам билан ҳам кўпми-озми яшаган эдик. Умрим йўлдоши ўзининг азиз қўллари билан уй-жойларни супуриб-сидириб, саранжом-саришта қилиб юрган эди. Ноклар улаган эди, ҳовлига гуллар эккан эди. «Дарахтларга шакл бермайсизми, адаси?!» дея куйиб-пишган эди.

Мана, энди, унинг қўллари теккан дарахтлар, ер босиб юрган излар, гуллар эккан ариқчалар қолди-кетди! Унинг шарпалари сезиладиган, руҳи поки кезиб юрадиган борлиқ, боғ-ёрлиқ қолди-кетди! Ўзимнинг эса қўлларим тафти, кўзларим нури олма, гилос, олча, нок, узум-тоқларга сингишганча қолди-кетди! Бу – айрилиқ бўлмай нима?! Бу – йўқотиш бўлмай нима, ахир?!

Илоҳим, олган одамлар – яхши инсонлар экан, уларни ардоқлашсин, меваларидан баҳраманд бўлишсин, ҳосилларидан барака топишсин. Уй-жойларда яйраб-яшнаб, тўй-йиғинлар қилишсин. Бизларнинг ҳақимизга дуо жонлар қилиб, чирокимизни ёқиб ўтиришсин, илоҳим...

Ўтганлар ҳаётликларидagi яқинларига яқинлигича қоладилар

Баъзи одамлар кексайиб, хотиржам тортиб, тинч ҳаёт кечираркан, ўй-хаёллари тинган чоғларида ўтиб кетган ота-онасини, умр йўлдошини, туғишганларини ва яна ўзига яқин кишиларини қўмсайди. Улар билан ҳозир, шу ёшида, улар ўша ўтган ёшларида бирга бўлишни, дийдорлашишни, ўтган воқеалардан гаплашиб ўтиришни хоҳлаб қолади. Бу бир афсонадек хаёл эканини билиб турса ҳамки, жуда-жуда истади. Бу – ни-

мадан? Бу – соғинч ҳиссидан! Ўтганларнинг афт-ангорини кўриш, овозларини эшитиш, гап-сўзларидан баҳраманд бўлиш туйғуси қўзғаб қолишидан! Яна, балки, уларнинг руҳи поклари безовта қилиб қолишидан ҳамдир... Руҳларда сир-синоат кўп...

Савол туғилади: бундай кайфият ҳаммада ҳам нозил бўлиб турармикан? Билмадим... Биламанки, бу анча таҳсинга сазовор инсон хислати! Қондошлик, умр йўлдошлик, жигарчилик, яқинликнинг қадр-қимматини тушуна биладиган, онгшуури тўкис инсон сифати!

Кўнглимнинг бир чеккаси шивирлайди: инсон кексайиб борган сайин ўтганларини тез-тез эслаб турадиган бўлиб қолиши ҳаммага маълум-ку. Бўлса бордир. Нима бўлганда ҳам бундай хоҳиш-истак менда гоҳ-гоҳ бўй бериб қолади ва мен ўзим бундан ғоят хурсанд бўламан.

Янглишиш ҳаммада бўлиб туради

Сен кимгадир хуш келмаётган бўлсанг, у сени тушунмаётганидан. Сен кимгадир ёқмаётган бўлсанг, унга сен билиб-билмай нолойиқ гап ёки иш қилиб қўйганингдан! Сен ўз сифатингда бардавом бўл. Бора-бора улар ҳам сени англаб етади, ҳеч шубҳасиз... Олтин – зангламас, туғма сифат айнамас...

Фахрланиб қўйманг, «кўз тегади»

Мен – каминага ҳам ютуқларимни гапириб юриш, муваффақиятларимдан унга-бунга фахрланиб қўйиш каби ножоиз одатлар мутлақо ёқмайди. Шу жиҳатдан ёқмайдики, тез орада шу мақтанган нарсамга, ишимга, ютуғимга «кўз тегади»

– ё ишим орқага кетади ёки ютуғимдан айриламман. Буни жуда ёшлигимдан пайқаб келаман ва ҳар доим: «Ҳой, гапириб юрма, фахрланиб қўйма, ишкал бўлади-я», деб ўзимни ўзим тергаб келаман. Энди билсам, Худойим мени ўзи бундай нолойиқ одатлардан фориф юрсин, деб яратган экану, мен бўлсам, унинг иродасига зид гаплар қилиб юрар эканман. Аллоҳ эса огоҳлантирган бўлиб, ҳозирнинг ўзидаёқ танбеҳимни бериб қўяр экан.

Бир қувонсам, бир қайгураман

Миллатимизга хос беназир сифат ва хислатларимиз ва буларнинг келажак насларимизга суяк суриши мени қанчалик қувонтирса, менга тобора аён бўлиб бораётган нуқсон ва камчиликлари ва буларнинг фарзандларимизга кўчиб қолиши мумкинлиги мени шунча қайғуга солмоқда.

КўРИШИШ ОДОБИНГИЗ – АХЛОҚИНГИЗ

*Одамлар кўришишида меҳр
улашиш бор.*

Кўришаётганда чап қўлни юрак устига қўйиб ўнг қўлни биринчи бўлиб узатиб кўришиш ўзбекона кўришиш бўлиб, кўришишнинг энг самимий-сидир.

* * *

Кўришаётганда қорнини одамга тирагудай қилиб чиқариб икки қўллаб кўришиш шу одамнинг такаллуфсизлигини англатади.

* * *

Кўришганда қўлни ўта қаттиқ сиқиб кўришиш ножоизки, унда самимиятдан асар ҳам бўлмайди.

* * *

Кўришганда қўлни ушлаб-ушламай кўришиш такаллуфсизликкина эмас, балки ҳурматсизлик ҳамдир.

* * *

Кўришганда қўлни ўта юмшоқ ушлаб кўришиш шу одамнинг феъли юмшоқлигидандир. Бироқ буни унинг ўзи сезмаслиги мумкин.

* * *

Кўришаётганда чап қўлни чап биқин ёки қоринга қўйиб кўришиш шу одамнинг фаросатга аҳамият бермаслигидандир.

* * *

Кўришганда чап қўлни ўз ҳолича қўйиб, бош эгмай ўнг қўлни узатиб кўришиш расмий кўришиш.

* * *

Кўришаётганда бош эгиб бир қўллаб ёки икки қўллаб кўришиш эътиборли кўришишдир.

* * *

Кўришганда бош ва қад эгиб кўришиш эҳтиром ифодасидир. Ҳаддан ошириб юборилса хокисорликдир.

* * *

Кўришаётганда қадни оддийгина тик тутиб кўришиш одатий кўришиш, фўддайиб кўришиш – кибрли кўришиш.

* * *

Кўришганда одамнинг юзига эмас, четга ёки бошқаларга қараб ё гапириб туриб кўришиш одобсизлик бўлиши билан бирга, фаросатсизлик ҳамдир.

* * *

Кўришаётганда кўзга кўзни тикиб кўришиш тазйиқли кўришиш бўлиб, ўта бетакалуфликни англатади.

* * *

Кўришганда қўлни олдинга силтаб тортиб кўришиш ўта ҳурматсизликкина эмас, балки менсимаслик ҳамдир.

* * *

Кўришаётганда чаккани чаккага уриштириб кўришиш қўчқор кўришиш бўлиб, ўта сохта кўришишдир. Унда на маъно бор, на самимият.

* * *

Кўришаётганда қучоқ очиб кўришиш узоқ вақт бир-бирларини кўрмай кўришишда жоиз бўлиб, соғинч аломатини ифодалайди.

* * *

Биродарлар билан ҳадеб қучоқлашиб кўришиш бачканаликдан бошқа нарса эмас.

* * *

Ҳайит-намозларда, улуғ айёмларда қучоқ очиб кўришиш омонлик ифодасидир. Яқинларнинг шундай кўришишлари жоиз.

* * *

Мўътабар кунларда, улуғ тантаналарда, ҳаяжонли дамларда қучоқ очиб кўришиш эҳтиром-эъзоз белгиси.

* * *

Кўришаётганда аёлларнинг туғишган ёки қариндош эркакларнинг елкаларини қоқиб кўришишлари уларнинг яқинлигини ифодалайди. Бу эркак билан аёл кўришишининг ўзбекона намунаси. Завжам шу «намуна»нинг соҳибаси эди...

Қадим аёл эркакнинг елкасига қўлини теккизиб шу қўлини ўпиб кўришиши расм бўлган.

Бошқа ҳолларда иккала томон қўллари кўксида тавозе билан кўришсалар етарли.

* * *

Сабабсиз кулиб ёки хўмрайиб кўришиш одобдан эмас. Таажжуб туғдиради.

* * *

Биров билан асабийлашиб туриб шу алпозда бошқалар билан кўришишдан тийилинг.

* * *

Хафа одам билан кулиб, кулиб турган одам билан хафа ҳолатда кўришишдан ҳам тийилинг.

* * *

Азадор одам билан кўришганда ўзингизни маҳзун тутинг. Акс ҳолатда фаросатсизликка йўл қўйган бўласиз.

* * *

Болалар кўришиш учун катталарга қўл узатмасликлари лозим. Катталарнинг ўзлари биринчи бўлиб қўл берсалар – жоиз.

* * *

Катталар қиз болалар ҳар қанча ёш бўлмасин, уларга қўл узатиб кўришишлари ножоиз. Оғизда сўрашиб-саломлашиб қўйиш етарли.

Бир куни мен Моҳинур набирам уч яшарлигида унга: «Мен қўл бериб кўришган ўртоқларимга сен қўл узатмагин» деб қўйдим. У ўта қулоқли қизалоқ. Орадани 2–3 кун ўтган эди, қўшним Шарофиддин билан қўл беришиб кўришиб қолдим. На-

бирагинам ёнимда эди. У киши менинг ҳур-
матимни қилиб унга: «Яхшимисан, қизим?» дея
қўл узатди. Шунда у уялибгина «Менга бунақа
кўришиш мумкинмас», деса бўладими! Бир-бири-
мизга қараб қолдик. Мен бундай дейишининг са-
бабини тушунтириб қўйдим. Биз кулишдик...
«Бола – азиз, одоби ундан азиз»...

* * *

Кўришишнинг мазмун-моҳияти дўстона муно-
сабатларни амалда ифода этишдир. Шунга қара-
май, ҳайвонлар бўладими, парранда ва бошқа
жонзотлар – ҳамма-ҳаммасида кўришиш, тани-
шиш одати бор. Аммо улар буни тумшуқларини
бир-бирига теккизиш, суртиш, ҳидлаш, ялаш ор-
қали амалга оширадилар.

* * *

Кўриша туриб, ҳар хил қилиқлар қилиш
найрангбозликдан бошқа нарса эмас.

* * *

Кўришганда ўлганинг кунидан қўл узатиб кўри-
шиш шу одамни жини ёқтирмаслигини англата-
ди.

* * *

Сафда туриб ёки сафдаги бегоналар билан кўри-
шиш шунчаки йўл-йўлакай кўришиш бўлиб, ин-
соннинг юз-кўзидан ўта олмасликни ифодалайди.

* * *

Бир кунда бир мартадан ортиқ кўришиш ин-
сон юзидан ўта олмасликдан юзага келадиган
амал. Буни одам одамга ғанимат, деб изоҳла-
шади.

* * *

Ака-ука, ота-болаларнинг ўзаро қўл бериб кўришишлари гарчи бирор бир жиддий маънони англатмаса-да, жоиздир. Узоқ вақт кўришмаганлари ҳолда қучоқ очиб кўришиш бундан мустасно, албатта.

* * *

Кўришаётганда одам баъзан ўзининг шу пайтдаги руҳий ҳолати ёки кайфияти таъсирида бўлади. Сиз уни тўғри тушунинг ва тўғри қабул қилинг.

* * *

Баъзи одамлар ўзининг феъл-атворидан келиб чиқиб гоҳ у алпозда, гоҳ бу алпозда кўришади. Буни ҳам тўғри тушунинг ва тўғри қабул қилинг.

* * *

Одамзод кўришаётганда «ҳозир унақа оҳангда, бунақа оҳангда кўришаман» деб ўйламайди. Бирор мақсадни қўйиб кўришиш кам учрайдиган ҳол.

* * *

Ошга йиғилишяпмиз. Қўл бериб кўришмасликнинг иложи йўқ. Шунини ҳисобга олиб қўлни уйда совунлаб ювиб чиқиш фаросатли одам иши. Имконини қила олмаган одам узрини айтиб кўришмагани дуруст. Уни ошхўрлар тушунади.

* * *

Қўли ювиқсиз эканини одамнинг ўзи билади. Билиб туриб қўл бериб кўришаверади. Бу – қабоҳат. Бу – иймони суст одам иши. Қўлни кўксига қўйиб тил билан сўрашиб қўяқолиши мумкин-ку.

* * *

Меҳмонлар ўтирган уйга зарурияти бўлмаган ҳолда «кўришиб чиқай» деб кириб кўришиш одобдан эмас.

* * *

Ёшингиз кичкина бўлгани ҳолда катталар билан қўл бериб кўришишга уринманг. Катталар буни истамасликлари мумкин.

* * *

Улуғ кишиларга биринчи бўлиб қўл узатиб кўришиш одобсизлик.

Бир куни бир мўътабар инсоннинг тўйхонага кириб келаётиб фақат 2–3 нуфузли кишилар билангина қўл бериб кўришганини пайқаб қолдим. «Ақлли одам-да», деган ўй кўнглимдан ўтди. Ҳолбуки, кўпчилик у киши билан кўришишга тараддудланиб турган эди.

* * *

Шариатга кўра, эркаклар икки қўллаб кўришишлари тавсия этилади.

* * *

Эр-хотиннинг эсли фарзандлари олдида ўпишиб кўришишлари нолайиқ.

* * *

Катта ёшли киши олдида кичикнинг келиб кўришиши иззатнинг улуғи. Имкон бўла туриб нардан имо-ишора билан сўрашиб қўйиш такаллуфсизликдир.

КИМГА ҲАНГОМА, КИМГА ҲАЙРОНА

*Ҳангома – руҳни кўтаради,
гамни қурилади.*

Бозорчи устомонлар ўгити

Нарса сотмоқ эрсанг, ўзингни бойвучча тут – қимматга сотасан. Нарса сотиб олмоқчи бўлсанг, ўзингни фақир тут – арзонга оласан.

Гўшт сотяпсанми, кўзинг харидорнинг кўзида бўлсин. Харидор кўзини сендан уза олмайди. Қўлинг эса ўрганганини қилаверади.

Бозорчи хотиннинг ноласи

- Илойим, кўзи кўр харидор келсин-да.
- Нега унақа дейсиз овсин?
- Мана бу савил қолгур кўйлакнинг чоки қийшиқ кетган экан... Кўзи соғ одам буни олмайди.
- Кўр одам бозорда нима қилади?
- Кўзи кўр одам, деётганим йўқ, фаҳм-фаросати кўр бўлсин, деётиман.

Қариялар арзи

- Каллам борган сайин секин ишлайдиган бўлиб боряпти. Сеники-чи?
- Меники, яланг, кейин ишлаб қолади.

**Баланд қават – ақллилик рамзи,
эшитганмисиз?**

Баланд қаватда жойлашган жиннихонадаги телбага Тешавой:

– Эй, жинни, менга хонангдаги шеригингни чақириб бер! – деган эди, у атрофга аланг-жаланг қараб:

– Нима, менга айтяпсанми? Ўзинг жинни! Жинни бўлмасанг мени жинни, дермидинг? Билмайсанми, жиннилар пастда, ақллилар юқорида ўтиради, – деб жавоб қилди...

Одам тушида ош есин экан...

Деҳқонбой наҳорга эҳсон оши еди. Тушликда тўй ошига борди. Аср олдида қўшнисининг худойисига чиқиб, у ерда ҳам ош еди. Рамазон ойи тугабдики, кунига 2-3 маҳал ош. Бу етмаганидек, ора-чора ошхўр ошналари билан чойхона палов еб юрди. Шундай мазахўрак кунларнинг бирида ош бўлмай қолган экан, тушида улфатлари билан чойхонада ўтиришибди. Девзира гуручдан ошми-сан-ош, дамлашибди. Каттагина лаганга тўлдириб сузиб келтиришибди. «Қани бу гал қўлимда еб кўрай-чи, мазаси бошқача бўлади», дебди-ю, ошнинг иссиқлигига қарамай қўлини тўлдириб-тўлдириб ошалашга тушибди. Ебди, ебди, маз-за қилибди... Дам қазиси билан еса, дам беҳиси билан, дам гўшти билан еса, дам думбаси билан ебди, еяверибди... Еган сари роҳатланар эмишу, ҳеч тўймас эмиш! (Ўзбекнинг паловига нима етсин!) Ҳамтовоқлари аллақачон қўлларини артган бўлсалар ҳам, у ошалашдан тўхтамабди... Охири, лаганни ялаб, унга чой солиб ичиб қўйибди. (Қадимгилар шундай қилишган-да!) Ҳеч ким ҳеч

наrsa демабди. Нима деган бўлсалар, ичларида дебди. Фақат ёнида ўтирган бир улфати ҳазилкаш экан: «Яшавор, Деҳқонбой!» дебдию, қорнига шапалатиб бир урибди! Зарбдан кўзини очиб қараса, туши эмиш! Сўлагини қўли билан артиб тамшанганча, ўзига-ўзи: «Тавба, одамзод тушида тўйганини билмас эканми, лаганнинг салкам ярмини бир ўзим еб қўйибману, ҳеч тўймайман-а!» деб илжайганча, тушида ҳузурланганини эслаб чап ёнбошига ўгирилиб олибди. Сал вақтдан кейин эса: «Дарвоқе, бугун чошгоҳда «Юнусобод» тўйхонасида ош бор эди-ку!» дея дик этиб ўрнидан туриб хушҳол ваннахонага кириб кетибди...

Изоҳ: Дарҳақиқат, одамзод тушида овқатга ҳеч тўймайди. Боиси: ошқозон босим сезмайди... Ўнг ёнбошида ётган одамнинг аксари сўлаги оқиб чиқади.

«Латифа айтмай мен ўлай!»

Ойниса умр йўлдоши ёнида олти нафар синфдошию уларнинг паҳлавон эрлари билан «гап»да сўзга чечанлик қилиб ўтирарди. Ҳамма куларди, ҳамма овоз кўтарарди. Яна қанақа латифа айтиб берар экан, деб унинг оғзини пойларди. У гапни масалга, матални латифага улаб улфатларни дам кулдириб, дам жиддий торттириб ҳангома айтишдан тўхтамасди.

Синфдошлари билардики, у мактабда ўқиб юрган чоғларидаёқ гапга уста, оғзи ботир, номи чиққан ҳикоянавис эди. Шу пайт, бўлиб ўтган воқеами, латифами, эсига тушиб қолди. Унинг ўзи эътироф этишича, у ажойиб ҳангома эди! Шунини улфатларига ҳикоя қилиб бермоқчи бўлди: «Ҳозир буларни теша тегмаган латифа билан ақларини лол, кечаларини ҳилол билан безаб қўяйки,

хайронлар қолишсин», деб ўйларкан ривоятни бошлаб юборди:

«Биласизларми, бир одам, йўқ, аниқроғи, эр-хотин ота-оналаридан қолган, эски шаҳардаги эски ҳовлиларида, эскича супада кечаси истироҳат қилишаётган экан. Хотини бирдан оёғи билан кўрпани тепиб: «Вой, чаён! Вой, оти йўқ! Чироқни ёқинг! Чироқни ёқинг!» деб бақириб юборибди. Эсхонаси чиқиб кетган эр тура солиб чироқни ёққанича, кўрпа-тўшакни у ёқдан-бу ёққа ағдариб, «оти йўқ»ни қидиришга тушибди... Чаён топилмабди. Хотини бўлса, қиқир-қиқир кулармиш. «Нега куласан?!» дебди эр аламидан дағдаға қилиб. Хотини баттар кулар эмиш. Эрининг фифони чиқиб кетибди: «Нима, мени мазах қилиш учун ўйлаб топдингми, буни, шундай пайтда?!» дея яна ўшқирибди. Шунда хотини бир қўли билан хандон оғзини ёпса, бир қўли билан эрининг ҳозир шошилишда кийиб олган иштонини кўрсатар эмиш ва яна беш баттар қиқир-қиқир кулар эмиш. Эр: «Нима бўпти иштонимга...» дея пастига қараса, хотинининг атлас лозимини кийиб олган эмиш! Эр-хотин роса кулишибди... «Кейин, кейин нима бўпти?» деб сўраб қолибди синфдошларидан бири. «Кейинми, кейин... ҳеч нарса бўлмабди, тамом...»

Латифадан мезбону меҳмонлар мириқиб кулишади. Ойнисага офаринлар айтишади. «Яна борми?» «Янгисидан бўлсин!» деган гаплар қилишади...

... Орадан кўп эмас, бор-йўғи ўн кун ўтади. Ойнисанинг эри Ҳошим бир дўстининг туғилган кунида меҳмондорчиликда бўлади. Ўтириш, ҳангома қизиб борарди. Бир меҳмон – басавлат, кўринишидан уддабурон, гап деганда унақа-бунақа одам бас кела олмайдиган, уй эгасининг яқин

дўстларидан бири латифа бошлаб қолади. Латифа кеча кунда Ҳошим «гап»да хотинидан эшитган латифанинг худди ўзи эди. Фақат бу одам воқеани пардасини очиб ташлаб ўтирганларни маҳлиё қилиб гапириб беради. Ҳошим ҳайрон бўлади: «Бу янгигина ўйлаб топилган ривоят эди-ку. Эски бўлса шунча вақтдан бери бошқалардан ҳам эшитган бўлар эдим... Бу одамлар орасида тез тарқайдиган ривоят! Бироқ мен буни фақат хотинимдану мана бу холдор одамдан эшитдим... қизиқ...», дея шубҳали хаёлларга боради. Ушбу одам билан ҳозироқ яқиндан танишиб олишни, бу латифани у кимдан, қаердан, қачон эшитганини секин сўраб-суриштириб олмоқчи бўлади. «Бунақа қалтис воқеаларни кечиктириб бўлмайди!» ўйлайди у. Шундай қилади ҳам. Билса, бу латифани Ойниса исмли бир аёлдан эшитган экан. Қачон, қаерда – бу ёғини сир тутади... Ҳошим муздек бўлиб қолади: «Бу одам менинг хотинимни қаердан танийди!? Қачон, қаерда, қай шароитда у хотинимдан бу матални эшитди экан?! Нега сирли қилиб гапирди?! Қандай вазиятда эшитганини нега беркитди?!»...

Ҳошим уйига омон-эсон етиб келди. Келдию, хотинини сўроққа тутди: «Манглайининг ўнг томонида холи бор эркакни қаердан танийсан?! Ўзинг ўйлаб чиқарган у кундаги ривоятни унга қачон, қаерда айтиб берган эдинг?!» каби савол-терговларни устма-уст ёвдириб ташлади. Хотин эса нима қилишни, нима дейишни билмай эсанкираганча қотиб қолди. Бир оз тин олди. Сўнг хаёлини жамлаб олиш учун «латифа айтмай мен ўлай!» деганча, ташқарига чиқиб кетди...

Ўрганган кўнги...

Ўрта ёшларида ҳам қуюлмай қиз-жувонларга гап отиб, шилқимлик қилиб юрадиган Турғунбой вақти келиб соқол қўйибди. Орадан ярим йил ўтган экан, туш кўрибди. Тушида эски қилиғини қилиб бир жонон зебога гап ташлабди. Жонон зебо қоп-қора кўзларини ола-кула қилиб: «Ху, соқолинг бетингда патакдек қотсин!» деб жеркиб берибди. У «Қанақа соқол?!» деганча энгагига ташланган экан, офриқдан уйғониб кетибди. Қараса, соқолини тортқилаётган эмиш...

Соқол эркакни таълимга чақириб туришига мисол бўлибди бу.

Болалар нималарга ишонмайди, дейсиз

Буваси олиб-қўйиб юрадиган ясама тишларини сув тўла пиёлага солиб қўйган экан, неваралари қизиқсиниб уларни олмоқчи бўлибдилар. Буни кўриб қолган буваси: «Ҳой, болалар, уларга тегманглар, нақ тишлаб олади-я!» деган экан, болалар жон ҳолатда узатган қўлларини тортиб олибдилар...

Моҳина тўрт ёшда

Тонг...

- Моҳина, ухла!
- Ухлагим келмаяпти...
- Ҳали вақтли, ухла!
- Қуёш келдию...

АҚЛГА ДАРМОН САБОҚЛАР

Ақл – тўймас, ақл – тўлмас.

Баъзиларни «яхши-яхши» десанг яхши бўлиб кетади. Баъзиларни «яхши-яхши» десанг, бир куни юзингга сапчийди...

* * *

Дангасага иш буюрсанг ақл ўргатади. Ақлсизга ақл ўргатсанг, сени ақлсизга чиқаради. Худди ўғрини тўғри, десанг эртасига уйингга тушганидек...

* * *

Бахтдан тахт яралиши – рост, тахтдан бахт яралиши ростмикан? Ақли расолар учун рост.

* * *

Ўзинг уринмай бировга яхшилик қилсанг, уни «яхшилик» дема. Яхшилик фидойилик қилганигда – яхшилик!

* * *

Назаримда, ҳамма-ҳамма яхшилик қилгиси келади. У ҳолда ёмонликни кимлар қилади?!

* * *

Ёмонликни бировга кўрсанг раво, яхшиликка бўласан гадо!

* * *

Яхшилик – меҳр уйғотади, ёмонлик уни қуритади.

* * *

Ғазаб ёвузликни бошлаб келади. Ёвузлик одамни иймондан чиқаради.

* * *

Бир онанинг ўз фарзандини «ит эмган» деб койиганини, иккинчи бир онанинг «итваччалар» деб қарғганини эшитиб қолиб, ёқамни ушладим...

* * *

Илмли одам – ширин бодом (!), илмсиз одам – аччиқ бодом.

* * *

Аёлларнинг ор-номусини эркаклардан ҳайқиши белгилайди. Эркакларникини – аёлларга муносабати.

* * *

Сўзида ҳам, ишида ҳам, қўпол эркак – хотиннинг умр эгови! Ҳусни хулқ – хотиннинг умр безаги!

* * *

Ишқ-муҳаббат йигит кишини қўрқмас ва ботир, ўктам ва хотам қилиб қўйса, қиз тушмагурни мулойим ва сокин, меҳрли ва суюкли қилиб қўяди... Ишқ – тили йўқ таълим.

* * *

Аёллар кўзининг, эркаклар қошининг сақланиб қолган қаролигида ҳикмат бор.

* * *

Оилада эркак ўзича ҳукмдор, аёл – ўзича. Мана шу ҳукмдорлик нисбати бузилган хонадонда ҳукмдорлик жиғи-жиғига қолади.

* * *

Баъзи хотинларнинг сўзда эрларидан паст келмаслиги уларнинг тақдири азалига битилган. Эрлар шуни эътироф этинг-да, олишувни бас қилинг. Аллоҳнинг ишига аралашманг!

* * *

Ақлни ота-онангдан тополмаган бўлсанг, кўчадан қидирма, китобдан қидир, устоз-муаллимдан қидир. Булардан ҳам тополмасанг, Қуръони каримдан қидир, ҳадиси шарифдан қидир! Демак, сен иймонга муҳтожсан!

* * *

Узоқ умр кўришнинг сири – ўз ҳаёт тарзини тўғри, ҳалол ва соғлом йўлга қўйиб ҳаёт кечирришда. Қисқаси – яшашни билишда! Уни аллакимлардан, аллақаёқлардан қидириб юрманг!

* * *

Ҳар бир банданинг ҳаёти яхши ва ёмон кунларга тақсимланган. Яхшиларини узоқроқ чўзинг, ёмонларини тезроқ тугатинг. Худо хайрингизни беради.

* * *

«Миллатим – миллатим!» дея уззукун бонг урадиган, зарурият туғилганда писиб, ғойиб бўлиб қоладиганлар подани қушхонага бошлаб ўзи қочиб қоладиган Эчки зотлардир. Буни кўплар айтган, хўп айтган.

* * *

Нобоп келин қўлига қараб қолган бева, у хоҳ қайнона бўлсин, хоҳ қайнота шўри қуриydi. У ҳам бевалик азобидан эзилади, ҳам келиннинг киши билмас найрангларида эзилади. Ундай келиндан Аллоҳ асрасин!

* * *

Қарияли уй – фариштали уй! Қари-қартанглар шунга муносиб бўлайлик... Аллоҳ ҳам, бандаси ҳам ўзига яқин олгусидир.

* * *

Фаросатсиз одам ҳаммани ўзига ўхшатади, фаросатли одам ўзини фақат ўзига ўхшатади.

* * *

Фикрни баён қилишда: «Дунёвий илм нуқтаи назардан», «Диний илм нуқтаи назардан», деб гап бошлашга ўрганайлик. Мавзуни англаш тингловчига осон кечади.

* * *

Каттагами-кичикками, меҳр қўймаган, оқибат кўрсатмаган одам ўзгаларнинг меҳр-оқибатига муҳтож бўлиб яшайди. Буни баъзилар ўзлари пайқамайдилар. Лекин бу нарса ташқаридан шундоқ сезилиб туради. Бундайлар қанчалар ялтур-юлтур ҳаёт кечирмасинлар, уларни бахтли, деб бўлмайди.

* * *

Оддий ҳақиқат: китоб ўқийдиган одам зиёли одам, китоб ўқимайдиган одам динда ҳам, илмда ҳам зулмат одам...

* * *

Қариянинг миясига тез-тез келиб турадиган хаёл: «Қачон, қаерда, нима ёки қандай дард мени у дунёга олиб кетаркин».

* * *

«Қазисан, қартасан, асил зотингга тортасан!» Қаранг, халқимизнинг биргина шу сўзининг ўзиёқ бутун бошли генетика – ирсият илмининг тўлатўкис маъно-мавзусини ифодалаб берадики, қойил қолмай иложинг йўқ.

* * *

Тошкентни назарда тутиб: «Шаҳар, шаҳар, шаҳар» деб минг марта такрорлашга тайёрлару, бир марта «Тошкент!» дейишга тиллари бормайдиган маҳаллийчилик дардига йўлиққанлар борки, эшитиб ёқангизни ушлайсиз. Буни киноларда ҳам эшитасиз, китобларда ҳам ўқийсиз, газета ва журналларда ҳам шоҳиди бўласиз. Оғзаки нутқда-ю асти қўяверинг...

Тошкент – ҳаммамизнинг пойтахтимиз, ҳаммамизнинг фахримиз-ку!... Тошкентни севмай, унга меҳр қўймай Ўзбекистон – Ватаним, деб бўларканми?!

* * *

Тошкент шундай бағри кенг шаҳарки, унга кўчиб келган одамлар қанча бўлмасин, сиғади, сиғиб кетаверади ва вақт ўтиши билан ўзиники қилиб олади.

* * *

Жиддий ишда доно нодон билан ҳисоблашиб ўтирмайди. Ҳисоблашса, у ҳам нодон. Доно билан нодон – икки қутб.

* * *

Ҳаётлик даврларида яқин бўлганларнинг руҳлари ғойибда ҳам яқин бўлиб оладилар. Жуда бўлмаганда, мен шунақа бўлишини ният қилман.

* * *

Келиннинг касри куёвга уради, куёвнинг касри келинга. Келиннинг дард-алами куёвга ўтади, куёвники келинга. Улар қўш гул: офтоб бирдай тегади, сув бирдай келади, гармсел ҳам бирдай сўлтиб кетади. Қўш гуллар – бахтлилар!

* * *

Аллоҳ таоло қизларга меҳр-муҳаббат берган, ўғилларга куч-қудрат. Борди-ю ўғилларга ҳар иккисини берган бўлса, ота-онанинг бахту тахти шу!..

* * *

Ким билади, ким билмайди, инсон умр бўйи ички дард билан яшайди. Шу дарди хайрли бўлса, унинг ҳаёти мазмунли кечади, беҳайр бўлса, аламда ўтади.

* * *

«Хотинимни бир урдим бўлмади, икки урдим бўлмади. Охири у мени урди!» Эрига қўл кўтарган аёл – исёнкор, аёлини ҳадеб урган эркак – зулмкор! Энди уларнинг ҳаёти: «Қозонда «жиз-биз», ўринда «сиз-биз!» тарзида кечади-да, а?

* * *

Яхшилик қилган одамингга раҳматингни юзига айтиб қўй – мард бўласан. Йўқса, қарз бўлиб қолишдан қочиб айтмаган бўласан – фирром одам

бўлиб қоласан. Ичингда ёки орқаваротдан айтганининг фози бўлмайди. Мард – юзга айтар ва қайтарар, фирром – айтмас ва қайтармас.

* * *

Инсон ҳаёти икки қарама-қаршиликлардан таркиб топган. Улар ўртасидаги кураш қанча қизгин кечса, ҳаёти ҳам шунча қизгин кечади. Албатта, хайрли бўлса.

* * *

Ҳайрон қоласан киши: баъзиларга умр бекорга берилгандай! Ҳатто, керакмасдай!.. Кунни қандай ўтказишни билмай зерикканлари зериккан. Фарзанд кимдан ўрнак олади – билмайди.

* * *

Кекса-қарияларнинг кўрган-билганларини қоғозга сиғдириб ҳам бўлмайди, гапириб адо қилиб ҳам бўлмайди. Улар жонли қомус!

* * *

Сен юрак-юрагингдан ўзингники, деб юрганларинг сени ранжитсалар, жон-жонингдан ўтиб кетар экан!

* * *

Ўзбек бир-бирисиз туролмас, кўришмасдан яшолмас! Ичидагини ютиб юролмас, ҳасратлашмай кетолмас!

* * *

Набиранинг «Бувижон, Сизни соғиндим!» деб унинг бағрига отилиши – шу бувининг момолик бахти!

Набиранинг «Буважон, Сизни соғиниб кетдим!» дея уни қучоқлаб олиши – шу буванинг боболик тахти!...

Бахт ва Тахт – шу фаслда улуг Неъмат!

* * *

Оқил ва одил раҳбарият йўқ ерда одамлар оқил ва одил бўлмади.

* * *

Афандига ҳамма ёқавермаганидек, афанди ҳам ҳаммага ёқавермайди. Не қилсинки, унинг феъл-атвори шунақа!

* * *

Одамзоднинг «Болам!» дегандаги гапи – бутун, «Ота-онам!» дегандаги гапи – яримта.

Не қилайликки, биз инсонлар шундай яратилганмиз...

* * *

Инсон инсонлар ҳақида қанчалар объектив баҳо беришга уринмасин, бари бир, бирон жиҳатда субъективизмга йўл йўяди...

* * *

Рақибингиз билан тотув бўлай десангиз, ундан норози эканингизни сездириб қўйманг.

* * *

Қайнона билан келин можаросига умр йўлдошини тортиш ва шу билан ундан аламини олиш меҳр-муҳаббатли ёстиқдошнинг иши эмас.

* * *

Турмушда ҳар қандай бахтиёр кунлар ўткинчи бўлганидек, ҳар қандай уриш-жанжалли кунлар ҳам ўткинчидир. Шунини унутманг ва можарога олов пуркаманг. Келажагингизда бахтли кунлар ҳали кўп бўлади...

* * *

Эҳсонларга ўрганиб қолган оғиз навбатдагиси қаердан чиқиб қоларкин, дейдиган бўлади.

* * *

Нашрга топшираётган асарингни ўқийсан – тузатасан, ўқийсан – тузатасан. Бари бир, хато билан чиқади. Кам-кўстсиз яшаб бўлмаганидек, беҳато китоб ҳам чиқариб бўлмайди, шекилли.

* * *

Одамзод ҳаётни таний бошлагач, олдидаги одамларга ўхшагиси келади. Умри тугай бошлагач, ўтганларни қўмсайдиган бўлади. Бу дегани, инсон умри бошида одамларга ҳавасланади, умри охираганда ўтганларга талпинади.

* * *

Халқнинг ҳам ақлан, ҳам жисмонан камолоти миллатни қудратли қилади. Буни ҳамма шоҳлар билган, аммо ҳаммасининг ҳам қўлидан келмаган. Тарих гувоҳ...

* * *

Ҳусни одоб, ҳусни хулқ, ҳусни жамол бўл, дегани, одобинг чиройли, хулқинг ёқимли, жамолинг гўзал бўлсин, дегани, ўғлон!

* * *

Дунёда маъниликларга қараганда маънисизлар кўп. Одамлар ибратни кўплардан олишга кўни-киб кетган. Шу боис маъниликларнинг кўпайиши қийин кечади.

* * *

Фарзандларнинг бирортасининг ота-онага меҳр-оқибат кўрсатиши бошқа фарзандларга киши билмас таълим ҳамдир.

* * *

Аччиқни аччиқ кесади дема, ширин ҳам кесади, кесганда ҳам афзал кесади.

* * *

Яхшини ёмон дейишлик – юзсизлик, ёмонни яхши дейишлик – субутсизлик.

* * *

Беваликнинг яна бир аламли ери умргузаронликда яшаётган жуфтларнинг бири андишага бориб бевадан ўзини нарироқ олиб юришидир.

* * *

Инсон дунёга нима учун келганини билмайди, яшаб кўрганидан кейин билади.

* * *

Одамлар бор, ош-нонга зиқна бўлади, бировга раво кўрмайди. Одамлар бор, табиати зиқна бўлади, ўзидан бошқани яхши бўлсин, демайди.

* * *

Оғзи ботир онадан совчиларнинг чўчиб қолиши бор нарса!

МУНДАРИЖА

СЎЗБОШИ 3

АЁЛИМГА ТАЪЗИМ

Аёлимни деб... 4
Садоқат – тугалмас туйғу 4
Умр йўлдошинг – маслақдошинг, сирдошинг экан... 5
Беваликнинг алами – беқиёс 5
Беваликнинг номи ўчсин 5
Эр рози бўлсин 6
Беваликнинг андуҳлари 6
Завжамни танитиш менга қолди... (Кўнгил ўкинчи) 7
Фарзандларимизнинг нияти ҳам яримта бўлиб қолди... 7
Аламдийда кун 8
Ким ҳақ 9
Қабримиздан бошқа ҳаммаси омонат экан 9

МАЪНАВИЯТИМИЗ АСОСИ

Китоб ўқийлик 10
Фарзандларда гап кўп 10
Аллоҳнинг марҳамати 10
Нечун пешонадан ўпадилар 12
Маъруза ҳам илм 13
Паришонмиз... 14
Ота-она дуоси – мустажоб 15
Аллоҳнинг илми – чексиз (Нуқтаи назар) 15
Инсон ва бахт 16
Савоб ва мушкулотларнинг ечими 17
Илмда бардавом бўлайлик (Мулоҳаза) 17
Иноқликнинг хосияти 18
«Сабабият қонуни» 18
Иймон ва тартибот 18
Омадий гап 19
Ҳукм 20
Номуносиб сўз айтишдан сақланинг 20
Фахрлансак арзийди 21
Суянчиқ 21
Юзга фотиҳа тортишнинг хосияти 22
Инсон билими 22

ҚАРИЛИККА ЕТКАЗСИН

«Болалик» даври	23
Инсон – беқарор	23
Қайтар дунё	23
Қариликнинг белгилари	24
Ҳар нима ёшлигида гўзал	24
Қарилик муаммолари	24
Нима бўлганда ҳам қарилик – давлат	24
Қариянинг на ўзи, на сўзи... ..	25
Умр қадрли, кексаларга инчунун	26
Либосларимиз – пардаларимиз	27
Болаликдаги айбу нуқсонлар айрилмас бало бўлур	27
Ёш ўз ишини қиларкан	28
Умр интиҳоси	28
Кексаликнинг таги нозик	29
Қарилиқдан шикоят	29
Қайтара олмаганинг ўзингга жабр экан	29
Табарруклик	29
Кексалик – жумбоқ	29

ҲАЁТ САБОҚЛАРИ

Ёмон одат	30
Яхшилик – мадад	30
Кўнгилсизликни турилган заҳоти бўғиб ташланг	31
«Салом» йўллаш	31
Табиат фалсафаси (Нуқтаи назар)	32
Инсон – азиру муқаррам	33
Карима холанинг фалсафаси	34
Юқумли иллат	35
Бойнинг кимлигини ишинг тушганда биласан	36
Инсон – фаровонлик қурбони	36
Олимларимиз – сийратимиз	36
Ҳақиқий инсон мезони	37
Қадрлашни ўзингдан бошла, аммо... ..	37
Яхшилик ўқтамлик эмас, имконият мезони	37
Шоҳ бу – шоҳ, гадо бу – гадо!	37
Бойлик – бахт келтирмас эмиш	38
Умрнинг тамал тоши	38
Қўшхотинликнинг аъмоли (Назаримда...)	38
Инсон – олий хилқат	39
Ота-она тарбияси	39
Бадиёт – ижодиёт – жозибали ҳаёт	39

ИШҚИЙ САБОҚЛАР

Мангу қалбимда у (Яна эсладим...)	40
Шундай сўзқи... (Қўшиқ)	41
Ишқ – сирли олам, қизалоқ!	41
Муҳаббат – олий туйғу	42
Бир-бирларига интилишнинг синоати (Хаёл)	42
Ҳаётсеварлар	43
Муҳаббат юракни тишлаганда	43
Суратни ўпишда сир кўп	44

ТУҒИШГАНИНГ – ЖИГАРИНГ

Ялинчоқ – олчоқ	45
Касофат одам	45
Дўст ва туғишган	45
Дўстим, деб қондошидан кечганларга сабоқ	46
Зар қадрини заргар билар	46

**ОИЛА – ҚОБИЛ ФАРЗАНДАЛАР БИЛАН ОИЛА,
ЎЎҚСА – ВАЙРОНА**

Талашиш – қусур	47
Бола бобо меҳрига тўйсин	48
Инсоф сўранг	48

**ИРСИЯТ ЯХШИ БЎЛСА – ОЛТИН ХУМЧА,
ЁМОН БЎЛСА – ЧАҚА ХУМЧА**

Насл тозалиги	49
Инсон ирсиятида сир кўп	49
Ирсий иллат – ёввойи кўкак	50
Ирсиятнинг кўчиши	50
Ирсиятнинг феъл-атворда аксланиши	51
Ўзликнинг кўчиши	51
Ирсият – қудрат	51

ЭРКАК БИЛАН АЁЛ – ҲАЁТ ФИЛДИРАГИ

Кўзлар – меҳр ойнаси	52
Жинс тушунчани белгилайди	52
Орзу	54
Ўзидаги покдомонликни жуфтидан талаб қилиш	
– кўнгили иши	54
Кўнгилининг қариш аломати	55
Кўз очиб кўрганинг – умринг безаги	55
Инсон кўнгли аслини қўмсайди	55
Аёллар назокатидан чимдим ширинликлар (Менинг назаримда)	56

Фароғат билан ғурбат – эркак билан аёлнинг доимий йўлдоши	57
Аёллар – эркаклар тушунмас дунё	57
Баъзи эркакларга ачинаман... (Тафсир)	58
Биз эркакмиз	58
Хаёлга келмас ҳақиқат	58
Доно гап	59
Кетиб-келишнинг маъноси	59

МАЪНАВИЯТИМИЗ – ҚАДРИЯТИМИЗ

Андишанинг оти – кўрқоқ	60
Ҳаёт ўтганларни қўмсатаркан	61
Инсонлар ўртасидаги тафовут	61
Илм иста, илм иста, илм иста	61
Болалар тарбияси – келажагимиз савияси	62
Ўқиш истасанг, ақл истаган бўласан!	62
Ёки... ..	62
Маънавият нима?	63
Қадрият нима?	63

КЕЛИН-КУЁВЛИК ҲАЁТИ – КЕЛАЖАКЛАРИ КАЛИТИ

Бир гапдан қолмасликнинг сабаби – ғурур!	64
Қадр қилсанг – қадаринг порлоқ, келин!	64
Баъзи келин-куёвлар ҳаёти – каптарлар ҳаётига ўхшайди ...	65
Келиннинг меҳри – келажагининг сири	66
Шундай русум урфга кирсамиди?! (Хаёл)	67
Қудачилик – андишачилик	67
Келин-куёвликнинг яна бир жиҳати	68
Насиҳат	68
Эр ва хол	68
Қуёш ва Ой	68

РУҲИЯТИМИЗ СИНОАТЛАРИ

Умр тез ўтмайди, хотира тез унутилади	69
«Умр тез ўтмасин» десангиз саёҳатга чиқинг (Маслаҳат)	70
Тасаввурга сигмас туйғу	70
Болаликдаги поклик – қариликдаги покдомонлик	71
Туғма уришқоқлик ҳам бор нарса, уни жиловлай билишлик ҳам бор нарса	71
Кечаси ухламайди, кундузни хушламайди	72
Тушнинг табиати	72
Руҳиятимиз ҳар қачон ҳам бизнинг измимизда эмас	72
Тушкун ҳолат	73
Тунда ҳикмат кўп (Менинг назаримда)	74
Мия жадаллиги ёшга қараб сусайиб боради	75

МИЛЛАТИМИЗ – ФАХРИМИЗ

Қадрият ҳам бахт мезони (Наздимда)	76
Миллий фахр – фарзандлик мезони	76
Вақти келиб афсусланманг... ..	76
Миллатимиз шаън-шавкатига болта урувчилар (Афсус)	77
Оламшумул тараққиёт сари!	78
Бизда бор, уларда йўқ	78

АЁЛЛАР ТАЪРИФИ – ТУГАЛМАС

Аёлларнинг мардлиги (Ҳайрат)	79
Ҳақиқатан, тенг-тенги билан (Ўкинч)	79
Аёллар – сирли дунё	79
Турланиб турувчи аёллар	80
Аёл – доно, аёл – зукко!	81
Рафиқангизни эъзозлаб чақиришга одатланинг (Маслаҳат)	81
«Онасини кўриб қизини ол»	81
Ўғил онасини қизганса – хушҳоли, Қиз бола қизганса – шубҳали	83
Аёл кўнгли – яширин гулзор	83
Одамга алам қиларкан	83

ТАБИАТ – ҲАЁТ

Табиат жон-танним (Соғинч)	84
Чилалар – ўтиш мавсуми (Табиатнинг даврий янгилалиши)	86
Зағифгон ҳикмати (Кузатув)	88
Табиатга бемехр, умуман – бемехр (Ўкинч)	89

ОДАМЛАР ҚАНЧА БЎЛСА, ТОИФАСИ ҲАМ ШУНЧА

Инсон – жумбоқ	90
Кўз – ҳаром томоқ кўзгуси	90
Инсоннинг асл сифати – ўчмас	90
Суқ одамлар («Суқ тўймас, ўғри бой бўлмас»)	91
Қайсар одамлар	92
Худбин ва некбин	92
Дилсиёҳликка ўрин йўқ	93

ҲАР БОҒДАН БИР ШИНГИЛ

Дунё – жумбоқ	94
Муросаю мадора – олтин калит	95
Биров илм қолдиради, биров чилим	95
Инсон сўзи – қазосидан сўнг яна ҳам қадрини топади	96

Балиқ ва ёрдам	96
Дунё жуфтлашувга қурилган	97
Меҳмон андишали бўлади – унутманг (Ўғил-қизларимга) ...	97
Ҳар неъмат ҳар фаслда ўзгача тотли	98
Иймонли бой – барчага бой, иймонсиз бой – барчага вой	99
Бойликнинг умри – эгасининг умрича (Кузатув)	99
Эркинлик – ҳушига келганини қилиш эмас	100
Ёлгон ёшга қараб ишлатилади, ёшга қараб англашилади ...	101
Ҳаётимиз мазмуни	101
Шажарани кимлардан бошлаш керак?	102
Омади гап	102
Қушчалик эмасми?	102

ТИББИЁТ ВА ДИН

Рўзанинг илмий хосияти	103
Диабетга чалинганда асаблар ҳам дардга чалинади	103
Туш ва кайфият	104

ШАХСИЯТИМ – ЎЗЛИГИМ

Санъатнинг қудрати	105
Пешонамга ёзилган экан (Мамнунлик)	105
Қадримга етганнинг қадрига етгум	105
Ниҳолларинг – фарзандларингдек экан (Англаш)	106
Ўтганлар ҳаётликларидаги яқинларига яқинлигича қоладилар	107
Янглишиш ҳаммада бўлиб туради	108
Фахрланиб қўйманг, «кўз тегади»	108
Бир қувонсам, бир қайгураман	109

КЎРИШИШ ОДОБИГИЗ – АХЛОҚИНГИЗ	117
-------------------------------------	-----

КИМГА ҲАНГОМА, КИМГА ҲАЙРОНА

Бозорчи устомонлар ўтити	117
Бозорчи хотиннинг ноласи	117
Қариялар арзи	117
Баланд қават – ақллилик рамзи, эшитганмисиз?	118
Одам тушида ош есин экан... ..	118
«Латифа айтмай мен ўлай!»	119
Ўрганган кўнгила... ..	122
Болалар нималарга ишонмайди, дейсиз	122
Моҳина тўрт ёшда	122

АҚЛГА ДАРМОН САБОҚЛАР	123
-----------------------------	-----

Бадий-публицистик нашр

АЗИМЖОН ҚОСИМОВ

АҚЛГА ҚУВВАТ БИТИКЛАР

Муҳаррир
Феруза ҚУВОНОВА

Бадий муҳаррир
Уйғун СОЛИҲОВ

Мусаҳҳиҳ
Суннат МУСАМЕДОВ

Компьютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА

Техник муҳаррир
Сурайё АҲМЕДОВА

Лицензия рақами: АИ № 252, 2014 йил 02.10 да берилган.
Босишга 2014 йил 21 ноябрда рухсат этилди.
Бичими 84x108 1\32.
Босма тобоғи 4,375. Шартли босма тобоғи 7,35.
Гарнитура «Bookman Cyr+Uzb». Офсет қоғози.
Адади 1000 нусха. Буюртма № 270.
Баҳоси келишилган нарҳда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди ва чоп этилди.
100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 278-36-89;
Маркетинг бўлими – 128-78-43. факс – 273-00-14;
e-mail: yangiasravlodi@mail.ru